

KINNITATUD
Keskkonnaameti
27.01.2016
käskkirjaga nr 1-4.2/15/13

MUDETUD
Keskkonnaameti
4.04.2023
korraldusega nr 1-3/23/107

Kõrgessaare looduskaitseala ja Pihla-Kurisu hoiuala kaitsekorralduskava

Keskkonnaamet 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. TAUST.....	7
1.1. ALA ISELOOMUSTUS.....	7
1.2. MAAKASUTUS.....	9
1.3. HUVIGRUPID.....	12
1.4. KAITSEKORD	13
1.5. UURITUS	14
1.5.1. LÄBIVIIDUD INVENTUURID JA UURINGUD.....	14
1.5.2 RIIKLIK SEIRE	15
1.5.3 INVENTUURIDE JA UURINGUTE VAJADUS	15
2. VÄÄRTUSED JA KAITSE-EESMÄRGID.....	17
2.1. ELUSTIK.....	17
2.1.1. LOOMAD.....	17
2.1.1.1. HÜÜP (BOTAURUS STELLARIS).....	18
2.1.1.2. ROO-LOORKULL (<i>CIRCUS AERUGINOSUS</i>).....	18
2.1.1.3. RUKKIRÄÄK (<i>CREX CREX</i>).....	19
2.1.1.4. SOOKURG (<i>GRUS GRUS</i>).....	19
2.1.1.5. PUNASELG-ÕGIJA (<i>LANIUS COLLURIO</i>).....	19
2.1.1.6. VÖÖTSABA-VIGLE (<i>LIMOSA LAPPONICA</i>).....	20
2.1.1.7. TÄPIKHUIK (PORZANA PORZANA)	20
2.1.1.8. VÄIKETIIR (STERNA ALBIFRONS).....	20
2.1.1.9. JÕGITIIR (STERNA HIRUNDO)	21
2.1.1.10. RANDTIIR (<i>STERNA PARADISAEA</i>)	21
2.1.1.11. MUDATILDER (<i>TRINGA GLAREOLA</i>)	21
2.1.1.12. EUROOPA NAARITS (<i>MUSTELA LUTREOLA*</i>)	22
2.1.1.13. SAARMAS (LUTRA LUTRA).....	23
2.1.2. TAIMED.....	24
2.1.2.1. LÄÄNE-SÕRMKÄPP (<i>DACTYLORHIZA PRAETERMISSA</i>)	25
2.1.2.2. KAUNIS KULDKING (<i>CYPRIPEDIUM CALCEOLUS</i>).....	27
2.1.2.3. RUSSOWI SÕRMKÄPP (<i>DACTYLORHIZA RUSSOWII</i>).....	28
2.1.2.4. HARILIK MUGULJUUR (<i>HERMINIUM MONORCHIS</i>).....	29

2.1.2.5. VÄIKE KÄOPÕLL (LISTERA CORDATA).....	29
2.1.2.6. KÄRBESÕIS (OPHRYS INSECTIFERA)	29
2.1.2.7. JUMALAKÄPP (ORCHIS MASCULA)	30
2.1.2.8. TÕMMU KÄPP (ORCHIS USTULATA)	31
2.1.2.9. III KAITSEKATEGOORIA TAIMELIIGID	31
2.2. KOOSLUSED.....	34
2.2.1. NIIDUD JA MUUD POOLLOODUSLIKUD KOOSLUSED.....	36
2.2.1.1. RANNANIIDUD (1630*)	37
2.2.1.2. KADASTIKUD (5130).....	38
2.2.1.3. KUIVAD NIIDUD LUBJARIKKAL MULLAL (6210).....	39
2.2.1.4. LIIGIRIKKAD NIIDUD LUBJAVAESSEL MULLAL (6270*)	40
2.2.1.5. SINIHELMIKAKOOSLUSED (6410).....	41
2.2.1.6. AAS-REBASESABA JA ÜRT-PUNANUPUGA NIIDUD (6510).....	41
2.2.1.7. PUISNIIDUD (6530*).....	43
2.2.1.8. PUISKARJAMAAD (9070)	43
2.2.2. SOOD JA JÄRVED	44
2.2.2.1. KARSTIJÄRVED JA -JÄRVIKUD (3180*)	44
2.2.2.2. ALLIKAD JA ALLIKASOOD (7160).....	45
2.2.2.3. LIIGIRIKKAD MADALSOOD (7230)	46
2.2.3. METSAD	48
2.2.3.1. VANAD LOODUSMETSAD (9010*).....	48
2.2.3.2. VANAD LAIALEHISED METSAD (9020*).....	49
2.2.3.3. ROHUNDITERIKKAD KUUSIKUD (9050).....	50
2.2.3.4. SOOSTUVAD JA SOO-LEHTMETSAD (9080*).....	51
2.2.3.5. LAMMI-LODUMETSAD (91E0*).....	53
2.3. MAASTIK JA ÜKSIKOBJEKTID	54
2.3.1. KURISU NEELUAUK.....	54
2.3.2. MUINSUSKAITSELISED VÄÄRTUSED.....	55
2.3.3. PÄRANDKULTUURIOBJEKTID	55
2.3.4. PIHLA ALLIKAD	55
3. ALA VÄÄRTUSTE TUTVUSTAMINE JA KÜLASTUSKORRALDUS	56
3.1. KÕRGESSAARE ORHIDEEDE ÕPPERADA	57

3.2. KURISU NEELUAUK.....	57
4. KAVANDATUD KAITSEKORRALDUSLIKUD TEGEVUSED JA EELARVE.....	59
4.1. INVENTUURID, SEIRED, UURINGUD.....	59
4.1.1. OHUSTATUD SOONTAIMEDE SEIRE	59
4.1.2. EUROOPA NAARITSA (<i>MUSTELA LUTREOLA</i>) SEIRE	59
4.1.3. KAITSEALUSTE TAIMEDE TULEMUSSEIRE.....	59
4.1.4. KAITSE-EESMÄRGIKS SEATUD LINNULIIKIDE INVENTUUR NEILE SOBIVATES ELUPAIKADES.....	60
4.1.5. LINNUSTIKUINVENTUUR.....	60
4.1.6. ELUPAIGATÜÜPIDE INVENTUUR.....	61
4.2. HOOLDUS, TAASTAMINE JA OHJAMINE	61
Taastamise üldnõuded.....	61
Hooldamise üldnõuded	62
4.2.1. LÄÄNE-SÕRMKÄPA KASVUKOHA TAASTAMINE	63
4.2.2. LÄÄNE-SÕRMKÄPA KASVUKOHA HOOLDAMINE.....	65
4.2.3. KÄRBESÕIE JA HARILIKU MUGULJUURE KASVUKOHA TAASTAMINE... 65	
4.2.4. KÄRBESÕIE JA HARILIKU MUGULJUURE KASVUKOHA HOOLDAMINE.. 66	
4.2.5. PILLIROO JA VÕSA TÕRJE RANNANIIDUL (1630*)	67
4.2.6. RANNANIIDU (1630*) HOOLDAMINE	67
4.2.7. KUIVADE NIITUDE LUBJARIKKAL MULLAL (6210) TAASTAMINE	68
4.2.8. KADASTIKUST KUIVA NIIDU LUBJARIKKAL MULLAL (6210) TAASTAMINE	68
4.2.9. KUIVADE NIITUDE LUBJARIKKAL MULLAL (6210) HOOLDAMINE	69
4.2.10. LIIGIRIKASTE NIITUDE LUBJAVAESSEL MULLAL (6270*) TAASTAMINE 69	
4.2.11. KADASTIKUST LIIGIRIKKA NIIDU LUBJAVAESSEL MULLAL (6270*) TAASTAMINE.....	70
4.2.12. LIIGIRIKASTE NIITUDE LUBJAVAESSEL MULLAL (6270*) HOOLDAMINE 70	
4.2.13. SINIHELMIKAKOOSLUSTE (6410) TAASTAMINE	71
4.2.14. SINIHELMIKAKOOSLUSTE (6410) HOOLDAMINE	71
4.2.15. AAS-REBASESABA JA ÜRT-PUNANUPUGA NIITUDE (6510) TAASTAMINE	72
4.2.16. AAS-REBASESABA JA ÜRT-PUNANUPUGA NIITUDE (6510) HOOLDAMINE	72
4.2.17. PUISNIITUDE (6530*) TAASTAMINE.....	73

4.2.18. PUISNIITUDE (6530*) HOOLDAMINE.....	74
4.2.19. PUISKARJAMAAD (9070) TAASTAMINE.....	75
4.2.20. PUISKARJAMAAD (9070) HOOLDAMINE	75
4.2.21. LIIGIRIKASTE MADALSOODE (7230) TAASTAMINE.....	76
4.2.22. LIIGIRIKASTE MADALSOODE (7230) HOOLDAMINE	76
4.2.23. KURISU NEELUAUGU HOOLDUS.....	76
4.3. TARISTU.....	77
4.3.1. KURISU NEELUAUGU JUURDE PUHKEKOHA RAJAMINE	77
4.3.2. KARSTINÄHTUST TUTVUSTAVA ÕPPERAJA RAJAMINE	78
4.3.3. KÕRGESSAARE ORHIDEEDE ÕPPERAJA HOOLDUS.....	79
4.3.4. TEABETAHVLI PAIGALDAMINE ARMIJÕE KERGLIIKLUSSILLA JUURDE	79
4.3.5. PIIRKONNA LOODUSKAITSELISI ALASID LAIEMALT TUTVUSTAVA TEABETAHVLI PAIGALDAMINE ORHIDEEDE ÕPPERAJA JUURDE	79
4.3.6. KURISU NEELUAUGU TÄHISE JA TEABETAHVLI HOOLDUS	80
4.3.7. PARKLA RAJAMINE KURISU NEELUAUGU JUURDE	80
4.3.8. KAITSE- JA HOIUALA PIIRI TÄHISTAMINE	81
4.3.9. KAITSEALA VANADE PIIRITÄHISTE LIKVIDEERIMINE.....	81
4.4. KAVAD, EESKIRJAD.....	81
4.4.1. KAITSEKORRALDUSKAVA VAHEHINDAMINE	81
4.4.2. UUE KAITSEKORRALDUSKAVA KOOSTAMINE.....	82
4.4.3. KAITSEKORRA MUUTMINE	82
4.5. KAITSEALA TUTVUSTAMINE JA KESKKONNAHARIDUS.....	83
4.5.1. TEABETAHVLI KOOSTAMINE ARMIJÕE KERGLIIKLUSSILLA JUURDE....	83
4.5.2. PIIRKONNA LOODUSKAITSELISI ALASID LAIEMALT TUTVUSTAVA TEABETAHVLI KOOSTAMINE ORHIDEEDE ÕPPERAJA JUURDE	83
4.6. MUU	83
4.6.1. PRÜGIPAIGA LIKVIDEERIMINE RIIGIMAAL	83
4.6.2. TALGUTE KORRALDAMINE PRÜGIPAIGA JA VANA ÕHULIINI LIKVIDEERIMISEKS ERAMAAL	84
4.7 EELARVE	84
5. KAITSEKORRALDUSE TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE	92
KASUTATUD KIRJANDUS.....	94
LISAD.....	95

SISSEJUHATUS

Vastavalt looduskaitseseaduse §-le 25 on kaitsekorralduskava kaitstavate loodusobjektide alapõhise kaitse korraldamise aluseks.

Kaitsekorralduskava kinnitab Keskkonnaameti peadirektor. Teave kaitsekorralduskava kinnitamise kohta avalikustatakse Keskkonnaameti kodulehel.

Käesoleva Kõrgessaare looduskaitseala ja Pihla-Kurisu hoiuala kaitsekorralduskava (edaspidi ka *KKK*) eesmärk on:

- anda lühike ülevaade kaitstavast alast (edaspidi *ala*), selle kaitsekorraldusest, kaitseeesmärkidest, rahvusvahelisest staatusest, maakasutusest, huvigruppidest ning alal läbiviidavast riiklikust seirest
- analüüsida ala eesmärke ning anda hinnang iga põhiväärtuseks oleva liigi, elupaiga vm väärtuse seisundile
- arvestades alale seatud eesmärke, määrata mõõdetavad eesmärgid ja kaitsekorralduse oodatavad tulemused kaitsekorraldusperioodi lõpuks ning 30 aasta perspektiivis
- anda ülevaade peamistest väärtusi mõjutavatest teguritest, kirjeldada kaitseks vajalikke meetmeid koos oodatavate tulemustega
- määrata põhiväärtuste säilimisele, taastamisele ja tutvustamisele suunatud kaitsekorralduslike tegevuste elluviimise plaan koos tööde mahu, koha ja ulatuse kirjelduse ning orienteeruva maksumusega
- luua alusdokument ala kaitsekorralduslike tööde elluviimiseks ja rahastamiseks

Kaitsekorralduskava koostamisel viidi läbi kaasamiskoosolek, mis toimus 24.08.2015. a Kõrgessaare Vaba Aja Keskuses (vt lisa 5).

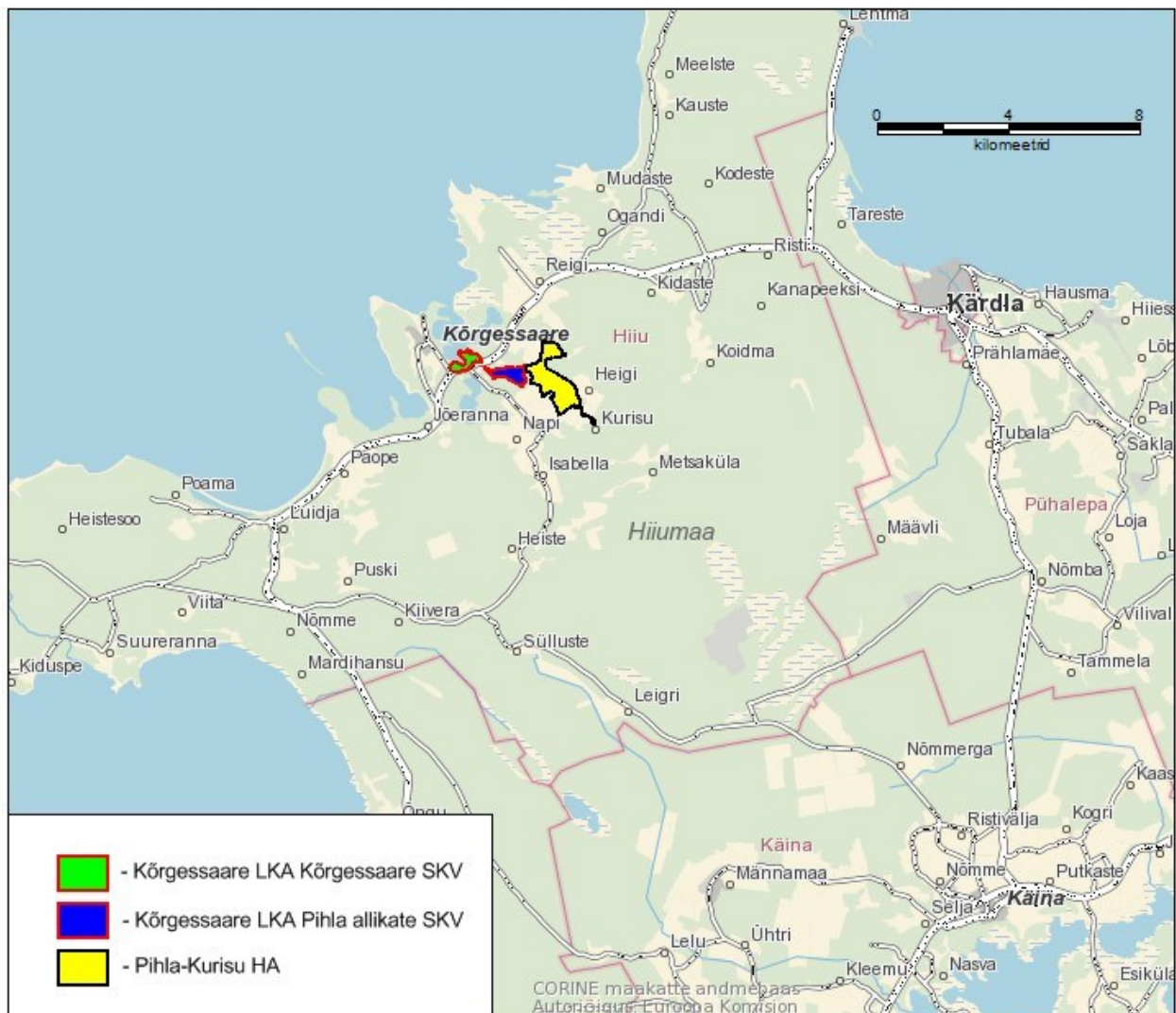
Kava koostas Keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare regiooni kaitse planeerimise spetsialist Andres Miller (tel 5648 0567, e-post andres.miller@keskkonnaamet.ee). Töös tugineti 2005. a koostatud eelnõule „Kõrgessaare maastikukaitseala kaitsekorralduskava aastateks 2005–2014”, mille koostajad on Taimo Aasma, Roland Müür ja Taavi Tuulik, ning OÜ Metsaruum poolt 2010. a tehtud Pihla-Kurisu hoiuala elupaikade inventuurile ja antud kaitsekorralduslikele soovitudele.

KAITSEKORRALDUSKAVA ON VALMINUD „RIIKLIKU STRUKTUURIVAHENDITE KASUTAMISE STRATEEGIA 2007–2013” JA SELLEST TULENEVA „ELUKESKKONNA ARENDAMISE RAKENDUSKAVA” PRIORITEETSE SUUNA „SÄÄSTVA KESKKONNAKASUTUSE INFRASTRUKTUURIDE JA TUGISÜSTEEMIDE ARENDAMINE” MEETME „KAITSEKORRALDUSKAVADE JA LIIKIDE TEGEVUSKAVADE KOOSTAMINE LOODUSE MITMEKESISUSE SÄILITAMISEKS” PROGRAMMI ALUSEL EUROOPA REGIONAALARENGU FONDI VAHENDITEST.

1. TAUST

1.1. ALA ISELOOMUSTUS

Kõrgessaare looduskaitseala (edaspidi ka *kaitseala* või *LKA*) ja Pihla-Kurisu hoiuala (edaspidi ka *hoiuala* või *HA*) paiknevad Hiiu maakonna loodeosas (vt joonist 1) Hiiu valla Kõrgessaare aleviku ning Heigi, Kurisu, Pihla ja Otste küla territooriumil. Kaitseala, mis jaguneb Kõrgessaare sihtkaitsevööndiks ja Pihla allikate sihtkaitsevööndiks (edaspidi ka *SKV*), pindala on 69,5 ha ja hoiuala pindala 155,6 ha. Hoiuala ja kaitseala vahele jääb 0,7 ha suurune siseriikliku kaitseta maaala, mis on osa Natura 2000 võrgustikku kuuluvast Pihla-Kurisu loodusalast ja mis on liitmisel Pihla-Kurisu hoiualaga. Kokku käsitleb KKK territooriumi pindalaga 225,8 ha.

Joonis 1. Kaitsekorralduskavas käsitletavate alade asukoht Hiiu saarel (aluskaart: Maa-amet).

Kaitse- ja hoiualaga piirneb Pihla jõe (oja) euroopa naaritsa püsielupaik, mis on osa Pihla-Kurisu loodusalast. Kuna püsielupaigas on kaitse korraldamiseks olemas liigi kaitse tegevuskava¹, siis käesolevas KKK-s püsielupaika ei käsitleta.

Hoolimata ala väiksusest on selle maastik vahelduv ja eriilmeline. Ühest küljest on alale iseloomulikud rannikujärvede ja nende lähiümbruse maastikud, samas lähikonnas on esindatud aga sookooslused, mis vahelduvad niidu- ja metsaaladega. Lisaks leidub kaitseala Pihla allikate sihtkaitsevööndis mitmeid väikseid ajutisi karstijärvekesi ja hoiualal Kurisu neeluauk, mis on kaitstav looduse üksikobjekt. Ükski nimetatud maastikuelementidest ei domineeri, esindatus on enam-vähem võrdne. Mullastik on kaitsealal küllaltki üheilmeline. Domineerivad madalaboniteedilised mullad. Laialdasemalt on levinud leostunud ja rähksed gleimullad ning gleistunud rähkmullad. Fragmentidena on esindatud ka muud mullad, nagu rannikuäärsed sooldunud mullad. Pinnamood on lauge, domineerivad moreentasandikud.

Sarnaselt maastikule on ka ala elustik ja eelkõige taimkate mitmekesine. Kaitsealal on loometsi, soostunud metsi ja niite ning rannikuniit. Esineb ka palumetsi ja nn aktiivse inimõjuga alasid. Hoiualal leidub väiksemaid niidulappe ja puisniite ning soostunud lehtpuumetsi, rohunditerikkaid kuusikuid ja laialehiseid metsi.

Kõrgessaare looduskaitseala on Vabariigi Valitsuse määrusega kaitse alla võetud 19.05.1999. a Kõrgessaare maastikukaitsealana, mis 09.04.2009. a muudeti looduskaitsealaks. Pihla-Kurisu hoiuala on Vabariigi Valitsuse määrusega kaitse alla võetud 08.09.2005. a koos enamiku teiste Hiiu maakonna hoiualadega. Hoiuala kagutipus asuv kaitstav looduse üksikobjekt Kurisu neeluauk on kaitse all juba aastast 1961.

Olulisemad kaitse-eesmärgid kaitsealal on loodusdirektiivi² I lisas nimetatud elupaigatüübid rannaniidud (1630*)³, kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210), allikad ja allikasood (7160), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (9010*), rohundirikkad kuusikud (9050) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*). Liikide elupaikadest on kaitseala eesmärgiks loodusdirektiivi II lisas ja linnudirektiivi⁴ I lisas nimetatud liikide ning I lisast puudevate rändlinnuliikide elupaigad. Need liigid on euroopa naarits (*Mustela lutreola*), kaunis kuldking (*Cypridium calceolus*), jõgitiir (*Sterna hirundo*), randtiir (*Sterna paradisaea*), väiketiir (*Sterna albifrons*), hüüp (*Botaurus stellaris*), sookurg (*Grus grus*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*),

---

¹ vaata liikide kaitse tegevuskavu Keskkonnaministeeriumi kodulehelt
<http://www.envir.ee/et/liigikaitse-tegevuskavad>

² EÜ Nõukogu direktiiv nr 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50)

³ sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi I lisale. Tärniga (*) on tähistatud esmatähtsad elupaigatüübid

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–25)

täpikhuik (*Porzana porzana*), rukkirääk (*Crex crex*), punaselg-õgija (*Lanius collurio*), mudatilder (*Tringa glareola*) ja vöotsaba-vigle (*Limosa lapponica*).

Hoiuala kaitse-eesmärgiks on loodusdirektivi I lisas nimetatud elupaigatüübid kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210, * – orhideede olulised kasvualad), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), puisniidud (6530*), vanad laialehised metsad (9020*), puiskarjamaad (9070) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*).

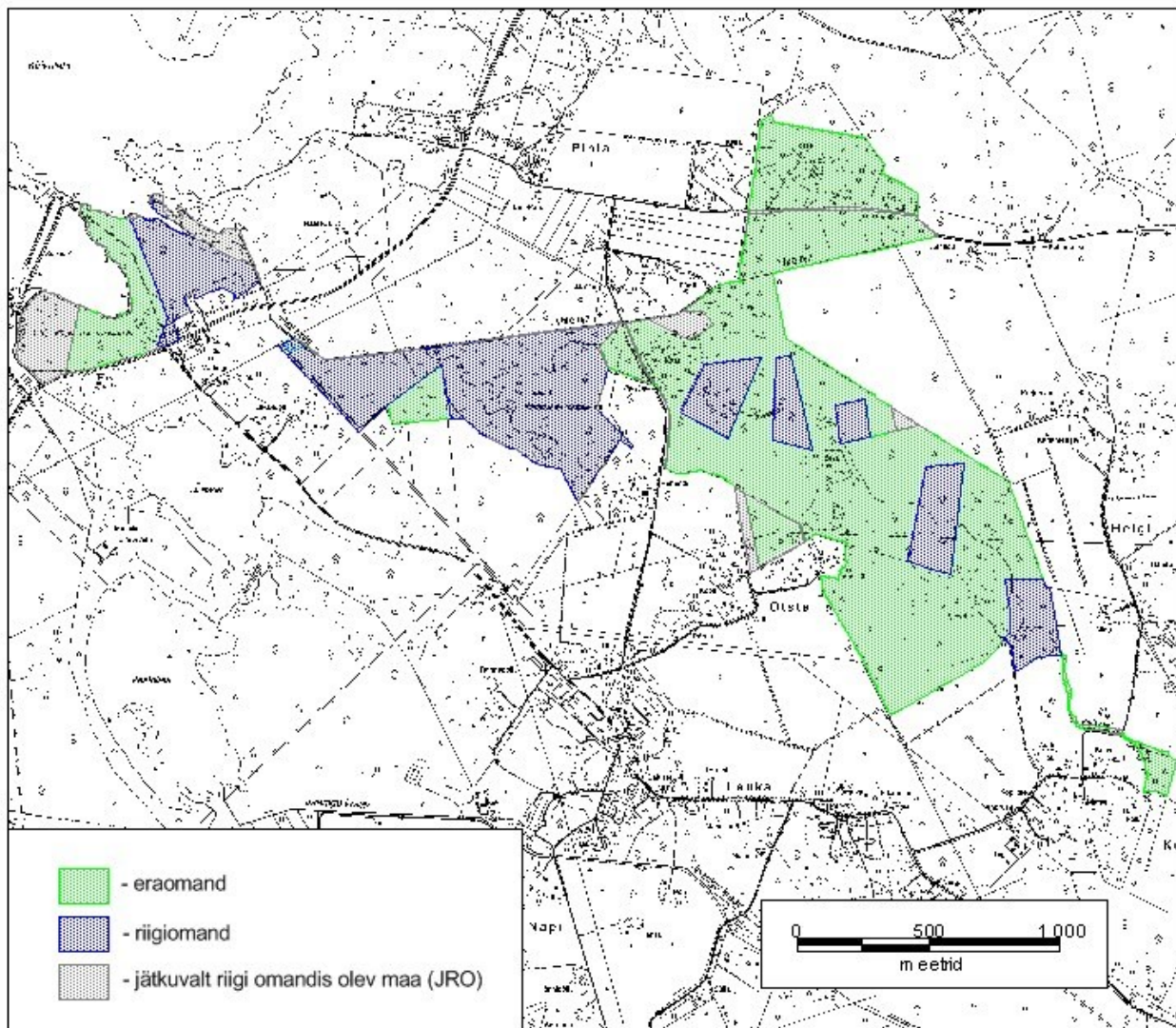
Nii kaitse- kui hoiualal on keelatud kaitse-eesmärgiks seatud elupaigatüüpide ja liikide elupaikade kahjustamine. Kaitsealal on keelatud telkimine ning rohkem kui 25 osalejaga rahvaürituste korraldamine tuleb kooskõlastada kaitseala valitsejaga. Kalapüük ja jahipidamine on kaitsealal lubatud, kuid keelatud on jahipidamine vooluveekogudele ligemal kui 50 m ning surmavate püünisraudade kasutamine maapinnal ja kuni 1 m kõrgusel maapinnast. Hoiualal tuleb mitmete tegevuste kavandamisel teavitada sellest eelnevalt hoiuala valitsejat, esitades hoiuala teatise (vt lisa 1).

Pihla-Kurisu hoiuala on osa üleeuroopalisse kaitstavate alade võrgustikku Natura 2000 kuuluvast Pihla-Kurisu loodusalast. Kõrgessaare looduskaitseala on osa Pihla-Kurisu ja KõrgessaareMudaste loodusalast ning osa võrgustikku Natura 2000 kuuluvast Kõrgessaare-Mudaste linnualast. Kaitseala rannikuosa on osa rahvusvahelise tähtsusega linnualast ehk *IBA*-st nimega Kõrgessaare-Mudaste rannik. Ala asub lisaks Lääne-Eesti saarestiku biosfääri programmialal.

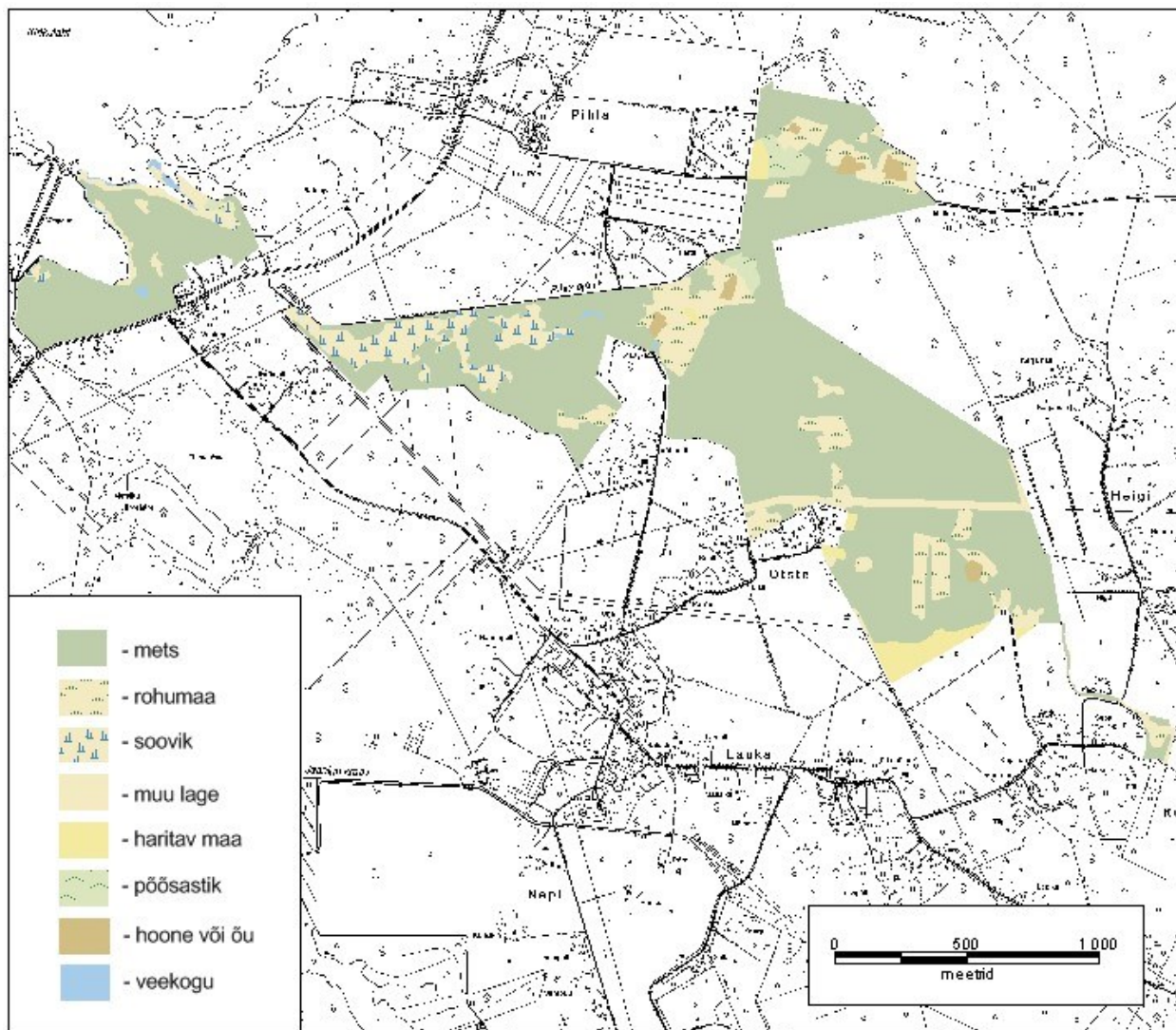
1.2. MAAKASUTUS

Ala territoorium jaguneb eramaaks, riigimaaks ja jätkuvalt riigi omandis olevaks (reformimata) maaks (edaspidi nimetatud ka *JRO*-ks). Seisuga juuli 2015 oli alal eramaid 144,9 ha ehk 64%, riigimaid 68,2 ha ehk 30% ja reformimata maad 12,7 ha ehk 6%, kusjuures reformimata maatükid on riigi omandisse vormistamisel (vt joonist 2).

Maa kõlvikulist jaotust iseloomustab väljavõte Eesti 2015. a põhikaardist (joonis 3). Kolmveerand alast (169,4 ha) on kaetud metsaga, kümnendik (24,5 ha) rohumaaga. Märgi soovikuid (12,4 ha) on kaitsealale jääval osal, haritavaid maid (5,6 ha) ning õuesid ja hooneid (2,6 ha) aga hoiualale jääval osal.

Joonis 2. Maa jaotus omandi järgi 2015. a juulis (aluskaart: Maa-amet).

Joonis 3. Maa kõlvikuline jaotus 2015. a Eesti põhikaardi järgi (aluskaart: Maa-amet).

Kõlvikutest annab täpsema ülevaate tabel 1.

Tabel 1. Ala kõlvikuline jaotus

Kõlvik	Pindala (ha)	Osakaal (%)
mets	169,4	75,0
rohumaa	24,5	10,8
soovik	12,4	5,5
muu lage	7,0	3,1
haritav maa (põld)	5,6	2,5

Kõlvik	Pindala (ha)	Osakaal (%)
põõsastik (kadastik)	3,2	1,4
hoone või õu	2,6	1,2
seisuveekogu	0,6	0,3
meri	0,5	0,2
kokku	225,8	100

1.3. HUVIGRUPID

Keskkonnaamet (KeA) on hoiuala ja kaitseala valitseja. Keskkonnaameti eesmärk on tagada kaitse- ja hoiuala eesmärgiks olevate loodusväärtuste soodne seisund.

Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) on praktiliste looduskaitsetööde teostaja riigimaadel ja ala külastuse korraldaja kaitstava ala väärtuste soodsa seisundi säilitamiseks ning tutvustamiseks.

Maaomanikud on huvitatud maaomandi kasutamisest, maaomandi tuludest, soodsatest ehitustingimustest, maaomandi väärtuse säilimisest, sh ka läbi loodusväärtuste ja korrastatud maastike säilimise.

Külaelanikud ja kohalik külaselts (Loode-Hiiumaa külade selts) on huvitatud kodukoha loodusväärtuste tundmaõppimisest, miljööväärtuslikkuse säilimisest, selle edendamisest ning on võimalusel valmis (nt vabatahtliku tööga) tegevusi toetama.

Poollooduslike koosluste taastajad/hooldajad on huvitatud vajalikest riiklikest toetustest ning tehnikast, mille abil tegevust laiendada, samuti protsessi soodustavast koostööst Keskkonnaameti, RMK ja maaomanikega.

Hiiu Vallavalitsus (edaspidi ka *KOV*) on huvitatud kogu valla jätkusuutlikust arengust, sealhulgas elanike arvu suurenemisest, loodusväärtuste säilimisest ja nende tutvustamisest ning puhkeväärtuste kasutamisest.

Loodusteadlased on huvitatud haruldaste liikide säilimisest ja teaduslike uuringute teostamisest.

Loodushuvilised (nt Orhideeklubi, Lauka PK õpilased) on huvitatud kaitsealustest taimeliikidest ja karstialast.

Turistid, juhukülastajad on huvitatud loodusväärtuste nägemisest ja nendega tutvumisest, puhketaristu väljaehitamisest, aktiivse puhkuse erinevatest võimalustest, majutusest looduskauis kohas.

Kalastajad ei soovi piirangute rakendamist. On huvitatud puhketaristu väljaehitamisest.

Jahimehed soovivad minimaalseid piiranguid. On huvitatud veelinnujahist, aga ka ulukite (nt metssigade) jahist.

1.4. KAITSEKORD

Kõrgessaare looduskaitseala kuulub vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele kahte sihtkaitsevööndisse (Kõrgessaare ja Pihla allikate SKV-sse). Pihla-Kurisu hoiualal eraldi tsoneeringut ei ole. Hoiualal kehtivad piirangud sõltuvad loodusväärtuse ehk elupaigatüübi või kaitsealuse liigi olemasolust maatükil.

Nii kaitse- kui hoiualal on looduskaitseaduse § 14 järgi keelatud ilma kaitstava loodusobjekti valitseja (Keskkonnaameti) nõusolekuta järgmised tegevused:

- 1) katastriüksuse kõlviku piiri või kõlviku sihtotstarbe muutmine;
- 2) maakorralduskava koostamine ja maakorraldustoimingute teostamine;
- 3) detailplaneeringu ja üldplaneeringu kehtestamine;
- 4) ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustusliku ehitise ehitamise lubamine, sealhulgas lautrit või paadisilda püstitamise või laiendamise lubamine;
- 5) projekteerimistingimuste seadmine;
- 6) ehitusloa andmine;
- 7) uue veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatist, rajamine;
- 8) jahiulukite lisaõõtmine.

Kaitsealal on vastavalt kehtivale kaitse-eeskirjale lubatud inimestel viibida ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal, korraldada kuni 25 osalejaga rahvaüritusi (rohkem kui 25 osalejaga rahvaürituste korraldamine on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul), pidada jahti (välja arvatud vooluveekogu veepiirist kuni 50 m kaugusel ning surmavate püüvisraudadega maapinnal ja kuni 1 m kõrgusel maapinnast) ja püüda kala. Kaitseala teedel on lubatud jalgrattaga sõitmine. Muu sõiduki ja maastikusõidukiga sõitmine on lubatud vaid järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, valitsemisega ja kaitse korraldamisega seotud töödel ja kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel.

Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ning poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik tegevus, koosluste kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, kusjuures kaitseala valitsejal on õigus esitada nõudmisi tööde tegemise aja ja tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning koosluse koosseisu ja täiuse suhtes, lõkke tegemine koosluste hooldustööde käigus kaitseala valitsejaga kooskõlastatud

kohtades, olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd, olemasolevate teede ja rajatiste hooldustööd ning pilliroo varumine.

Kaitsealal on keelatud majandustegevus, loodusvarade kasutamine, telkimine, uute ehitiste püstitamine, välja arvatud rajatiste rajamine kaitseala tarbeks, ja adru varumine. Ilma kaitseala valitseja nõusolekuta on keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja kõlviku sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid ning kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut.

Hoiualal on looduskaitseaduse § 32 järgi keelatud nende elupaikade ja kasvukohtade hävitamine ja kahjustamine, mille kaitseks hoiuala moodustati ning kaitstavate liikide oluline häirimine, samuti tegevus, mis seab ohtu elupaikade, kasvukohtade ja kaitstavate liikide soodsa seisundi. Metsaraie on keelatud, kui see võib rikkuda kaitstava elupaiga struktuuri ja funktsioone ning ohustada elupaigale tüüpiliste liikide säilimist. Kui uuendusraie kaitseväärtusi ei ohusta, on hoiualal lubatud lageraie langi suurus kuni kaks hektarit ja laius kuni 30 meetrit ning turberaie langi suurus kuni viis hektarit. Hoiuala piires asuva kinnisasja valdaja peab esitama hoiuala valitsejale (Keskkonnaametile) teatise, kui tema kinnisasjal kavandatakse tee rajamist, loodusliku kivimi või pinnase teisaldamist, veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmist, biotsiidi ja taimekaitsevahendi kasutamist, loodusliku ja poolloodusliku rohumaa ning poldri kultiveerimist ja väetamist, puisniiduilmelisel alal asuvate puude raiumist, maaparandussüsteemi rajamist ja rekonstrueerimist ning roo varumist.

Täpsemalt saab kehtiva kaitsekorraga tutvuda lisas 1 toodud kaitse-eeskirja ning hoiualade määrusest ja looduskaitseadusest tehtud väljavõtete põhjal.

1.5. UURITUS

1.5.1. LÄBIVIIDUD INVENTUURID JA UURINGUD

Aastal 2010 viis OÜ Metsaruum Pihla-Kurisu hoiualal läbi elupaikade inventuuri ja andis kaitsekorralduslikke soovitusi. Pisteliselt on elupaiku inventeerinud Eestimaa Looduse Fond (1995. a Toomas Kukk, Toomas Trapido ja Ülle Sillasoo, 1997. a Jaanus Paal ja Aino Kalda, 2010. a Daniel Savka ja Ardo Aamer). Poollooduslikke kooslusi on 2000. a inventeerinud Bert Holm ja Toomas Kukk, 2001. a Kaupo Kohv, Maie Jeaser ja Toomas Kukk, 2009. a Rita Miller (KeA-st), 2012. a Peedu Saar, Sander Laherand, Timo Luhamäe ja Toomas Kukk Pärandkoosluste Kaitse Ühingust (PKÜ-st), 2012. ja 2013. a Alice Leetmaa (KeA-st) ning 2015. a Triin Masing (KeA-st). Dateerimata ajal on poollooduslikke elupaiku inventeerinud veel Hannes Pehlak ja Meeli Mesipuu ning muid elupaiku Tiit Leito ja omaaegne Hiiumaa keskkonnateenistus.

2010. a tehti Kõrgessaare looduskaitseala kaitsealuste taimede inventuur, mille käigus täpsustati mitmete liikide arvukust ja elupaiku, kuid jäeti veel muutmata tavalisemate liikide suure pindalaga elupaikade piirid. Keskkonnaregistrisse saadeti uute vaatluste andmed alamkirjetena.

1.5.2 RIIKLIK SEIRE

Kõrgessaare looduskaitsealal on alates 1982. a seiratud kaunist kuldkinga (*Cypripedium calceolus*), alates 1994. a lääne-sõrmkäppa (*Dactylorhiza praetermissa*) ja vaid 2002. a balti sõrmkäppa (*Dactylorhiza Baltica*). Pihla-Kurisu hoiualal seiratakse tõmmut käppa (*Orchis ustulata*; vt tabelit 2). Lisaks seiratakse alates 2002. a Pihla jõel (Pihla oja SJA5526005), sh PihlaKurisu hoiualale ja Kõrgessaare looduskaitsealale jääval jõelõigul, iga-aastaselt euroopa naaritsat (*Mustela lutreola*).

Tabel 2. Alal asuvad riikliku seire jaamad

Seire-programm	Alamprogramm	Seirejaama kood	Tüüp	Seirataav objekt	Seire toimumine	Seiresamm
Eluslooduse mitmekesisuse ja maastike seire	Ohustatud soontaimed ja samblaliigid	SJA2770000	seirejaam või seireala	lääne-sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza praetermissa</i>)	ruuduseire 1994–1996, 1999, 2002, 2003, 2006, seisundiseire 2009, 2012, 2015	3 aastat
	Ohustatud soontaimed ja samblaliigid	SJA6861000	seirejaam või seireala	kaunis kuldking (<i>Cypripedium calceolus</i>)	ruuduseire 1994–1996, 2001–2003, seisundiseire 2009, 2014	5 aastat
	Ohustatud soontaimed ja samblaliigid	SJA8681000	seirejaam või seireala	tõmmu käpp (<i>Orchis ustulata</i>)	1999, 2007, 2012	5 aastat

1.5.3 INVENTUURIDE JA UURINGUTE VAJADUS

Kuigi 2010. a tehti kaitsealuste taimede inventuur Kõrgessaare looduskaitsealal, puudub täpsem ja kaasaegsem ülevaade Pihla-Kurisu hoiuala kaitsealuste taimeliikide levikust ja arvukusest. Hoiualal tuleb tulemusseirena kontrollida üle vähemalt II kategooria kaitsealuste liikide elupaigad ja hinnata ära isendite arvukus. Selle töö raames saab infot ka III kategooria taimeliikide kohta. Kaitsekorraldusperioodi teises pooles on vaja saada ülevaade ka Kõrgessaare looduskaitseala

eesmärgiks olevate liikide seisundist. Kui osade liikide puhul tuleb info riiklikust seirest, siis ülejäänud liikide osas tuleb teha tulemusseiret. Mõistlik on selle töö raames üle kontrollida kõik II kategooria taimeliikide kasvukohad.

Inventeerimata on kaitse- ja hoiuala linnustik. Seoses Kõrgessaare LKA Kõrgessaare SKV paiknemisega rahvusvahelise tähtsusega linnualal, on kaitseala kaitse-eesmärgiks seatud terve rida linnuliike, kellele sobivad elupaigad kaitsealal puuduvad või ulatuvad kaitsealale vaid väga väikeses mahus. Samas on vaja saada ülevaade mõlemal alal tegelikult pesitsevatest linnuliikidest. Selleks on soovitatav läbi viia kaitsealuste linnuliikide inventuur nii Kõrgessaare looduskaitsealal kui ka Pihla-Kurisu hoiualal ja kindlasti inventeerida ära kaitse-eesmärgiks seatud liikide võimalikud elupaigad, et veenduda, millised liigid on kaitsealal piisava arvukusega esindatud ja keda on otstarbekas jätta kaitseala kaitse-eesmärgiks.

Kooslustest on inventeerimata Kõrgessaare LKA loodusdirektiivi elupaigatüübid. Eriti oluline on see Pihla allikate SKV-s, et määratleda looduslikud ja poollooduslikud elupaigatüübid ning vajadusel korrigeerida nende edasist majandamist.

2. VÄÄRTUSED JA KAITSE-EESMÄRGID

2.1. ELUSTIK

2.1.1. LOOMAD

Konkreetsemad uuringud, mis puudutavad kitsamalt kaitseala või hoiuala **linnustikku**, puuduvad. Kuna aga piirkond on linnustiku osas laiemalt ühtlaselt väärtuslik, saab tugineda üldisematele analüüsidele. Kõrgessaare LKA Kõrgessaare SKV on määratletud kui osa üleeuroopalisse võrgustikku Natura 2000 kuuluvast Kõrgessaare-Mudaste linnualast. IBA-de (Euroopa Liidu tähtsusega linnualad Eestis) inventuuri käigus määratleti piirkond kui Euroopa liidu tasandil ohustatud liigi valgepõsk-lagle (*Branta leucopsis*) oluline rändepeatuspaik (min 10 000 isendit). Vähemal määral esineb muid linnudirektiivi I lisa liike.

Kaitsealused linnuliigid Kõrgessaare LKA-l või sellega piirneval alal

Pesitsevad linnuliigid:

II kategooria: hüüp (*Botaurus stellaris*), naaskelnokk (*Recurvirostra avosetta*), sarvikpütt (*Podiceps auritus*).

III kategooria: roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), täpikhuik (*Porzana porzana*), rukkirääk (*Crex crex*), sookurg (*Grus grus*), randtiir (*Sterna paradisaea*), väiketiir (*Sterna albifrons*), vöötpõõsalind (*Sylvia nisoria*), punaselg-õgija (*Lanius collurio*), jõgitiir (*Sterna hirundo*).

Mittepesitsevad linnuliigid:

I kategooria: tutkas (*Philomachus pugnax*).

II kategooria: väikeluik (*Cygnus columbianus*), laululuik (*Cygnus cygnus*), väikekoskel (*Mergus albellus*).

III kategooria: valgepõsk-lagle (*Branta leucopsis*), rüüt (*Pluvialis apricaria*), vöötsabavigle (*Limosa lapponica*), mudatilder (*Tringa glareola*), veetallaja (*Phalaropus lobatus*).

Kõik eelnimetatud linnuliigid kuuluvad linnudirektiivi I lissasse. Olulisimaks tuleb siin neist lugeda valgepõsk-lagle populatsiooni. Lisaks on alalt teada veel II kaitsekategooria liik soopart (*Anas acuta*) ja III kategooria liigid liivatüll (*Charadrius hiaticula*), ristpart (*Tadorna tadorna*) ning punajalg-tilder (*Tringa totanus*).

Imetajate esinemise kohta kaitse- ja hoiualal on andmeid samuti napilt. On väidetud, et kaitseala puhul on tegemist olulise elupaigaga metssigade jaoks. Kaitsealaga piirnev ja hoiuala läbiv Pihla jõgi (oja) on oma ülemjooksul III kaitsekategooria liigi saarma (*Lutra lutra*) elupaigaks ja peaaegu kogu ulatuses I kaitsekategooria loomaliigi euroopa naaritsa (*Mustela lutreola*) püsielupaigaks (Keskkonnaregistri, edaspidi ka KKR, koodiga KLO3000177). Ka kaitsealal Pihla oja alamjooksul on iga-aastase seire käigus leitud euroopa naaritsa tegevusjälgi. Keskkonnaregistri andmetel on

Kõrgessaare SKV-s Kõõnaaugu ääres II kaitsekategooria käsitiivaliste liikide põhja-nahkhiire (*Eptesicus nilssonii*), suurvidevlase (*Nyctalus noctula*) ja pargi-nahkhiire (*Pipistrellus nathusii*) elupaik. Kõik need imetajaliigid on ära nimetatud ka loodusdirektiivi II lisas. Samas jääb käsitiivaliste liikide elupaik peamises osas väljapoole kaitseala ja on määratud tegelikult toitelennul olevate isendite järgi. Seetõttu pole täpsemalt teada, kus võiks olla nende liikide puhke- ja poegimispaik. Kõrgessaare SKV-s on nahkhiirte elupaigas peamiselt mitte väga vanad männikud, kus nahkhiirtele sobivate õõnsuste esinemine on ebatõenäoline. Seetõttu ei ole otstarbekas nahkhiiri kaitseala kaitse-eesmärkide hulka lisada.

Roomajatest on kaitseala Pihla allikate SKV-s Pihla oja ääres nähtud III kaitsekategooria liiki nastikut (*Natrix natrix*). Kurisu neeluaugus on nähtud nii nastikut kui ka rästikut (*Vipera berus*), kes on samuti III kaitsekategooria liik.

Putukatest on keskkonnaregistris registreeritud III kaitsekategooria liigi palukuklase (*Formica polyctena*) kuus pesa Kõrgessaare SKV-s. Sama sihtkaitsevööndi lõunaservas tee ääres on III kaitsekategooria liigi ja ühtlasi loodusdirektiivi IV lisas nimetatud liigi vareskaera-aasasilniku (*Coenonympha hero*) elupaik, mille säilimine ja soodus seisund peaks tagatud olema läänesõrnikäpa elupaiga hooldamisega.

2.1.1.1. HÜÜP (BOTAURUS STELLARIS)

II kat⁵, KE – jah (LKA⁶); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 300–500 paari hüüpe. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Hiiumaal pesitseb hüüp Aivar ja Tiit Leito andmetel Lõuna- ja Kagu-Hiiumaa roostikurikastel lahtedel, Tihu järvel ning Mudaste ja Kõrgessaare laisidel (rannikujärvedel). Liik on tavaline läbirändaja ja suvilind, teada on ka üksikud talvitamisjuhud. Keskkonnaregistris andmeid hüübi olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks hüüp Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitseesmärgiks seatud on, ei ole teada. Võimalikuks põhjuseks võib olla asjaolu, et hüüp on piirneva Kõrgessaare-Mudaste hoiuala kaitse-eesmärkide hulgas. Kuna Kõrgessaare looduskaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole hüübi pesitsemiseks sobiliku suurusega rooalaid ning liigi elutsemine seal on seetõttu ebatõenäoline, tuleb hüüp Kõrgessaare looduskaitseala kaitse-eesmärkide hulgast välja arvata.

2.1.1.2. ROO-LOORKULL (*CIRCUS AERUGINOSUS*)

III kat, KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 800–1300 paari roo-loorkulle. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on roo-loorkull Aivar ja Tiit Leito andmetel tavaline, kuid mitte arvukas haudelind ja läbirändaja, kes

---

⁵ kat – kaitsekategooria; KE – kaitse-eesmärk; LiD – linnudirektiivi lisas; LiA – Kõrgessaare-Mudaste linnuala eesmärk

⁶ kaitse-eesmärgiks looduskaitsealal

pesitseb roostikurikastel merelahtedel, Tihu järvel ning Kõrgessaare ja Mudaste laisidel. KKR-s andmeid roo-loorkulli olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks roolorkull Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Roolorkull ei ole kaitse-eesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kuna Kõrgessaare looduskaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole roo-loorkulli pesitsemise jaoks sobilikke ulatuslikumaid roomassiive ning liigi elutsemine seal on seetõttu küsitav, tuleb roo-loorkull Kõrgessaare looduskaitseala kaitse-eesmärkide hulgast välja arvata.

2.1.1.3. RUKKIRÄÄK (*CREX CREX*)

III kat , KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 30 000 – 50 000 paari rukkirääke. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on rukkirääk Aivar ja Tiit Leito andmetel vähearvukas ja kohatise levikuga. 1951. a. E. Kumari rukkirääku Hiiumaal ei kohanud. Praegu esineb rukkirääku mitmetes piirkondades Hiiumaal, ka suurematel laidudel. KKR-s andmeid rukkiräägu olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks rukkirääk Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Rukkirääk ei ole kaitse-eesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitse-eesmärkide hulgast.

2.1.1.4. SOOKURG (*GRUS GRUS*)

III kat , KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 7000–8000 paari sookurgi. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on sookurg Aivar ja Tiit Leito andmetel üldlevinud sage haudelind, arvukas läbirändaja ning suvilind. Pesitseb soodes ja teistel erinevatel märgaladel, sealhulgas suurematel laidudel. Kokku pesitseb Hiiumaal 50–100 paari sookurgi. Arvukus on tõusnud. Sügisrändel on perioodil 1982–2009 loendatud peatumas 1000–4200 sookurge. KKR-s andmeid sookure olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja PihlaKurisu hoiualal ei ole. Miks sookurg Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada, kuid sobiv pesitsusala on olemas Pihla allikate SKV-s. Sookurg ei ole kaitseeesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitse-eesmärkide hulgast.

2.1.1.5. PUNASELG-ÕGIJA (*LANIUS COLLURIO*)

III kat , KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 40 000 – 60 000 paari punaselg-õgijaid. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on

punaselg-õgija Aivar ja Tiit Leito andmetel paigutise levikuga, kohati sage haudelind põõsastutes. Pesitseb ka suurematel laidudel. KKR-s andmeid punaselg-õgija olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks punaselg-õgija Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Punaselg-õgija ei ole kaitse-eesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitseeesmärkide hulgast.

2.1.1.6. VÖÖTSABA-VIGLE (*LIMOSA LAPPONICA*)

III kat; KE – jah (LKA); LiD – I, II B; LiA – ei

Vöötsaba-vigle (*Limosa lapponica*) on Aivar ja Tiit Leito andmetel Hiiumaal suhteliselt arvukas, kuid lokaalne läbirändaja. Mais on tema rännet vaadeldud Hiiumaa laidudel ning Reigis ja Mudaste-Kootsaare piirkonnas. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „mittehinnatav”. KKR-s andmeid vöötsaba-vigle olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks vöötsaba-vigle Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Vöötsaba-vigle ei ole kaitse-eesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kuna Kõrgessaare looduskaitseala ja Pihla-Kurisu hoiuala tõenäoliselt ei oma selle linnuliigi rändel olulist rolli, tuleb liik kaitse-eesmärkide hulgast välja arvata.

2.1.1.7. TÄPIKHUIK (*PORZANA PORZANA*)

III kat, KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 2000 – 10 000 paari täpikhuikusid. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on täpikhuik Aivar ja Tiit Leito andmetel lokaalse levikuga vähearvukas haudelind. Pesitsemine on teada Käina lähel, Vaemla lähel ja Tihu järvel. KKR-s andmeid täpikhuigu olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks täpikhuik Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Täpikhuik ei ole kaitse-eesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal, kuigi KKR-i andmetel seal, kaitsealaga peaaegu piirnevas osas, on liigi elupaik registreeritud. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitseeesmärkide hulgast.

2.1.1.8. VÄIKETIIR (*STERNA ALBIFRONS*)

III kat, KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 150–300 paari väiketiire. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Hiiumaal on väiketiir Aivar ja Tiit Leito andmetel vähearvukas haudelind ja läbirändaja. Pesitseb väheste üksikpaaride ja väikekolooniatena laidudel. KKR-s andmeid väiketiiru olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja

Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks väiketiir Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Väiketiir ei ole kaitse-eesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kõrgessaare looduskaitsealal on väiketiiru jaoks sobilik rannikulõik väga väike ning andmed seal liigi pesitsemise kohta puuduvad. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitse-eesmärkide hulgast.

2.1.1.9. JÕGITIIR (*STERNA HIRUNDO*)

III kat , KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – jah

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 6000–9000 paari jõgitiire. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on jõgitiir Aivar ja Tiit Leito andmetel tavaline haudelind ja läbirändaja. Jõgitiir pesitseb nii saartel, Hiiumaa rannikul kui ka mõnedel laisidel. Esineb segakolooniaid randtiiruga. KKR-s andmeid jõgitiiru olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks jõgitiir Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Võimalikuks põhjuseks võib olla asjaolu, et jõgitiir on piirneva Kõrgessaare-Mudaste hoiuala kaitse-eesmärkide hulgast. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitse-eesmärkide hulgast.

2.1.1.10. RANDTIIR (*STERNA PARADISAEA*)

III kat ; KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 8000 – 12 000 paari randtiire. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on randtiir Aivar ja Tiit Leito andmetel tavaline haudelind ja läbirändaja. Randtiir pesitseb üksnes saartel ja paaris kohas Hiiumaa rannikul. Esineb ka segakolooniaid jõgitiiruga. Suurim randtiirude koloonia (350 paari) leiti 2008. a. Hellamaarahult. KKR-s andmeid randtiiru olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks randtiir Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Randtiir ei ole kaitse-eesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitse-eesmärkide hulgast.

2.1.1.11. MUDATILDER (*TRINGA GLAREOLA*)

III kat ; KE – jah (LKA); LiD – I; LiA – ei

Eestis pesitseb Eesti Ornitoloogiaühingu andmetel 3000–4000 paari mudatildreid. Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Hiiumaal on mudatilder Aivar ja Tiit Leito andmetel haruldane haudelind, kuid arvukas läbirändaja. Pesitsemine on teada

Tihu järvelt, Mudaste laisidelt ning Lehtma järvelt. KKR-s andmeid mudatildri olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Miks mudatilder Kõrgessaare looduskaitsealal üheks kaitse-eesmärgiks seatud on, ei ole teada. Mudatilder ei ole kaitseeesmärgiks ka piirneval Kõrgessaare-Mudaste hoiualal. Kui linnustikuinventuuri tulemusena selgub, et kaitsealal on liiki esinduslikult ja sealsed elupaigad on olulised liigi säilimiseks piirkonnas, on põhjust jätta liik kaitseala kaitse-eesmärkide hulka. Muul juhul tuleb kaaluda liigi välja arvamist kaitseala kaitse-eesmärkide hulgast.

2.1.1.12. EUROOPA NAARITS (*MUSTELA LUTREOLA*⁷)

I kat; KE – jah (LKA); LoD⁸ – II, IV; LoA – jah (P-K⁹)

Euroopa naarits kuulub ohustatud liikide punases nimestikus kategooriasse „Eestis hävinud”. Hiiumaal taasasustatakse liiki alates 2000. aastast.

Euroopa naaritsa karvkate on pruunikasmust, ala- ja ülahuul on valged (erinevalt mingist e ameerika naaritsast, kellel leidub ülahuulel harva valget värvust). Valged laigud võivad esineda ka rinnal ja alakehal ning üliharva võivad olla valged ka käpad. Erinevalt tuhkrust puudub naaritsal näomask, samuti on keha must värv ühtlaselt jaotunud. Isased loomad (35–41 cm) on emastest (31–35 cm) suuremad ja raskemad. Eelistatumad elupaigad on väikesed metsajõed ja -ojad, kus leidub kärestikke, mis talvel ei külmu. Kasutatav kaldavööndi laius piirdub paarikümne meetriga, kuigi tehistingimustest pärit loomad võivad kohanemisperioodil rännata ka kaugemale. Pesaurg asub veekogu kaldas ja pojad (keskmine arv 4–5) sünnivad mai keskpaigast kuni juuni teise pooleni. Naarits toitub peamiselt kahepaiksetest, närilistest, kaladest ja vähkidest, sõltuvalt saaklooma arvukusest elupaigas. Toidukonkurentsi võib pakkuda peamiselt saarmas, kelle tegevusjärgi on Hiiumaa vooluveekogudel täheldatud. Põhiliseks vaenlaseks peetakse rebast, ka koera, metsnugist, ilvest ja suuremaid röövlindude. Lisaks oma peaurule vajab naarits varjepaiku.

Selleks sobivad puujuurte vahelised peidupaigad, õõnsad tüved ja varje kivide vahel. Ühtlasi parendavad sellised urud ja peidupaigad toitumistingimusi, sest sellistes kohtades leidub närilisi ja kahepaikseid (Aul jt 1957, Maran ja Põdra 2009, Maran jt 2013–2015).

Kui 2011. a hinnati Hiiumaal elutsevate naaritsate koguarvuks 28–37 isendit, siis 2012. a seire järel hinnati see väiksemaks, vastavalt 15–28 isendit. 2013. a oli asurkonna suurus hinnanguliselt 14–23 isendit ja 2014. a 30–69 isendit.

Kaitsealaga piirnev ja hoiuala läbiv Pihla jõgi (oja) on liigi kaitse tegevuskava järgi üheks euroopa naaritsale oluliseks elupaigaks Hiiumaal ja määratud üheks liigi püsielupaigaks¹⁰. Pihla jõel seiratakse euroopa naaritsat igal aastal ning naaritsa tegevusjärgi on leitud nii hoiu- kui ka kaitsealalt, viimati 2015. a suvel.

⁷ tärniga (*) on tähistatud loodusdirektiivi II lisas nimetatud esmatähtis liik

⁸ LoD – loodusdirektiivi lisas; LoA – loodusala eesmärk

⁹ eesmärgiks vaid Pihla-Kurisu loodusala

¹⁰ Euroopa naaritsa püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri, vt <https://www.riigiteataja.ee/akt/13299807?leiaKehtiv>

Ajalised eesmärgid

- ***Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:***

vähemalt üks pesakond naaritsaid

- ***Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:***

vähemalt üks pesakond naaritsaid

- **Mõjutegurid ja meetmed**

+ liigile on moodustatud püsielupaigad

+ olemas on liigi kaitse tegevuskava ja taasisustamisprogramm

+ Hiiumaal puudub mingi (ameerika naaritsa) asurkond

– looduslikust foonist kõrgem suremus

Meede 1: elupaiga säilitamine: maaparandustööde, metsamajanduse ja arendustegevuse vältimine püsielupaiga kaldavööndi lähedal.

Meede 2: elupaiga mitmekesisuse suurendamine (teostatakse liigi kaitse tegevuskava alusel).

– osa liigi elupaigast (Pihla jõest ja selle vasakkaldast) ei ole kaitse all

– ***Meede:*** kaitstava ala piiri muutmine.

2.1.1.13. SAARMAS (LUTRA LUTRA)

III kat; KE – ei; LoD II, IV; LoA – jah Saarmas kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”.

Sarnaselt naaritsaga eelistab saarmas vooluveekogusid, kuid rohkem neid, mis on oma mõõtmetelt suuremad. Euroopa naaritsa seirearuannetes mainitakse saarma tegevusjälgede olemasolu Pihla jõel viimati 2013. aastal, aastail 2014–2015 aga mitte (Maran jt 2013–2015). Erinevate veekogude eelistuse tõttu peetakse saarma ja naaritsa vahelist elupaiga konkurentsi siiski väikeseks. Toidukonkurentts võib esineda, kuid saarmas eelistab närilistele ja kahepaiksetele rohkem kala ja vähki (Maran ja Põdra 2009). KKR-s kandeid saarma olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal või Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Seetõttu pole esialgu põhjust saarma lisamiseks kaitse- või hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

2.1.2. TAIMED

Ala on väärtuslik taimestiku poolest. Siin esineb arvukalt eri kaitsekategooria taimeliikide kasvukohti.

Pihla allikate SKV floora koosneb valdavalt nii Eestis kui Hiiumaal üsnagi tavalistest taimeliikidest. II kaitsekategooria taimeliikidest on teada vaid väike käopõll (*Listera cordata*). III kategooria kaitsealustest taimedest esineb suuremal hulgal harilikku porssa (*Myrica gale*), lisaks on alalt teada lodukannike (*Viola uliginosa*), kahelehine- ja rohekas käokeel (*Platanthera bifolia* ja *P. chlorantha*), suur käopõll (*Listera ovata*), kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*) ning vööthuul-sõrmkäpp (*Dactylorhiza fuchsii*), üksikisendina on leitud laialehine neiuvaip (*Epipactis helleborine*). Tähelepanuväärne on allikalises madalsoos asuv hübriidse sõrmkäpa populatsioon, mille isendid on välimuselt vähevarieeruvad ja millel on nii vööthuulsõrmkäpa, kahkjaspunase sõrmkäpa kui ka balti sõrmkäpa tunnuseid.

Kõrgessaare SKV peamiseks väärtuseks on rikkalik orhideefloora: leitud on 17 liiki käpalisi, lisaks 1 alamliik ja 2 vormi. Kõrgessaare käpaliste populatsioonidele on iseloomulik väga intensiivne seemneline paljunemine, mida seal on seni uuritud kaunil kuldkingal. Kuid vaatlused on näidanud ka väga mitmete teiste liikide juveniilsete isendite suurt hulka. Seda on võimalik seletada sobivate sümbiontseente rikkaliku olemasoluga siinsetes kooslustes. Nimetatud asjaolu võimaldab kasvukohtade oskusliku hooldamise ja taastamisega säilitada ning taastada Kõrgessaare SKV peamise rikkuse – käpaliste – liigilist koosseisu ja arvukust. Hea näide selle võimalikkusest on kaitseala piiri lähedal asuv laudradade ja selgitavate viitadega „käpaliste õppepeenar”. Sealsest võsastunud niidulapist taastus juba mõne aastase niitmise tulemusena väga rikkalik käpaliste kasvukoht, kus mõnesajal ruutmeetril kasvab umbes 10 liiki käpalisi, kusjuures nende arvukus on aasta-aastalt tõusnud. Kõrgessaare SKV taimekooslused on hea näide intensiivse maakerkeala koosluste suksessioonist. Kaitseala piirneb halotroofse järve – Kõõnaaugu e Kõõnaaugu – ja Kirikulahega, mis samuti eraldub mõne aja pärast maakerke tõttu merest ning muutub halotroofseks rannikujärveks. Mõlemad veekogud ja nende rannaniidud on huvitava ja rikkaliku flooraga.

Pihla-Kurisu HA-I kasvavad II kaitsekategooria käpalised jumalakäpp (*Orchis mascula*) ja tõmmu käpp (*Orchis ustulata*) ning III kaitsekategooria käpalised kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*), soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*), harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*), suur käopõll (*Listera ovata*), hall käpp (*Orchis militaris*) ja kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*).

Ala suurimaks botaaniliseks väärtuseks tuleb lugeda Kõrgessaare SKV suurt kauni kuldkinga (*Cypripedium calceolus*) populatsiooni (vt kaanefotot), mis oma parameetritelt (isendite arv, seemnelise paljunemise intensiivsus) kuulub eriti tähelepanuväärsete hulka kogu selle liigi areaali ulatuses. Suurt teaduslikku huvi (taimegeograafia, süstemaatika, geneetika) on pakkunud seal asuv lääne-sõrmkäpa (*Dactylorhiza praetermissa*) populatsioon, mis on praegu arvukuse madalseisus

ja mille edasiseks säilimiseks tuleb rakendada kõiki võimalikke meetmeid (kasvukoha hooldamine, uute kasvukohtade loomine jms).

Lisaks kaitsealustele taimeliikidele kasvab ala niisketel loorohumaadel, madalsoodes, soostunud ja rannaniitudel Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane” kuuluv pääsusilm (*Primula farinosa*). Muudest tähelepanu vääriivatest taimeliikidest kasvab Kõõnaaugu (Künaaugu) rannaniidul ja Pihla allikate SKV soostunud niitudel Hiiumaal ja Eestis harvaesinev taimeliik kaartulik (*Ranunculus reptans*).

Naturaliseerunud võõrliikidest on alal teada villane lodjapuu (*Viburnum lantana*) ja kirikakar (*Bellis perennis*). Villane lodjapuu kasvab mitme üksikisendina Kõõnaaugu (Künaaugu) ida- ja lõunakalda ning muldtammide vahelises metsas. Tegemist on lindude poolt toodud seemnetest kasvanud taimedega, mis veel ei ole järelkasvu andnud. Naturaliseerunud aiataim kirikakar kasvab Pihla allikate SKV kaguosas aruniitude läheduses metsateede ääres. Suurem liigi esinemisala asub väljaspool kaitseala piire.

2.1.2.1. LÄÄNE-SÕRMKÄPP (*DACTYLORHIZA PRAETERMISSA*)

I kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „äärmiselt ohustatud”. Kõrgessaare looduskaitsealal asub lääne-sõrmkäpa Eesti (ja ka kogu Läänemere idakalda) ainus esinemisala. Liik avastati siin alles 1989. aastal.

Lääne sõrmkäpa praegune esinemisala jääb Kõrgessaare sihtkaitsevööndisse ja Kõrgessaare käpaliste püsielupaiga territooriumile. Liigi kasvuala on küll aastatega laienenud ning liik õitseb ja viljub, kuid arvukus on langenud.

Liigi seisundit on Kõrgessaares jälgitud riikliku keskkonnaseire programmi raames haruldaste taimeliikide ruuduseire meetodika alusel aastail 1994–2006 ja seisundiseirena alates 2009. aastast. Seiretulemuste järgi koosnes populatsioon aastail 1994–2006 suures ulatuses juveniilsetest ja vegetatiivsetest isenditest ning generatiivsed isendid moodustasid enamasti alla 10% registreeritud taimedest. Kui leiukoha avastamise ajal loendati seireruudu piirkonnas u 80 õitsvat taime, siis aastatel 1994–2006 nähti vaid üksikuid õitsvaid isendeid. Generatiivsete isendite arv kogu populatsioonis oli neil aastatel 5–20.

Seiretulemustest ilmneb, et 10x10 m suurusel seirealal, mis rajati algselt kasvukoha kõige isendirohkemasse ossa, langes lääne-sõrmkäpa arvukus sajandivahetuse paiku drastiliselt (vt tabelit 2).

Tabel 2. Lääne sõrmkäpa isendite arv 10x10 m seireruudul 1994–2006

	1994	1995	1996	1999	2002	2003	2006
juveniile	246	247	235	127	0	4	0

vegetatiivseid	80	144	152	133	50	17	16
generatiivseid	39	30	27	11	0	1	3
kokku	365	421	414	271	50	22	19

Seire algusest alates on liiki kogu tema kasvualal loendatud järgmiselt: 1994. a u 400, 1995. a u 450, 1996. a u 450, 1999. a 280, 2002. a 62, 2003. a 51, 2006. a 31, 2009. a 95 (sh 34 generatiivset), 2012. a 57 (sh 42 generatiivset) ja 2015. a 65 (sh 62 generatiivset) isendit.

Kõrgessaare looduskaitsealale jäävas lääne-sõrmkäpa elupaigas on liigi isendeid olnud vastavalt: 2009. a 63, 2012. a 38 ja 2015. a 17 isendit. Mõningane arvukuse kõikumine on käpaliste puhul normaalne, kuid antud juhul on populatsiooni arvukus siiski langenud. Samas tuleb tõdeda, et seisundiseire ajal ei pruugi enam juveniile nii hästi märgata. Suure arvukuse ajal oli generatiivsete isendite osakaal väga madal ja nende arvukus isegi madalam kui praegu. Kuid see võib ka näidata, et tegu on hääbuva populatsiooniga, kus peamiselt ongi jäänud generatiivsed ehk vanemad isendid.

Liik kasvas populatsiooni leidmise perioodil peamiselt ruuduseire asukohas u 100 m²-l ja natuke selle lähiümbruses. Aastatega on liik levinud sobivatele niitudele nii kaitsealal kui ka maanteest lõunas (praegu Kõrgessaare käpaliste püsielupaik) ning käpaliste õpperajale e „orhideepenrale”. 2012. a kaardistati liigi poolt asustatud sobivad elupaigad pindalaga kokku 0,7 ha, kuid 2015. a kaardistati konkreetete isenditega asustatud kasvuala täpsemalt (väiksem puhver ümber isendite ja vahepealsed nn „tühjad” alad lõigati välja), mistõttu liigi kasvuala oleks nagu vähenenud 0,2 hani. Tegelikult on liigile sobiv ja liigikaitsealisteks töödeks planeeritud elupaik koos levikukoridoridega kaitsealal u 1,4 ha (ja püsielupaigas väljaspool kaitseala u 0,4 ha). Liik on seal kasvanud ja see on liigile jätkuvalt sobiv ning populatsiooni säilimiseks vajalik elupaik.

Varasematel aastatel tehtud kasvukohtade hooldustööd (2003. a tehti taastamistöid, vahepealse aja kohta täpsemad andmed puuduvad, regulaarsem hooldus oli aastatel 2007–2010, hooldus- ja taastamistöid tehti ka 2012. a) on lääne-sõrmkäpa olukorda parandanud, kuid vahepeal uuesti unarusse jäänud niitmist ja võsatorjet tuleb jätkata. Näiteks algse ruuduseire alal vohab angervaks ja tiiki voolava kraavi kallas on taastamisjärgselt uuesti võsastunud. Peale lääne-sõrmkäpa viljumist tuleb liigi kasvualasid niita ja muidugi tuleb selle käigus eemaldada ka vahepealsetel aastatel kasvanud kännuvõsud. Teetammist põhjapool asuval uuemal kasvualal tuleb mändi veel hõrendada.

Lääne-sõrmkäpp tuleb lisada kaitseala kaitse-eesmärkide hulka.

Ajalised eesmärgid

□ *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

vähemalt 30 isendit, hooldatud elupaik koos levikukorridoridega pindalaga vähemalt 1,4 ha

□ **Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:**

vähemalt 20 isendit, hooldatud elupaik koos levikukorridoridega pindalaga vähemalt 1,4 ha

Mõjutegurid ja meetmed

- + liigi kasvuala on varem hooldatud, 2012. a tehtud taastamistööd
- + liik on suurekasvuline ja ei hukku kohe pärast hoolduse katkemist
- + liik on levinud ka lähiümbruse niitudele
- + liigile on moodustatud püsielupaik
- + olemas on käpaliste tegevuskava eelnõu

– liigi elupaik võsastub ja kulustub, mistõttu liigi arvukus on langenud

Meede: võsa eemaldamine ja heina niitmine iga-aastaselt vähemalt 1,4 ha suurusel alal liigi elupaigas.

– valgusolud halvnevad

Meede: puude harvendamine tiigiäärses kasvukohas ja mändide tugev hõrendamine teetammist põhjas oleval elupaigalaigul.

2.1.2.2. KAUNIS KULDKING (*CYPRIPEDIUM CALCEOLUS*)

II kat; KE – jah (LKA); LoD – II, IV; LoA – jah (K-M¹¹)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Kõrgessaare SKV-s asub Hiiumaa suurim kauni kuldkinga kasvukoht. Tegu on ka Eesti ulatuses ühe suurema ja esinduslikuma kasvualaga. Populatsiooni põhiosa paikneb kompaktselt umbes 400 m² suurusel alal, kuid üksikud väiksemad kogumikud asuvad sellest ka sadakond meetrit eemal. Isendite arv ei ole teada, kuid täiskasvanud isendite võsude arv ulatub mitme tuhandeni ning kasvukoha keskosas on loendatud juveniilsete, seemnest kasvanud isendite arvuks kuni 130 ühel ruutmeetril (Kull, 1998). Kohaliku populatsiooni eripäraks on väga rikkalik generatiivne paljunemine ja rohkete juveniilsete taimekeste olemasolu on eriti väärtusliku populatsiooni tunnuseks (Kull, 2000).

---

¹¹ eesmärgiks vaid Kõrgessaare-Mudaste looduslal

Kuldkinga kasvukoht asub keskealises kastikuloo-kuusikus, kus kasvutingimused on praegu väga head ja metsa edasise loodusliku arengu puhul sellistena ka säilivad. Kaugemas tulevikus võib valgustingimuste halvenemise korral tekkida vajadus raiuda sealsesse metsa üksikuid väikeseid häilusid.

Liigi seisundiseirel on liigi arvukust hinnatud võsude järgi järgmiselt:

2009. a u 6000 võsu (sh 70% generatiivseid) 0,2 ha-l (kompaktsemalt paikneva populatsiooni osas);

2014. a u 5500 võsu (sh 53% generatiivseid) 0,7 ha-l. 2014. a oli rohkem juveniilseid taimi, mille arvukuse hindamine oli keerukam ja tõenäoliselt oli võsude tegelik arv suurem. Samas kaardistati 2014. a ka tuumikala ümbruses hajusamalt kasvavad puhmikud, mille tulemusena oli liigi kasvukoha pindala suurem.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

vähemalt 5500 võsu 0,7 ha-l

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

vähemalt 5500 võsu 0,7 ha-l

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaik püsib vähemalt praegu ka looduslikult soodsas seisundis

+ populatsioon on arvukas ja elujõuline

– tallamiskoormus (mis seni ei ole liiga suur) võib kasvades hakata mõjutama liigi seisundit

Meede: jätkata liigi seiret ja vajadusel rakendada meetmeid külastuskoormuse vähendamiseks.

– valgustingimused võivad tulevikus halveneda

Meede: jätkata liigi seiret ja vajadusel tõrjuda võsa või harvendada puurinnet.

2.1.2.3. RUSSOWI SÕRMKÄPP (*DACTYLORHIZA RUSSOWII*)

II kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohualdis”. Russowi sõrmkäppa on nähtud vaid ühel korral 2002. a üksikisendina Köönaaugu (Künaaugu) kagurannas

rannaniidul (T. Tuulik). Esinemist võib lugeda juhuslikuks, kuna hiljem ei ole liiki leitud ning tüüpilised Russowi sõrmkäpa kasvukohad (madala rohundirindega allikasood) kaitse- ja hoiualal puuduvad.

2.1.2.4. HARILIK MUGULJUUR (*HERMINIUM MONORCHIS*)

II kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Harilik muguljuur kasvab kaitsealal kolmes kohas soostunud niitudel ja niisketel looniitudel, kus liigi arvukus on küll stabiilne, kuid madal. 2010. a loendati liiki Kõrgessaare SKV idaosa kahel lagendikul kokku 34 generatiivset isendit 0,4 ha-l. 2015. a leiti samas 13 (sh 8 generatiivset) isendit. Kaitse-eesmärkide hulka ei ole liiki põhjust lisada, sest harilik muguljuur on palju esinduslikum Ida-Hiiumaal. Liigi elupaikade soodsa seisundi Kõrgessaare LKA-l tagab kärbesõie ja lääne-sõrmkäpa elupaikade hooldus.

2.1.2.5. VÄIKE KÄOPÕLL (*LISTERA CORDATA*)

II kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohualdis”. Liigi algselt teada olnud kasvuala asus Kõrgessaare SKV idaosas kauni kuldkinga kasvukoha keskel. Väikese käopõlle jaoks on see kasvukoht erakordselt kuiv. 2010. a loendati selles kasvukohas 140 (sh 57 generatiivset) isendit 1,7 ha-l ja leiti uus kasvukoht (8 isendit 0,3 ha-l) ka Pihla allikate SKV lõunapiiril asuvas loomännikus. Mõlemal juhul on tegu ebatüüpiliselt kuiva kasvukohaga. Kuna väikese käopõlle populatsioon kuldkinga kasvukohas on püsinud juba pikemat aega, siis eeldatavasti püsib see seal ka edaspidi. Kaitseala kaitse-eesmärkide hulka ei ole liiki otstarbekas siiski lisada, sest kauni kuldkinga esindusliku populatsiooni soodsa seisundi tagamiseks võib tekkida vajadus harvendada puu- ja põõsarinnet, mis on vastuolus väikese käopõlle vajadustega. Varjulist ja niisket elupaika eelistava väikese käopõlle jaoks on Hiiumaal ka sobivamaid elupaiku. Samas ei kattu kahe liigi kasvukohad täielikult ja ka kaunis kuldking on tegelikult metsaliik, mistõttu pole karta väikese käopõlle kadumist kuldkingale soodsate tingimuste tagamise tõttu.

2.1.2.6. KÄRBESÕIS (*OPHRYS INSECTIFERA*)

II kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Kärbesõis kasvab Kõrgessaare SKV niisketel loo- ja soostunud niitudel. Kaitseala piiril Lauka teeristi vastas niiskel looniidul on 1999. ja 2000. aastal registreeritud Eestis üliharuldase heledaõielise teisendi (*Ophrys insectifera* var. *ochroleuca*) õitsemine ja viljumine.

Juba 2004. aasta paiku kirjutas Taavi Tuulik kaitsekorralduskava eelnõu teksti, et liigi arvukus on viimasel ajal oluliselt langenud. Praegu kasvab liik kaitsealal Kõrgessaare SKV neljal niidulaigul ja üksikud isendeid on väidetavalt leitud ka sihtkaitsevööndi kirdeosas rannaniidu madalsooilmelises koosluses. Kõrgessaare SKV põhjaosas oleval lagendikul on 2009. a loendatud 100, 2010. a 36 ja 2015. a 34 kärbesõit u 0,2 ha-l. Selle niidu põhjapoolne osa on rohkelt sanglepa

kännuvõsusid täis. Ala on taastatud ja hooldatud vahelduva eduga juba aastaid, kuid vajaks sagedasemat niitmist kui seni, sest 2015. a juulis oli seal lepavõsa katvus suurem kui 0,5 ja võsa kõrgus juba üle 1,5 m. Ka kuldkinga kasvukohast lõunas oleval lagendikul kasvab kärbesõis, kuid siin on liiki vähem (2010. a 41 ja 2015. a 4 isendit u 0,2 ha-l). 2015. a vaatluse ajal oli liik õitsenud ja liiki ei otsitud väga põhjalikult, kuid liigi elupaik oli rohkem rohustunud, sest peale taastamist on niidetud vaid kannuvõsusid, mitte aga heina. Mõlema ala hooldamist korraldab RMK ja plaaninud on tõsta kannuvõsude tõrje sagedust, kuid vajalik on ka heina niitmine ja niite ärakoristamine, et ei toimuks ala kulustumist ja rohustu tihenemist. 2015. a leiti kärbesõit ka kunagise laskepolügooni alalt soostunud niidu servas riigile kuuluval maal (13 gen.isendit), kuid liigile hädavajalik elupaik on u 0,07 ha ja see ulatub ka eramaale. Neljas niit, kus liik Kõrgessaare SKV-s kasvab, asub eramaal ja on suurim (0,8 ha) enamvähem terviklik niiduala, kuigi seda katkestab vana teetamm. Sellel alal on liiki loendatud 2010. a vaid 10 isendit, sest liigile sobivaid madalama taimestikuga niidulaike on seal peamiselt vaid teetammist põhjapool.

Kärbesõis tuleb lisada Kõrgessaare looduskaitseala kaitse-eesmärgiks.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

vähemalt 100 isendit 1,3 ha-l

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

vähemalt 100 isendit 1,3 ha-l

Mõjutegurid ja meetmed

+ liigi elupaiku riigimaal on taastatud ja võsa tõrjumist jätkatakse

– hoolduse lakkamisel elupaiga võsastumine

Meede: taastamis- ja hooldustööd kõikjal liigi elupaikades kaitsealal

2.1.2.7. JUMALAKÄPP (ORCHIS MASCULA)

II kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Jumalakäpp kasvab Pihla-Kurisu hoiualal Otste ja Pihla küla puisniitudel. Otste populatsiooni kohta on teada tõmmu käpa seire andmetest, et liik esineb piirkonnas hajusalt (2007. ja 2012. a), kuid pole teada, kui suurel alal liik kasvas. Pihla külas on liik kunagi esinduslikuks hinnatud ja veel 2010. a mai lõpus loendati sealsel puisniidul hinnanguliselt 500 isendit (2,3 ha), kuid alates 2014. aastast on see puisniit hooldamata. Kuna tegu on Hiiumaal kõige esinduslikuma populatsiooniga, tuleb liik hoiuala kaitse-eesmärgiks seada ja kiiresti taastada puisniidu hooldus.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:* vähemalt

500 isendit 2,3 ha-1 Pihla küla puisniidul

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

vähemalt 500 isendit 2,3 ha-1 Pihla küla puisniidul

Mõjutegurid ja meetmed

+ puisniitu on varem korralikult hooldatud

+ populatsioon on olnud arvukas ja elujõuline

– hoolduse lakkamisel elupaiga võsastumine ja rohustu muutumine jumalakäpa jaoks liiga kõrgeks

Meede: puisniidu (kasvukoha) hooldamise jätkamine.

2.1.2.8. TÕMMU KÄPP (ORCHIS USTULATA)

II kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohustatud”. Tõmmu käpa elupaik asub Pihla-Kurisu hoiualal ja liiki seiratakse riikliku seire raames. Kui 2007. a leiti seirealalt 1 generatiivne isend, siis viimase seire ajal 2012. a liiki enam ei leitud. Kuigi tõmmu käpa elupaigaks olev puisniit oli ka 2012. a veel vähemalt liigi kasvukoha piirkonnas hoolduses ja kooslus liigile sobivas seisundis. 2007. a seirel täheldati metssigade suuri kahjustusi, mis võisid viia populatsiooni arvukuse nii madalale, et populatsioon ei pruukinud taastuda. Liigi seisundi kohta saab täpsemaid andmeid edasise seire käigus, kuid oluline on jätkata tõmmu käpa elupaigas puisniidu hooldust. Kaitse-eesmärkide hulka ei ole liiki praegu põhjust lisada, kuna pole selge, kas liik on piirkonnas säilinud.

2.1.2.9. III KAITSEKATEGOORIA TAIMELIIGID

III kat; KE – ei; LoD – ei; LoA – ei

Balti sõrmkäpp (*Dactylorhiza baltica*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Balti sõrmkäppa leiti Kõrgessaare SKV-s korduvalt aastail 1996–2000 ja 2003–2004, kuid vaid üksikisenditena Kõõnaaugu (Künaaugu) ida- ja kaguranna lähedalt, sealhulgas lääne-sõrmkäpa seireruudult (K. Vahtra, T. Tuulik). 2002. a vaatluse kohta on täidetud ka seisundiseire ankeet, kuid rohkem selle liigi seiret seal ei ole toimunud ja hilisemates lääne-sõrmkäpa seireankeetides

pole enam balti sõrmkäpa esinemist märgitud. Ka 2010. a kaitsealuste taimeliikide inventuuri käigus liiki ei leitud.

Kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Kahkjaspunane sõrmkäpp kasvab kogu kaitse- ja hoiualal sobivates kasvukohtades rannaniitudel, madalsoodes ning soostunud niitudel.

Hübriid-sõrmkäpp (*Dactylorhiza x*)

Hübriidse päritoluga (võimalikud vanemad *D. incarnata*, *D. fuchsii*, *D. baltica*) ja iseseisvalt paljunev sõrmkäpapopulatsioon Pihla allikate SKV madalsoos, avastamise ajal 2004. a suvel loendati 30 generatiivset isendit ühtlaselt u 2 ha suurusel alal. 2010. a inventuuril täheldati taolisi hübriidseid isendeid allikate piirkonnas hõredas lepikus.

Tumepunane neuuvaip (*Epipactis atrorubens*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Tumepunane neuuvaip kasvab laialipillatult Kõrgessaare SKV loometsades ja -kadastikes jalgradade ääres.

Laialehine neuuvaip (*Epipactis helleborine*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Laialehist neuuvaipa on kunagi leitud Pihla allikate SKV pärisaruniidul üksikisendina (T. Tuulik). 2015. a leiti üksikisendeid ka Kõrgessaare SKV-s. Praegu Hiiumaal laieneva levikutendentsiga liik, mille potentsiaalseid kasvukohti on kaitse- ja hoiualal mitmeid.

Soo-neuuvaip (*Epipactis palustris*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Sooneuuvaip kasvab soostunud niitudel ja rannaniidul Kõrgessaare SKV-s ning niisketel niitudel Pihla allikate SKV-s ja hoiualal. Kõrgessaare SKV kirdeosas rannaniidu allikasooilmelises osas on liiki loendatud 2009. a u 2000 isendit.

Harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Harilik käoraamat kasvab Kõrgessaare SKV soostunud niitudel, rannaniidu allikasooilmelisel alal ja loometsa häiludes. Liigi elupaigad asuvad ka Pihla allikate SKV-s ja hoiualal.

Suur käopõll (*Listera ovata*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Suur käopõll kasvab kogu kaitse- ja hoiualal mitmesugustes taimekooslustes, kohati arvukalt. 2010. a loendati näiteks Pihla allikate SKV lõunaosas paikneval niidul u 600 generatiivset isendit.

Mets-õunapuu (*Malus sylvestris*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Metsõunapuid esineb üksikute noorte, aga ka viljuvate isenditena Kõrgessaare SKV-s Kõönaaugu (Künaaugu) muldtammide piirkonnas.

Harilik porss (*Myrica gale*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Harilik porss kasvab Kõrgessaare SKV rannaniitudel ja niisketel lagendikel.

Pruunikas pesajuur (*Neottia nidus-avis*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Pruunikat pesajuurt on leitud loometsas kuldkinga kasvukohas ja maanteeäärses metsas.

Hall käpp (*Orchis militaris*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. Hall käpp kasvab Kõrgessaare SKV niitudel, aga ka hoiualal.

Kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. 2004. aasta paiku kirjutas Taavi Tuulik kaitsekorralduskava eelnõus, et kahelehine käokeel kasvab laialdaselt kaitseala metsades, kadastikes ja niitudel, on sagedam Kõrgessaare SKV-s, kuid rohekast käokeelest oluliselt vähearvukam. Hiljem on liiki leitud Pihla allikate SKV lõunaosas paikneval niidul ja Kõrgessaare sihtkaitsevööndi soostunud niitudel ja niisketel looniitudel, kuid liiki on olnud vähe.

Rohekas käokeel (*Platanthera chlorantha*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohuväline”. Rohekas käokeel on Kõrgessaare looduskaitsealal kõikjal sobivatel kasvukohtadel (niidud, loometsad, jalgrajad jne) tavaline, kuid siiski mitte arvukas. Liigi kohta hoiualal andmed puuduvad.

Lodukannike (*Viola uliginosa*)

Liik kuulub Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi kategooriasse „ohulähedane”. 2004. a kirjutas Taavi Tuulik, et lodukannike kasvab kohati Pihla allikate SKV-s soostunud metsades, kuid KKR-is sealt liigi kohta andmed puuduvad.

2.2. KOOSLUSED

Kooslused on Pihla-Kurisu hoiualal ülepinnaalset inventeeritud OÜ Metsaruum poolt 2010. a (Euroopa Regionaalarengu Fondi rahalisel toel). Kõrgessaare looduskaitsealal on kooslusi ehk elupaiku inventeeritud väga vähe. Kaitseala kooslusi on loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpidesse jaotatud eelnõus „Kõrgessaare maastikukaitseala kaitsekorralduskava aastateks 2005–2014”. Edaspidi käsitletakse kooslusi peamiselt loodusdirektiivist lähtuvalt ehk loodusdirektiivi elupaigatüüpina. Tabelis 3 on esitatud võrdlus Natura 2000 standardandmebaasis¹² Pihla-Kurisu loodusala kohta esitatu ja inventeeritud elupaigatüüpide kohta. Tabelis 3 ei kajastu Kõrgessaare SKV andmestik, kuna see on vähe inventeeritud võond, pindalaga 29,5 ha, ja jääb Kõrgessaare-Mudaste loodusalale, moodustades viimasest vaid 1%.

Tabel 3. Elupaigatüüpide andmetiku võrdlus Natura standardandmebaasiga

Kood	Elupaigatüüp	Kaitse- või hoiuala kaitseesmärk	Natura standardandmebaasis ¹³		Inventuuride andmetel ¹⁴	
			esinduslikkus	pindala (ha)	esinduslikkus	pindala (ha)
3180	karstijärved ja -järvikud	ei	-	-	A	0,1
5130	kadastikud	ei	-	-	C	0,7
6210	kuivad niidud lubjarikkal mullal	jah	C	2,3	C	3,0
6270*	liigirikkad niidud lubjavaesel mullal	jah	C	9,8	B	9,9
6410	sinihelmikakooslused	ei	-	-	B	0,9
6510	aas-rebasesaba ja ürtpunanupuga niidud	jah	C	3,1	C	2,5
6530*	puisniidud	jah	C	12,9	B	18,7

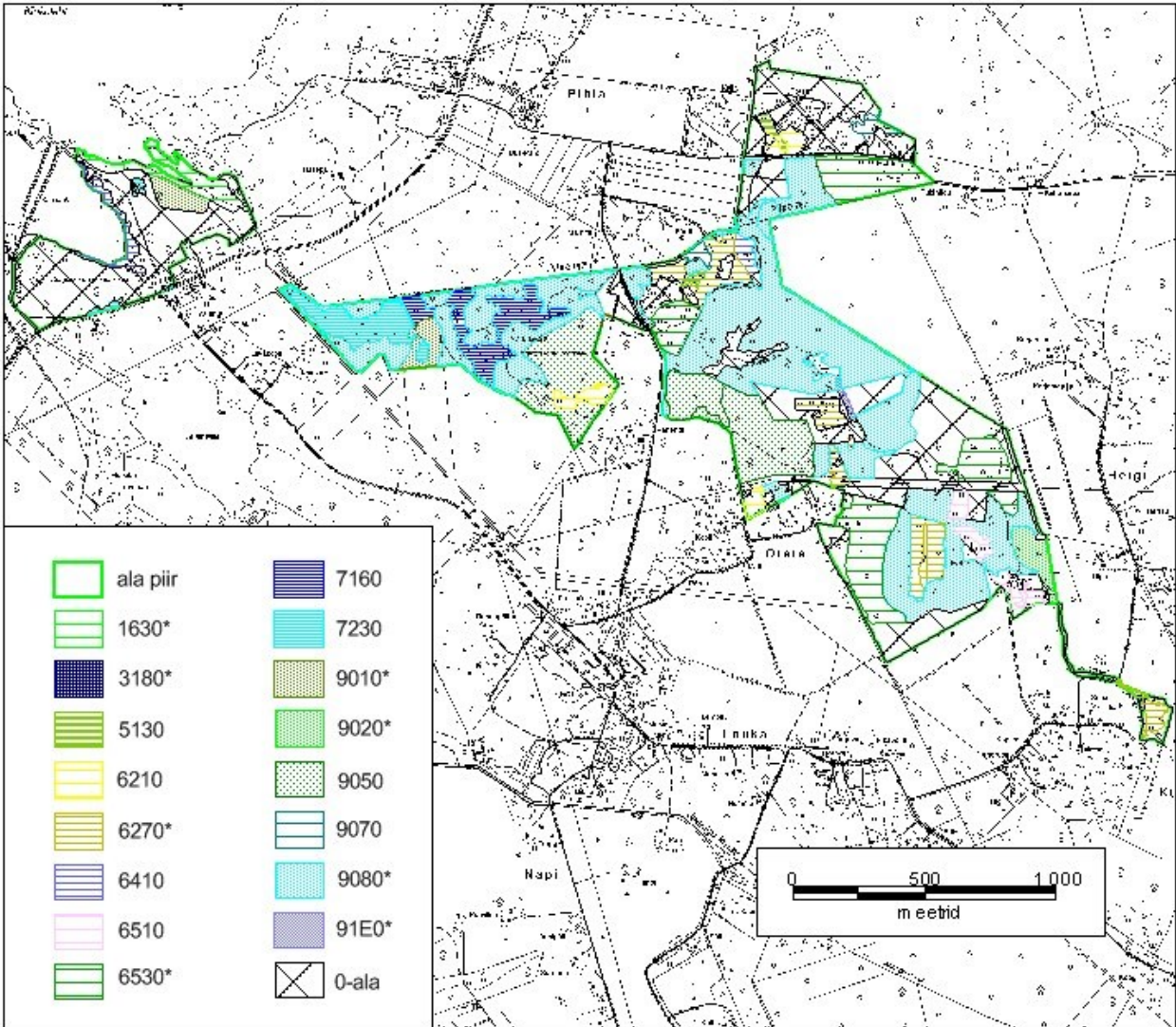
¹² <http://natura2000.eea.europa.eu/#>

¹³ Natura 2000 standardandmebaasi (<http://natura2000.eea.europa.eu>) järgi kogu Pihla-Kurisu loodusalal, sh euroopa naaritsa Pihla oja püsielupaigas

¹⁴ olemasolevate, peamiselt OÜ Metsaruum 2010. a. inventeerimisandmete põhjal

Kood	Elupaigatüüp	Kaitse- või hoiuala kaitseesmärk	Natura standardandmebaasis ¹³		Inventuuride andmetel ¹⁴	
			esinduslikkus	pindala (ha)	esinduslikkus	pindala (ha)
7160	allikad ja allikasood	jah	-	-	-	6,5
7220*	nõrglubja-allikad	ei	C	25,6	-	-
7230	liigirikkad madalsood	jah	B	1,2	-	5,1
9010*	vanad loodusmetsad	jah	-	-	-	1,8
9020*	vanad laialehised metsad	jah	C	10,4	C	2,3
9050	rohunditerikkad kuusikud	jah	-	-	p	21,5
9070	puiskarjamaad	jah	C	0,5	C p	0,5 0,9
9080*	soostuvad ja soolehtmetsad	jah	B	45,5	C p	4,0 62,2
91E0*	lammi-lodumetsad	ei	-	-	B	0,4
KOKKU				111,3		141,0

Elupaigatüüpide paiknemisest alal annab ülevaate joonis 4 järgmisel lehel.

Joonis 4. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide paiknemine (aluskaart: Maa-amet).

2.2.1. NIIDUD JA MUUD POOLLOODUSLIKUD KOOSLUSED

Niidud on alal suhteliselt laialt levinud ja moodustavad ala väärtuslikuma osa. Kaitseala niidualad võib üldisemalt jagada kaheks: rannaniitudeks ja rohkem sisemaal paiknevateks niitudeks, ning hoiualal paiknevad niidud jagunevad samuti kaheks: puisniidud või -karjamaad ja lagedamad niidud.

Kõrgessaare SKV põhjaosas esineb rannaniite (1630*), laiguti väikseid liigirikkaid madalsoid (7230) ja Kõõnaaugu kaldal sinihelmikakooslusi (6410). Kõrgessaare SKV taimekooslused on hea näide intensiivse maakerkeala koosluste suktsessioonist. Kaitseala piirneb halotroofse ehk soolatoitelise järve Kõõnaaugu (Künaaugu) ja Kirikulahega, mis samuti eraldub mõne aja pärast maakerke tõttu merest ja muutub halotroofseks rannikujärveks. Mõlemad veekogud ja sealsed rannikuniidud on huvitava ja rikkaliku flooraga. Eriti väärtuslik on sihtkaitsevööndi taimestik.

Samuti on piirkond (eeskätt rannikujärved, mis kaitsealaga vaid piirnevad) oluline linnustiku rändepeatuspaik. Kohati on rannaniidu väärtus hakanud kahanema, peamiselt võsastumise (sanglepp) ja pilliroo pealetungi tõttu.

Niidualad hõlmavad olulise osa ka **Pihla allikate SKV** territooriumist. Mõlemad siinsed niidualad on samuti määratletud kui loodusdirektiivi elupaigatüübid. Võõndi lääneosas levib laial alal elupaigatüübi liigirikkad madalsood (7230) kriteeriumidele vastav soostunud niiduala. Elupaigatüüp on veel hiljuti olnud osaliselt hooldatav (karjatatud), kuid juba on alanud kiire võsastumine (sanglepp). Võõndi kaguosas paikneb väiksem niiduosa, mis on määratletud kui elupaigatüüp kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210). Nimetatud elupaigatüüp piirneb vahetult majandusalade ja õuemaadega. Tegemist on kunagise põllumaaga, mis on olnud veel hiljuti majanduslikus kasutuses karjamaana. Siiski on juba alanud võsastumine.

Hoiualal on kõige väärtuslikumateks kooslusteks puisniidud (6530*). On ka liigirikkaid niite lubjavesel mullal (6270*), kuivi niite lubjarikkal mullal (6210), kadastikke (5130), sinihelmikakooslusi (6410) ja puiskarjamaid. Mitmed kunagised poollooduslikud kooslused on metsastunud ja omandanud või on omandamas suuremat looduskaitselist väärtust juba metsana. Hoiualale jääb ka mitmeid kultuurniite.

2.2.1.1. RANNANIIDUD (1630*)

KE – jah (LKA); LoA – jah (K-M)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal ja Kõrgessaare-Mudaste looduslal. Rannaniitude kaitse ei ole eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiualal ega Pihla-Kurisu looduslal.

Rannaniidud on Eestis reeglina poollooduslikud rohumaad laugel rannikul, kus olenevalt mereveega üleujutuse sagedusest ja kestvusest ning mereheite kogunemisest on kujunenud taimkatte võõndilisus ja mosaiiksus. Rannaniidud on paljude lindude, eeskätt kurvitsaliste pesitsus- ja toitumispaigad, samuti spetsiifiliste soolalembeste soontaimede kasvukohad. Elupaik vajab regulaarset karjatamist või niitmist, hoolduse puudumisel ala põõsastub ja pilliroostub.

Alal asuvad mõlemad elupaigatüübi polügoonid kõrvuti kaitseala põhjapiiril Kirikulahe ääres, suuremas osas riigimaal. Elupaigatüübi pindala on kokku 3,8 ha. Elupaigatüübil toimub kariloomade karjatamine, kuid sellele vaatamata on veekogude kaldad roostumas ning teisalt tungib peale võsa. Kuna pinnas on liigniiske, on karjatamiskoormuse tõstmine problemaatiline. Kunagi riigimaal tehtud võsatõrjet on aeg-ajalt vaja korrata.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on vähemalt 4 ha ja esinduslikkus on A

- **Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:** elupaigatüübi

pindala on vähemalt 4 ha ja esinduslikkus on B

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on kaitsealal kaitse-eesmärgiks

+ elupaigatüübil toimub karjatamine

– servaalade kinnikasvamine sanglepaga ja roostumine

Meede: pilliroo ja võsa tõrje, rannaniidu taastamine.

– koosluse võsastumine hoolduse lakkamisel

Meede: hooldamise jätkamine.

– muutused veerežiimis

Meede: riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine.

2.2.1.2. KADASTIKUD (5130)

KE – ei; LoA – jah (K-M)

Elupaigatüüp ei ole kaitse-eesmärgiks ei kaitse- ega hoiualal, samuti pole see eesmärgiks Pihla-Kurisu loodusalal. Kadastike kaitse on eesmärgiks Kõrgessaare-Mudaste loodusalal.

Eestis on kadastikud kujunenud majandamise lõppemisel kuivadel niitudel (peamiselt loopealsetel ja liivanõmmedel). Paal (2007) seab kadastiku ja niidu eristamisel piiriks kadakate katvuse alates 30%. Uuemad lähenemised peavad õigemaks lugeda kadastikeks alad, millel kadakate katvus on vähemalt 75% ja seejuures ei ole kadakate all säilinud varasemast niidukooslusest pärit liike (Helm 2011).

Kadastik on suktsessiooniline vaheaste karjatamise abil säilitatava avatud niidukoosluse ning kliimakskoosluseks oleva (okaspuu)metsa vahel. Tihe kadastik tekib loopealsetele küllaltki kiiresti ja hiljemalt 30–40 aastat pärast ala hooldamise lõpetamist on kadakate katvus 100% lähedane. Väga tihedate ning nooremapoolsete (alla 100 aasta vanuste) kadastike puhul on enamasti tegu äärmiselt liigivaeste kooslustega. Niidukamar on reeglina täielikult hävinud ning asendunud sambla ja okkakõduga, valgusnõudlikud niiduliigid on kadunud ning sageli ei leidu ka metsaliike. Ka kadastikega seotud linnud eelistavad elupaigana pigem mosaiikseid, kadakatukkadega niite, kui lausaliselt täis kasvanud padrikut. Liigirikkus hakkab tasapisi suurenema kadastiku vananedes, kui

valgustingimused pisut paranevad ning lisandub loometsale iseloomulikku alustaimestikku ja puid-põõsaid. Hiljemalt esimese põlvkonna kadakate suremisel on enamasti loodud tingimused ka männi-, kase-, vahtravõsa ning edasise metsa tekkimiseks (Helm 2011).

Kadastikke on hoiualal inventeeritud kahe väikese tükina pindalaga kokku 0,7 ha. Mõlemad kadastikud piirnevad niitudega (6210 ja 6270*), mistõttu on otstarbekas taastada neist niidud, mis on looduskaitselikult väärtuslikumad. Eeltoodu põhjal ei ole põhjust lisada kadastikke hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

2.2.1.3. KUIVAD NIIDUD LUBJARIKKAL MULLAL (6210)

KE – jah; LoA – jah (P-K)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks nii kaitse- kui ka hoiualal ja Pihla-Kurisu loodusosal, kusjuures hoiu- ning loodusosal on elupaigatüüp kaitse-eesmärgiks esmatähtsa elupaigatüübi (6210*) ehk olulise orhideede kasvualana. Lubjarikkal mullal esinevate kuivade niitude kaitse ei ole eesmärgiks Kõrgessaare-Mudaste loodusosal.

Sellesse elupaigatüüpi kuuluvad poollooduslikud kultuuristamata pärisaruniidud karbonaadirikkal mullal (sh sūrjaniidud). Taimkate on kujunenud pikaajalise karjatamise ja/või niitmise mõjul. Traditsiooniline majandamine on liigirikuse ja seisundi säilitamise aluseks. Pinnamood on tasane või nõrgalt lainjas. Sūrjaniitude puhul paikneb ümbruse pinnamoest kõrgematel aladel: lamedatel küngastel, seljandikel, mattunud rannavallidel. Levivad peamiselt Lääne-Eesti madalikul ja läänesaartel (Paal 2007).

Elupaigatüüpi on inventeeritud hoiualal kahe tükina, pindalaga kokku 1,9 ha ja esinduslikkusega C. Imselt kuulub sellesse elupaigatüüpi ka Pihla allikate SKV-s olev niit, mille pindala on 1,1 ha. Kõik need niidud on juba aastaid hooldamata ja vajavad taastamist ning seejärel hooldamist.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:* elupaigatüübi

pindala on 3,5 ha ja esinduslikkus on B

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on vähemalt 3,5 ha ja esinduslikkus on C

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks nii kaitse- kui ka hoiualal

– võsastumine

Meede: koosluse taastamis- ja hooldamistööd, kadastikust (0,5 ha) niidu taastamine.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil, sh kadastikuks inventeeritud alal, ehitamise keelamine.

2.2.1.4. LIIGIRIKKAD NIIDUD LUBJAVAESEL MULLAL (6270*)

KE – jah (HA¹²); LoA – jah (P-K)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiu- ja looduslal. Lubjavaesel mullal esinevate liigirikaste niitude kaitse ei ole eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal ega KõrgessaareMudaste looduslal.

Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal levivad lubjavaestel muldadel, kus niiskustingimused varieeruvad kuivast parasniiskeni. Taimkate on kujunenud pikaegse karjatamise ja/või niitmise tulemusena. Liigiline koosseis on mullastiku- ja majandamistingimustest sõltuvalt muutuv.

Hõlmab liigirikkaid rohumaid, mida siiani majandatakse traditsioonilisel viisil, või alasid, mis on maha jäetud suhteliselt hiljuti. Lisaks aruniitudele arvatakse siia ka liigirikkamad poollooduslikud paluniidud (Paal 2007).

Elupaigatüüpi on inventeeritud hoiualal pindalal kokku 9,9 ha, kuid hooldatud on sellest vaid umbes 2,5 ha.

Ajalised eesmärgid

- **Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:** elupaigatüübi

pindala on 10 ha ja esinduslikkus on B

- **Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:**

elupaigatüübi pindala on 10 ha ja esinduslikkus on B

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on hoiualal kaitse-eesmärgiks

+ osa elupaigatüübist on hoolduses

– võsastumine

Meede: koosluse taastamis- ja hooldamistööd, kadastikust (0,2 ha) niidu taastamine.

---

¹² eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiualal

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil, sh kadastikuks inventeeritud alal, ehitamise keelamine.

– tallamine

Meede: Kurisu neeluaugu juurde väljapoole hoiuala piiri parkla ja puhkekoha rajamine

2.2.1.5. SINIHELMIKAKOOSLUSED (6410)

KE – ei; LoA – ei

Sinihelmikakooslused on kujunenud kuivendatud soo-aladele või rohumaade ekstensiivse majandamise tulemusena, mille korral niidetakse veel hilja vegetatsiooniperioodi lõpus. Eestis erilist looduskaitse väärtust ei oma, sest on valdavalt kujunenud tugeva inimõju (kuivendamise) tulemusena sekundaarselt. Elupaigatüübi all tuleks käsitleda kuivendamata või kuivenduse nõrga mõjuga ning suhteliselt rohke sinihelmikaga kooslusi. Neid leidub niiskematel pärisaruniitudel, kuivendusest mõjutatud soostuvatel niitudel, loopealsetel (Paal 2007).

Kaitsealal on sinihelmikakoosluseks inventeeritud Kõõnaugu (Künaaugu) märg kallas pindalaga 1,6 ha. Hoiualal on selleks elupaigatüübiks inventeeritud 0,9 ha suurune niiske kinni kasvav, kuid liigirikas niit. Et tagada elupaigatüübi kaitse, tuleb see lisada hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

Ajalised eesmärgid

- **Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:** elupaigatüübi

pindala on 2,5 ha ja esinduslikkus on B

- **Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:**

elupaigatüübi pindala on 2,5 ha ja esinduslikkus vähemalt C

Mõjutegurid ja meetmed

– võsastumine

Meede: koosluse taastamis- ja hooldamistööd.

– ehitamine

Meede 1: elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

Meede 2: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

2.2.1.6. AAS-REBASESABA JA ÜRT-PUNANUPUGA NIIDUD (6510)

KE – jah (HA); LoA – jah (P-K)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiu- ja looduslal. Aas-rebasesaba ja ürtpunanupuga niitude kaitse ei ole eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal ega Kõrgessaare-Mudaste looduslal.

Sellesse elupaigatüüpi määratletakse kultuuristamise mõjuga rohumaad, kus koosluse liigirikkus on tavapärase kulturniitudega võrreldes kõrgem. Aas-rebasesaba ja ürt-punanupu kasvamist niidul pole selle elupaigatüübi määratlemisel Eestis ainumääravaks peetud (Paal 2004).

Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude tüübile vastavaks on inventeeritud hoiuala lõunaosas 2,5 ha niite, millest on viimastel aastatel hooldatud vaid 0,6 ha.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:* elupaigatüübi

pindala on 3 ha ja esinduslikkus on B

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on 3 ha ja esinduslikkus on C

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on hoiualal kaitse-eesmärgiks

+ osa elupaigatüübist on hoolduses

– võsastumine

Meede: koosluse taastamis- ja hooldamistööd.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

2.2.1.7. PUISNIIDUD (6530*)

KE – jah (HA); LoA – jah (P-K)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiu- ja looduslal. Puisniitude kaitse ei ole eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal ega Kõrgessaare-Mudaste looduslal.

Puisniitudena käsitletakse üksikpuudest, väikestest puudetukkadest, põõsastest ning avatud niidulaikudest koosnevat taimkattekompleksi, mille rohurinne ja puistu struktuur on ajalooliselt kujunenud eeskätt iga-aastase niitmise tingimustes (Paal 2007).

Hoiuala puisniite on hinnatud Hiiumaa ulatuslikumateks ja ilusamateks. Puisniitude pindalaks hoiualal on 2010. a inventuuri järgi 18,7 ha. Kahjuks on hoolduses vaid 9,5 ha. Ajalooliselt on puisniite praegusel hoiualal olnud ilmselt veelgi rohkem.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:* elupaigatüübi

pindala on vähemalt 18 ha ja sellest 12 ha esinduslikkus on A

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on vähemalt 18 ha ja esinduslikkus on vähemalt B

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on hoiualal kaitse-eesmärgiks

+ osa elupaigatüübist on hoolduses

– võsastumine

Meede: koosluse taastamis- ja hooldamistööd.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

2.2.1.8. PUISKARJAMAAD (9070)

KE – jah (HA); LoA – jah

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiu- ja looduslal ning Kõrgessaare-Mudaste looduslal. Puiskarjamaade kaitse ei ole eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal.

Puiskarjamaad on taimkattekompleks, mille puurinde tihedus on väga varieeruv – see võib sarnaneda hõreda metsaga või koosneda vaid üksikutest väikestest tukkadest ning vahelduda

põõsastike ja avatud rohumaalaidudega. Kujunenud pikaajalise karjatamise mõjul. Puurinne võib koosneda nii leht- kui okaspuudest. Rohurindes leidub nitrofiilseid liike ja karjamaa umbrohte (näiteks luht-kastevart). Karjatatavast metsast eristab rohukamara olemasolu. Puisniitudest eristab peamiselt kasutustüüp. Metsad, mida kasutatakse loomade karjatamiseks, kuid mille rohustu vastab enam-vähem looduslikule metsale, puiskarjamaaks ei loeta (Kukk ja Kull 1997, Paal 2007). Elupaigatüüpi on inventuuride tulemusel leitud vaid hoiualal ja kahes kohas ning pindalal kokku vaid 1,4 ha. Ajalooliselt on puiskarjamaid piirkonnas olnud kindlasti ulatuslikumalt.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on vähemalt 1,4 ha ja esinduslikkus on B

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on vähemalt 1,4 ha ja esinduslikkus on C

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on hoiualal kaitse-eesmärgiks

– võsastumine

Meede: koosluse taastamis- ja hooldamistööd.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

2.2.2. SOOD JA JÄRVED

Nii kaitse- kui ka hoiuala jäävad karstialale. Hoiualale jääv Kurisu neeluauk on täiendava kaitse all looduse üksikobjektina. Kaitseala piirneb tehisjärve Kõõnaaugu (Künaaugu) ja merest peaaegu eraldunud ning rannikujärveks muutuva Kirikulahega. Hoiualale, aga eriti kaitseala Pihla allikate SKV-sse jääb hulk allikaid, mille ümber on kujunenud allikasoo. Kaitsealale, eriti Pihla allikate SKV-sse jääb ka mitmeid madalsoid ja veelompe.

2.2.2.1. KARSTIJÄRVED JA -JÄRVIKUD (3180*)

KE – ei; LoA – ei

Sellesse elupaigatüüpi kuuluvad karstunud lubjakivialadel olevad ajutised muutuva veetasemega veekogud, mis täituvad tavaliselt kevaditi, kui allikalohkudest valgub välja rohkesti vett. Suveks jäävad karstijärved tavaliselt kuivale, nii et nende põhi sarnaneb heinamaaga. Valitseb

niiskuslembene taimestik, kuid leidub ka üksikuid veetaimedega või lagedaid lompe. Kalad ajutistes järvikutes puuduvad, kuid neis leidub haruldasi selgrootuid, keda püsijärvedes pole (Paal 2004).

Hoiualal asuva Kurisu neeluaugu pindalaks on 2010. a elupaikade inventuuri järgi 0,05 ha. Kuna neeluaug oli ja on kaitstava looduse üksikobjektina kaitse all juba enne hoiuala moodustamist, ei ole otsest vajadust elupaigatüübi lisamiseks hoiuala kaitse-eesmärkide hulka, kuid arvestades elupaigatüübi haruldust, on seda siiski mõttekas teha.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

karstinähtuse ilming on säilinud

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

karstinähtuse ilming on säilinud

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüübi esinemiskoht on kaitse all kaitstava looduse üksikobjektina

+ ligipääs elupaigatüübile (üksikobjektile) on viidastatud, tähistatud ja teabetahvliga varustatud

– neeluaugu risustamine ehitiste või prahiga

Meede 1: Kurisu neeluaugu iga-aastane koristamine.

Meede 2: Kurisu neeluaugus ja selle serval ehitamise keelamine.

2.2.2.2. ALLIKAD JA ALLIKASOOD (7160)

KE – jah (LKA); LoA – jah (P-K)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal ja Pihla-Kurisu loodusalal. Allikate ja allikasood kaitse ei ole eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiualal ega Kõrgessaare-Mudaste loodusalal.

Allikad ja allikasood esinevad allikate ümbruses, kus on survealine põhjavesi. Neid iseloomustab pidev põhjavee vool ning põhjavee voolamine või immitsemine maapinnale. See protsess loob tingimused kasvukohale iseloomuliku taimestiku liigirikkusele. Allikasood tunnistaimedeks on pruun sepsikas, raud-, ääris- ja mätastarn, tõmbiõieline luga, soo-neiuvaip, pääsusilm. Allikaid ümbritseb tihe samblarinne (sirbikud, harilik skorpionsammal, harilik helmik jt).

Suurem allikate ja allikasoo ilmeline ala, mille pindala on hinnanguliselt 6,5 ha, asub Pihla allikate SKV-s, mille elupaigad on veel inventeerimata. Hoiualal on Kurisu oja sängi tekkinud viimaste

aastatega üsna arvestatava suurusega karstiallika lehter, kus suurvee ajal, nagu Tuhala nõiakaevulgi, on „veel kuhi peal”.

Ajalised eesmärgid

Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk: elupaigatüüp on

säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal

Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:

elupaigatüüp on säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp asub sihtkaitsevööndis, mille kaitsekord võimaldab elupaigatüüpi säilitada

– muutused veerežiimis

Meede 1: elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmine.

Meede 2: elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine.

Meede 3: riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine.

– ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks

Meede: kaitseala elupaikade inventuur.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

2.2.2.3. LIIGIRIKKAD MADALSOOD (7230)

KE – jah (LKA); LoA – jah

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal ning Pihla-Kurisu ja Kõrgessaare-Mudaste looduslal. Liigirikaste madalsoode kaitse ei ole eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiualal.

Madalsoo on soode esimene arenguaste, kus rohkem kui 30 cm tusedusest turbakihist hoolimata saavad taimed suurema osa toitaineid põhjaveest. See elupaigatüüp hõlmab liigirikamat osa madalsoodest, mis enamasti toituvad lubjarikkast põhjaveest. Valitsevad madalakasvulised tarnad

ja pruunsamblad, rohkesti leidub lubjalembeseid liike, teiste seas käpalisi. Eestis laieneb see elupaigatüüp ka liigirikastele soostuvatele niitudele (Paal 2004).

Elupaigatüüpi esineb ilmselt vaid kaitsealal, kus elupaiku ülepinnaliselt inventeeritud ei ole ja täpsem teave elupaigatüüpide kohta puudub. Hinnanguliselt on liigirikaid madalsoid kokku 5,7 ha.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

elupaigatüüp on säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

elupaigatüüp on säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp asub sihtkaitsevööndis, mille kaitsekord võimaldab elupaigatüüpi säilitada

– võsastumine

Meede: koosluse taastamis- ja hooldamistööd

– muutused veerežiimis

Meede 1: elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmine.

Meede 2: elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine.

Meede 3: riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine.

– ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks

Meede: kaitseala elupaikade inventuur.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

2.2.3. METSAD

Metsad hõlmavad suurema osa nii kaitse- kui ka hoiualast. **Kõrgessaare SKV** mets on valdavalt tugevate varasemate inimõjudega, kuid siiski vastab sellest osa (1,7 ha) juba praegu elupaigatüübile vanad loodusmetsad (9010*). **Pihla allikate SKV** metsad on ilmelt loodusmetsad ja vastavad ilmselt (elupaigatüübid on inventeerimata) elupaigatüüpidele vanad loodusmetsad (9010*), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) ning rohundirikkad kuusikud (9050). **Hoiuala** metsad on valdavalt endised poollooduslikud kooslused (puisniidud ja -karjamaad), mis on majandamise lakkades hakanud metsastuma. Neist metsadest vastab enamuse elupaigatüübile soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*), kuid on ka vanu laialehiseid metsi (9020*), rohundirikkaid kuusikuid (9050) ja isegi väike tükk lammi-lodumetsa (91E0*).

2.2.3.1. VANAD LOODUSMETSAD (9010*)

KE – jah (LKA); LoA – ei

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal. Vanade loodusmetsade (9010*) kaitse ei ole eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiualal ega Pihla-Kurisu ja Kõrgessaare-Mudaste loodusalal.

Selle elupaigatüübi all käsitletakse looduslikke vanu metsi, aga ka hiljutiste põlengualade looduslikult uuenenud noori puistusid (Paal 2007). Looduslikud vanad metsad esindavad vähese inimõjuga või üldse igasuguse inimõjuta kliimaskoosluseid ehk siis suksessioonirea hiliseid staadiume. Metsad on kindlasti järjepidevad (Palo 2010).

Soodsa seisundi kirjeldus:

- * puistu on erivanuseline ja eriliigiline
- * suhteliselt ühevanuselise puistu puhul ületab I rinde okaspuude vanus 100 aastat ja kõvalehtpuudel 80 a, raiejälgi pole võimalik tuvastada või on tegemist üksikpuude valikraiega, mis pole mõjutanud puistu liigilist koosseisu
- * eri vanusega puud moodustavad grupe, esineb häile, lamapuid ja surnult seisvaid puid, leidub tugevasti kõdunenud sammalde ja taimedega kaetud lamapuid
- * metsa veerežiim on rikkumata
- * esineb inimpeglikke liike (Palo 2010) Mõlemad ilmselt elupaigatüübile vastavad metsaosad asuvad kaitsealal, kumbki erinevas SKV-s. Üks metsatükk on inventeerimata, teine on inventeeritud 2001. a. Elupaigatüübi pindala on hinnanguliselt kokku 3,5 ha.

Ajalised eesmärgid

- **Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:** elupaigatüüp

on säilinud teadaoleval pindalal

- **Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:**

elupaigatüüp on säilinud vähemalt 3 ha-l

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp asub sihtkaitsevööndis, mille kaitsekord võimaldab elupaigatüüpi säilitada

– muutused veerežiimis

Meede 1: elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmine.

Meede 2: elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine.

Meede 3: riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine.

– ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks (kaitseala metsad on inventeerimata või inventeeritud üle 10 a tagasi)

Meede: kaitseala elupaikade inventuur.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

– varasem tugev inimõju kaitseala metsades

Meede 1: kujundusraie potentsiaalsetes vanades loodusemetsades (meede on rakendatav vajadusel pärast kaitseala elupaikade inventuuri).

Meede 2: vana õhuliini likvideerimine Kõrgessaare SKV-s.

2.2.3.2. VANAD LAIALEHISED METSAD (9020*)

KE – jah (HA); LoA – jah (P-K)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiu- ja loodusalal. Vanade laialehiste metsade kaitse ei ole eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal ega Kõrgessaare-Mudaste loodusalal.

Looduslikud laialehelised metsad kasvavad aastaringselt veega hästivarustatud karbonaadirikastel muldadel. Eesti teistest metsakooslustest erineb nende taimkate peamiselt alustaimestikust kasvavate arvukate parasvöötme laialeheliste metsadele omaste liikide poolest. Puurindes peavad laialehelised liigid (tamm, saar, jalakas, pärn, künnapuu, vaher) moodustama vähemalt poole. Põõsa- ja rohurinne on liigirikas, paremate valgustingimustega puistutes ka lopsakas. (Paal 2007).

Ainus sellele elupaigatüübile vastav metsatükk, pindalaga 2,3 ha, asub inventuuri järgi hoiuala lõunaosas. Esinduslikkuse hinnang on C.

Ajalised eesmärgid

- *Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on vähemalt 2,3 ha ja esinduslikkus on B

- *Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:*

elupaigatüübi pindala on vähemalt 2,3 ha ja esinduslikkus vähemalt C

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on hoiualal kaitse-eesmärgiks

– uuendus- ja hooldusraie

Meede: uuendus- ja hooldusraie keelamine elupaigatüübil.

– laialehiste puuliikide osakaalu vähenemine puistu koosseisus

Meede: vajadusel kujundusraie.

– ehitamine

Meede: elupaigatüübil ehitamise keelamine.

2.2.3.3. ROHUNDITERIKKAD KUUSIKUD (9050)

KE – jah (LKA); LoA – ei

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks Kõrgessaare looduskaitsealal. Rohundirikaste kuusikute kaitse ei ole eesmärgiks Pihla-Kurisu hoiualal ega Pihla-Kurisu ja Kõrgessaare-Mudaste loodusalal.

Sellesse tüüpi kuuluvad kuuse domineerimisega soostunud, sõnajala ning angervaksa kasvukohatüübi metsad, samuti salukuusikud (sinilillekuusikud, naadikuusikud). Soostunud metsade peamiseks tunnuseks on turbakihi olemasolu, mille tusedus ei ületa 30 cm. Need metsad kasvavad küllaltki varieeruva pinnamoega aladel – läbivooluga lammi- ja moldorgudes, nõlvade

jalamil, lamedates nõgudes ja sooäärsetel tasandikel. Mullaks on mitmesugused gleimullad (Go, G(o), Gor, GI) ja turvastunud mullad (Go1 G1 G(I)1). Rohurindes domineerivad kõrgekasvulised rohunid. Metsadele on iseloomulik hästi väljakujunenud rindeline struktuur. Kasvukohatüüp jaotatakse eeskätt niiskusrežiimi alusel vähemalt kolmeks: kuivad, parasniisked ja niisked rohunditerikkad metsad. (Paal 2007).

Elupaigatüübile rohkem või vähem vastavast kolmest metsatükist kaks asuvad kõrvuti hoiuala lääneosas ja kolmas Pihla allikate SKV idaosas. Nende metsatükkide pindala kokku on 21,5 ha. Arvestades elupaigatüübi küllaltki suurt pindala hoiualal, 12 ha, tuleb see elupaigatüüp lisada hoiuala ja loodusala kaitse-eesmärkide hulka.

Ajalised eesmärgid

Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:

elupaigatüübi pindala on vähemalt 21 ha ja esinduslikkus on B

Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:

elupaigatüübi pindala on vähemalt 21 ha ja esinduslikkus on C

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on kaitsealal kaitse-eesmärgiks

– ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks

Meede: kaitseala elupaikade inventuur.

– raie

Meede 1: elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

Meede 2: raie keelamine elupaigatüübil.

– ehitamine

Meede 1: elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

Meede 2: ehitamise keelamine elupaigatüübil.

2.2.3.4. SOOSTUVAD JA SOO-LEHTMETSAD (9080*)

KE – jah; LoA – jah (P-K)

Elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks nii kaitse- kui ka hoiualal ning Pihla-Kurisu looduslal. Soostuvate ja soo-lehtmetsade kaitse ei ole eesmärgiks Kõrgessaare-Mudaste looduslal. Sellesse tüüpi kuuluvad metsad on pinnavee pideva mõju all ja tavaliselt igal aastal üle ujutatud.

Seega on need metsad niisked või märjad, nendes on kujunenud turbakiht, kuid viimane on reeglina üsna õhuke. Hemiboreaalses taimkattevööndis on iseloomulikuks puuliigiks harilik saar (*Fraxinus excelsior*), kesk-boreaalses taimkattevööndis sanglepp (*Alnus glutinosa*). Sagedased on samuti hall lepp (*Alnus incana*), sookask (*Betula pubescens*) ja pajud (*Salix spp.*). Antud tüübile on omane erineva veetasemega laikude esinemine ja sellest tulenev taimkatte mosaiiksus, puid ümbritsevad tavaliselt tüvemättad. Eestis käsitletakse antud tüüpi laiamahulisena, hõlmates sellega madal-soo- ja lodumetsad ning lehtpuu enamusega soostunud metsad (Paal 2007).

Hoiualal on 2010. a inventuuri andmeil elupaigatüüpi 50 ha, kuid sellest vaid 4 ha on piisavalt esinduslik (tollal kehtisid praegusest pisut rangemad hindamiskriteeriumid, eriti puistu vanuse osas). Pihla allikate SKV-s on umbes 15 ha elupaigatüübile vastavat ala. Natura standardandmebaasi järgi on loodusala eesmärgiks elupaigatüübi olemasolu pindalal 45,5 ha.

Ajalised eesmärgid

- ***Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:***

elupaigatüübi pindala on vähemalt 50 ha ja esinduslikkus on B

- ***Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:***

elupaigatüübi pindala on vähemalt 50 ha ja esinduslikkus on C

Mõjutegurid ja meetmed

+ elupaigatüüp on kaitse-eesmärgiks nii kaitse- kui ka hoiualal

+ osa elupaigatüübist asub sihtkaitsevööndis, mille kaitsekord võimaldab elupaigatüüpi säilitada

– raie

Meede: raie keelamine elupaigatüübile vastaval alal.

– muutused veerežiimis

Meede 1: elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmine.

Meede 2: elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine.

Meede 3: riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine.

– ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks

Meede: kaitseala elupaikade inventuur.

– ehitamine

Meede: ehitamise keelamine elupaigatüübil.

2.2.3.5. LAMMI-LODUMETSAD (91E0*)

KE – ei; LoA – ei

Need on üleujutusosalade metsad jõe- ja ojalammidel, samuti ajuti üleujutatavatel järvekallastel, kus muld on rikastunud tulvaveesetetega. Metsa liigiline koosseis ja struktuur olenevad sellest, millises lammiosas see kasvab. Lammi-lodumetsad on kujunenud lammi madalamatel, seega kauemaks tulvavee alla jäävatel osadel (Paal 2004).

Elupaigatüüp leiti hoiualal 2010. a elupaikade inventuuri käigus. Elupaiga pindala on küll vaid 0,36 ha, kuid selle esinduslikkus on hinnatud kõrgeks (B). Tagamaks elupaigatüübi säilimist hoiualal, tuleb see lisada hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

Ajalised eesmärgid

- **Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:** elupaigatüübi

pindala on 0,3 ha ja esinduslikkus on A

- **Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:**

elupaigatüübi pindala on 0,3 ha ja esinduslikkus on B

Mõjutegurid ja meetmed

+ looduslikud tingimused elupaigatüübi säilimiseks

– raie

Meede 1: elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

Meede 2: raie keelamine elupaigatüübil.

– muutused veerežiimis

Meede: elupaigatüüpi mõjutava Kurisu jõe (oja) looduslikule arengule jätmine.

– ehitamine

Meede 1: elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka.

Meede 2: ehitamise keelamine elupaigatüübil.

2.3. MAASTIK JA ÜKSIKOBJEKTID

2.3.1. KURISU NEELUAUK

Kurisu neeluauk asub valdavalt hoiualal, kuid jääb hoiuala põhiosast kagu poole. Tegemist on karstinähtusega. Neeluauk on kaitse all looduse üksikobjektina (KLO4000540). Loode-kagu suunaline karstiaala neeluaugust Pihla jõeni (ojani) on KKR-sse kantud ürglooduse objektina.

Üksikobjekti kaitsetsoon on 50 m raadiusega ring, millest veidi alla poole jääb hoiualale, ülejäänud ulatub hoiuala piirist välja. Juurdepääs neeluauguni on osaliselt hooldatud ja teabetahvliga varustatud. Aastail 2013–2015 on külarahvas (Loode-Hiiumaa külade selts) kevadise „Teeme ära” koristustalgute raames ühiselt karstilehtrit, -kanjonit ja ojasängi risust puhastanud. Mõnikümme aastat tagasi tegi maaomanik seal veel heina. 2015. a jäi isegi meetrilaiune jalgrada maanteest lehtrini niitmata. Kurisu neeluauk on üksikobjektide hoolduse rotatsioonitabelis ning viimati korraldas Keskkonnaamet neeluaugu hooldamist 2013. a. Järgmine hoolduse aasta peaks olema 2016. a., kuid arvestades objekti suurt külastatavust, peab hooldus olema iga-aastane.

Ajalised eesmärgid

□ **Pikaajaline (30 aasta perspektiivis) eesmärk:**

Kurisu neeluauk kui karstinähtuse ilming on säilinud ja eksponeeritud □

Lähem (kaitsekorraldusperioodi) eesmärk:

Kurisu neeluauk kui karstinähtuse ilming on säilinud ja eksponeeritud

Mõjutegurid ja meetmed

+ looduslikult sobiv keskkond (karstiaala, lähikonnas on veel vähemalt 12 pisemat karstilehtrit)

– neeluauk ja selle ümbrus võsastub ning neeluauk ei paista enam välja ega ole enam vaadeldav

Meede: neeluaugu ja selle juurdepääsu ning ümbruse iga-aastane hooldus. (Ümbruse hooldus on osaliselt kaetud poollooduslike koosluste hooldustöödega.)

– muutused veerežiimis

Meede: planeeringute ja projektide keskkonnamõju hindamisel karstiala ja Kurisu neeluauguga arvestamine.

2.3.2. MUINSUSKAITSELISED VÄÄRTUSED

Kõrgessaare SKV-s paiknevad osaliselt kunagise Viskoosa vabriku veehoidla kivitammid ja muldvallid, mis on muinsuskaitse all (registrinumbriga 23418). Objekt rajati 1909. aastal kunstiidivabriku mageveehoidlaks. Selle kinnismälestise kaitsevöönd hõlmab suurema osa Kõrgessaare SKV-st.

3.2.3. PÄRANDKULTUURIOBJEKTID

Pärandkultuuriobjektidest on alal teada mõned vanad talukohad, näiteks Allikvee talukoht Pihla allikate SKV-s ning Maanase talukoht hoiualal. Hoiualal on säilinud vana heinaküün ja siin asuvad pärimusega seotud allikas nimega Patsipaelaauk ehk Juuksepaellaallikas ning veekogu nimega Prei auk. Legendi järgi olla Patsipaelaaukust välja tulnud ühe koos härgadega Kurisu neeluauku kadunud künnitüdruku punane juuksepael. Prei auk on Kurisu ojal olev soine ja savine lohk, kuhu kunagi olla uppunud Prei-nimeline mees. Kuna prei on hobuste ainevahetushaigus, mis põhjustab kabjanaha põletikku, siis teise legendi järgi olevat nimi tulnud sellest haigusest. Kas hobused said Prei august vea külge või siis sellest lahti, on teadmata.

Pärandkultuuri- või muude objektidena ei ole küll registreeritud, kuid Kõrgessaare SKV-s on märgatavad vanad kaitsekraavid ja kaevikud ning nõukogudeaegse lasketiiru jäänused. Probleemiks on maanteeäärsetes kaevikutes olev praht, peamiselt pudelid.

3.2.4. PIHLA ALLIKAD

Pihla allikate SKV-s on hulk allikaid, mida koos kutsutakse Pihla allikateks, kuid mitmel allikal on ka eraldi nimi. Seal on Tilga esimene, teine, kolmas, neljas ja viies allikas ning Röögu allikas. Viimane on pärandkultuuriobjekt ja ilmselt seotud lähedalasuva Röögu ehk Räägu ehk Tilga talukohaga, mis praegu kaitstavalt alalt välja jääb. Röögu ehk Räägu nimega on varemalt nimetatud ka kaitsealale jäävat Allikvee talukohta.

3. ALA VÄÄRTUSTE TUTVUSTAMINE JA KÜLASTUSKORRALDUS

Praegu kaitse- ja hoiualal loodusväärtuste tutvustamist ning külastajate suunamist peaaegu ei toimu. Kunagi Kõrgessaare SKV-s maantee ääres olnud teabetahvel lagunes aja jooksul ära ja on nüüdseks likvideeritud. Kaitseala piir on osaliselt tähistatud sihtkaitsevööndi piiritähistega.

Hoiuala piiri tähistamiseks kavandatud 16 tähist on RMK laos olemas ja ootavad paigaldamist. Kaitstavale looduse üksikobjektile Kurisu neeluaugule on Lauka–Heigi maanteelt suunaviit, objektile seda tutvustav teabetahvel ja kaitstava looduse üksikobjekti tähis.

Kõrgessaare SKV-d külastatakse massiliselt, sh sealse kauni kuldkinga populatsiooni pärast. Sellest annavad tunnistust metsa tallatud jalgrajad. Aeg-ajalt on leitud jälgi kuldkingade väljakaevamisest inimese poolt, lisaks esineb metssigade kahjustusi. Kõrgessaare SKV-d külastatakse veel muinsuskaitsealuse tammiga pärast, mida mööda kulgeb jalgrada Kõrgessaare aleviku (Viskoosa) poole, ning kevadel massiliselt kalastajate poolt, kelle huvi paelub kaitsealaga piirnev Armijõgi (-oja) ja Kõõnaauk (Künaauk).

Kõige rohkem külastatavamad kohad kaitse- ja hoiualal ongi Kurisu neeluauk, Kõõnaauk (Künaauk) koos seal paikneva muinsuskaitsealase väärtust omava tammiga, ja kaitseala vahetus läheduses olev orhideede õpperada. Mujal kaitse- ja hoiualal on külastus juhuslikku laadi.

Kauni kuldkinga kasvukoha külastuskoormus on lähedal kasvukoha taluvuskoormusele, mistõttu tuleb külastuskoormus hoida senisel tasemel ehk vältida selle suurenemist. Olulist negatiivset mõju avaldab Kõrgessaare SKV-le kevadine kalastajate põhjustatud prügistamine ja tallamine. On esinenud ka ebaseaduslikku autodega sõitmist, lõkketegemist ja telkimist.

Info kaitstava ala väärtuste ja külastusvõimaluste kohta on hajutatud mitmete trükiste ja internetilehekülgede vahel. Sageli on info puudulik ja vananenud. Keskkonnaameti kodulehelt võiks saada süstemaatilise ülevaate Hiiumaa kaitstavate alade ja loodusväärtuste kohta.

Visioon ja eesmärk

- Visioon

Kaitstaval alal viibijad on teadlikud oma viibimisest looduskaitsealal. Külastuskoormus on koondunud kaitstava ala naabruses oleva orhideede õppepeenra (ehk -raja) juurde, kus on teabetahvel piirkonna looduskaitsealade kohta laiemalt. Armijõe kergliikluskorraldus juures on teabetahvel kaitstava ala kohta, teavitamaks kalastajaid ja kergliiklejaid. Kaitstava ala naabruses on välja arendatud Kõrgessaare teadmiskeskus. Kurisu neeluaugu juurde on välja arendatud külastuskoormusele vastav taristu. Üksikobjekti külastavad inimesed saavad täpselt aru, kuidas seal parkida ja liikuda.

- Eesmärk

Kaitstaval alal viibijad on teadlikud oma viibimisest looduskaitsealal. Külastuskoormus on koondunud kaitstava ala naabruses oleva orhideede õppepeenra juurde, kus on teabetahvel

piirkonna looduskaitsealade kohta laiemalt. Armijõe kergliiklussilla juures on teabetahvel kaitstava ala kohta, teavitamaks kalastajaid ja kergliiklejaid.

Meede 1: kaitse- ja hoiuala piiride tähistamine.

Meede 2: teabetahvli paigaldamine Armijõe kergliiklussilla juurde.

3.1. KÕRGESSAARE ORHIDEEDE ÕPPERADA

Kaitsealast väljas, Kõrgessaare SKV vahetus läheduses üle Kärkla–Kõpu maantee, teede ristmikul paikneb Kõrgessaare orhideede õpperada. Õpperada on kutsutud ka orhideede õppepeenraks. Õpperajal saab väga lühikese ajaga tutvuda kodumaiste orhideedega, mida looduslikult kasvab seal 10 liiki. Ühtegi liiki ei ole õppepeenrale juurde istutatud. Esimesed õitsejad on maikuu lõpus või juuni alguses hallid käpad, neile järgnevad kahelehised käokeeled ja kahkjaspunased sõrmkäpad. Õpperaja viimased õitsejad on augustis tumepunane neiuvaip ja soo-neiuvaip.

Õpperajal ei ole vajalik giidi olemasolu, sest see on varustatud laudtee, väikeste infosiltide ja suure teabetahvliga. Koht on sobilik liikide tundmaõppimiseks. Seal saab korraldada väliõpet erinevatele sihtgruppidele. Õppepeenar asub osaliselt riigimaal (transpordimaal) ja osaliselt jätkuvalt riigi omandis oleval (reformimata) maal ning see valmis 2001. a tollase Lääne-Eesti saarestiku biosfääri kaitseala (lühendina tuntud kui BKA) Hiiumaa keskuse eestvõttel. Puidust piirdeaia (120 m) sees on õpperada, millest 100 m on laudrada. Olemas on suur infoahvel, 5 väikest infoalust ja 2 pinki. Niidetav ala on 0,13 ha. Õpperada hooldab RMK.

Meede 1: õpperaja hooldus.

Meede 2: piirkonna looduskaitsealasi alasid laiemalt käsitleva teabetahvli paigaldamine.

3.2. KURISU NEELUAUK

Hoiualale jääb kaitstav looduse üksikobjekt Kurisu neeluauk. Kurisu neeluauk on lehtrikujuline. Tema laius on kuni 30 m ja sügavus 6 m. Neeluaukus kaob Kurisu jõgi (oja) maa alla. Suvel, kui oja on väike, näeb Kurisu neeluauku põhjas paljandumas aluspõhja ja mustendamas väikest koopaava. Laskunud järsust nõlvast alla, ilmneb, et koopaava on just nii suur, et saab hädavaevu maa alla roomata. Koobas aheneb edasi kitsaks lõheks.

Kurisu neeluauk on tähistatud tähise ja suunaviidaga ning varustatud asjakohase teabetahvliga. Koha arendamise ja hooldamisega on aktiivselt tegelenud kohalik kogukond. Probleemiks on üksikobjekti külastajate sõidukite parkimine ja sõitmine eramaal aeg-ajalt kuni karstilehtrini. Lähedal ei ole kohta, kus autod või bussid saaksid ümber keerata, ning kohalikke elanikke häirib küla läbivalt kruusateelt tulev tolm. Lahenduseks võiks olla tee tolmuvabaks muutmine (pindamine) ja parkimiseks teelaienduse rajamine. Riigimaanteed teehoiukavas aastateks 2014–2020 on kruusatee tolmuvabaks muutmise keskmiseks hinnaks arvestatud 100 000

eurot/kilomeeter¹³. Seega on 780 m kruusatee Kurisu küla majadest kuni Kurisu neeluauguni tolmuvabaks muutmise maksumuseks 78 000 eurot. Lisaks rahale võib nii raha saamisel kui ka tööde korraldamisel olla probleemiks asjaolu, et Lauka–Heigi maantee ei ole maakatastrisse kantud, vaid asub jätkuvalt riigi omandis oleval ehk reformimata maal.

Kuna Kurisu neeluaugu külastuskoormus on päris suur, siis peaks koht olema varustatud vastava taristuga. Taristusse võiks kuuluda piknikulaud, prügikastid ja kuivkäimla (DC). Kurisu neeluaugu külastustaristu arendamine pakub peale külastajate huvi ka kohalikule omavalitsusele ja kogukonnale (nt Loode-Hiiumaa külade seltsile).

Aastal 2012 leidis piirkonna külade päev aset just Kurisu külas ning seks puhuks paigaldati kogukonna (Loode-Hiiumaa külade seltsi) poolt leetri juurde väike fotonäitus neeluaugust erinevatel aastaegadel. Näituse eesmärgiks on külalistele veidigi edasi anda seda vaatamängu, mida neeluaug suurveeajal pakub, sest külastatavus on suurem suvel, mil tegelik karsti toimimine on tagasihoidlik.

Teadaolevalt on piirkonnas neeluauke kokku 13. Kuna neeluaugud on oma erineva vanuse ja ilme tõttu väga huvitavad, on põhjust ja huvi rajada siia vastav õpperada.

Meede 1: neeluaugu ja selle juurdepääsu ning ümbruse iga-aastane hooldus (niitmine ning niite, okste ja prahi koristamine).

Meede 2: teabetahvli hooldus ja vajadusel (nt õpperaja rajamisel) ajakohastamine.

Meede 3: parkla rajamine.

Meede 4: taristu (puhkekoha, käimla, liikluskorraldusvahendite (piirete, teekattemärgistuse, suunaviitade, liiklusmärkide jne)) rajamine.

Meede 5: neeluaukusid (karstinähtust) tutvustava õpperaja rajamine.

---

¹³ Riigimaanteede teehoiukava aastateks 2014–2020
(https://www.mkm.ee/sites/default/files/riigimaanteede_teehoiukava_aastateks_20142020_muutmine.pdf)

4. KAVANDATUD KAITSEKORRALDUSLIKUD TEGEVUSED JA EELARVE

4.1. INVENTUURID, SEIRED, UURINGUD

4.1.1. OHUSTATUD SOONTAIMEDE SEIRE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.2 seatud eesmärkide saavutamise kontrollimiseks ja edasise tegevuse planeerimiseks. Kõrgessaare looduskaitsealal asub kaks ja Pihla-Kurisu hoiualal üks ohustatud soontaimede seirejaam (vt tabelit 2). Seiret viiakse läbi riikliku seire raames vastavalt üleriikliku seire metoodikale ja ajakavale. Seiratavad liigid on lääne-sõrmkäpp, kaunis kuldking ja tõmmu käpp.

Prioriteet: I

Teostamise aeg: 2017, 2018, 2019, 2021, 2022, 2024

Korraldaja: KAUR¹⁴

Maksumus: –¹⁵

4.1.2. EUROOPA NAARITSA (*MUSTELA LUTREOLA*) SEIRE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.1.12 seatud eesmärkide saavutamise kontrollimiseks ja edasise tegevuse planeerimiseks. Kõrgessaare looduskaitseala ja Pihla-Kurisu hoiuala läbib Pihla jõgi (oja), millele on taasisustatud ja millel seiratakse euroopa naaritsat. Liigi taasisustamise ja seirega tegeleb SA Lutreola, kuid riiklikku seiret korraldab ja koordineerib KAUR.

Prioriteet: I

Teostamise aeg: 2016–2025

Korraldaja: KAUR

Maksumus: –

4.1.3. KAITSEALUSTE TAIMEDE TULEMUSSEIRE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.2. seatud eesmärkide saavutamise kontrollimiseks ja edasise tegevuse planeerimiseks. Riikliku seire raames mitteseiratavate II kategooria kaitsealuste (sh kaitseesmärgiks seatud) taimeliikide ja nende elupaikade seisundi kohta info saamiseks tuleb läbi viia tulemusseire, mille käigus täpsustatakse liikide elupaikade piire ja arvukust. Töö käigus

---

¹⁴ Keskkonnaagentuur

¹⁵ tegevus toimub üleriigiliselt ja mitte kaitsealapõhiselt (riiklik seire) või on korraldaja eelarveline tööülesanne ning ei vaja KKK elluviimiseks eraldi rahastust

kaardistatakse ka teised kohatavad kaitsealused taimeliigid. Kaitsekorraldusperioodi (edaspidi ka *kkp*) alguses tuleb töö ära teha Pihla-Kurisu hoiualal, sest hoiuala andmed on puudulikud või praeguseks vananenud. Enne kaitsekorraldusperioodi lõppu tuleb tulemusseiret teha nii hoiualal kui ka Kõrgessaare looduskaitsealal. Tegevus on kavandatud isetehtava tööna, kuid kui õnnestub seire sisse tellida, oleks selle arvestuslikuks maksumuseks 2017. a 500 eurot ja 2024. a 800 eurot.

Prioriteet: I

Teostamise aeg: 2017. ja 2024. a Pihla-Kurisu hoiualal, 2024. a Kõrgessaare looduskaitsealal

Korraldaja: KeA

Maksumus: –

4.1.4. KAITSE-EESMÄRGIKS SEATUD LINNULIIKIDE INVENTUUR NEILE SOBIVATES ELUPAIKADES

Tegevus on vajalik ptk-des 2.1.1.3–2.1.1.5 ja 2.1.1.7–2.1.1.11 kirjeldatud väärtuste kaitseeesmärkide hulka jätmise üle otsustamiseks ning neile väärtustele ajaliste eesmärkide seadmiseks. KKR-s andmeid ühegi linnuliigi olemasolu kohta Kõrgessaare kaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal ei ole. Kõrgessaare looduskaitsealal kaitse-eesmärgiks seatud linnuliikidest on rukkiräägu, sookure, punaselg-õgija, täpikhuigu, väiketiiru, jõgitiiru, randtiiru ja mudatildri tegelik pesitsemine kaitsealal võimalik või koguni üsna tõenäoline. Näiteks sookurele on potentsiaalselt sobiv pesitsusala Pihla allikate SKV-s olemas. Tiirud, rukkirääk, täpikhuik ja mudatilder võivad pesitseda rannikul Kõrgessaare SKV-s. Täpikhuigule ja rukkiräägule meeldivad ka kõrgrohustud. Punaselg-õgija pesitseb suure tõenäosusega kaitse- (ja hoiuala) põõsastikes. Metoodikana tuleb kasutada valitud elupaikade haudelinnustiku seire metoodikat¹⁶: lindude varahommikune ühekordne kaardistamine ajavahemikus 5. maist kuni 20. juunini.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: KeA

Maksumus: 500 EUR

4.1.5. LINNUSTIKUINVENTUUR

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.1 kirjeldatud väärtustele ajaliste eesmärkide seadmiseks. Puudub info Kõrgessaare looduskaitsealal ja Pihla-Kurisu hoiualal tegelikult pesitsevate kaitsealuste linnuliikide ja nende seisundi kohta. Mõlemal alal tuleb kaardistada kaitsealused linnuliigid.

---

¹⁶ http://seire.keskkonnainfo.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=2070&Itemid=383

Metoodikana tuleb kasutada valitud elupaikade haudelinnustiku seire metoodikat: lindude varahommikune ühekordne kaardistamine ajavahemikus 5. maist kuni 20. juunini.

Prioriteet: III

Teostamise aeg: 2017, 2025

Korraldaja: Huvilised Maksumus:

600 EUR

4.1.6. ELUPAIGATÜÜPIDE INVENTUUR

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2 seatud eesmärkide saavutamise kontrollimiseks, eesmärkide täpsustamiseks ja edasise tegevuse planeerimiseks. Kaitsealal on loodusdirektiivi elupaigatüübid ülepealiseselt inventeerimata. Üksikuid kohti on inventeeritud, kuid väga ammu (2001. a) või on tulemused ebamäärased (Pihla allikate SKV-s). Puuduvad hinnangud ja soovitused nii elupaigatüüpidele vastavate kui ka mittevastavate koosluste kujundamiseks. Elupaigatüüpide inventuur tuleb kaitsealal ja kaitse- ning hoiuala vahelisel loodusala osal (pindalal kokku 70 ha) viia läbi üsna kaitsekorraldusperioodi alguses, sest saadava teabe põhjal võib tekkida vajadus käesolevat kaitsekorralduskava korrigeerida.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: KeA

Maksumus: 1000 EUR

4.2. HOOLDUS, TAASTAMINE JA OHJAMINE

Liikide kasvukohtade ja poollooduslike koosluste taastamisel ning hooldamisel tuleb lähtuda mõningatest põhinõuetest.

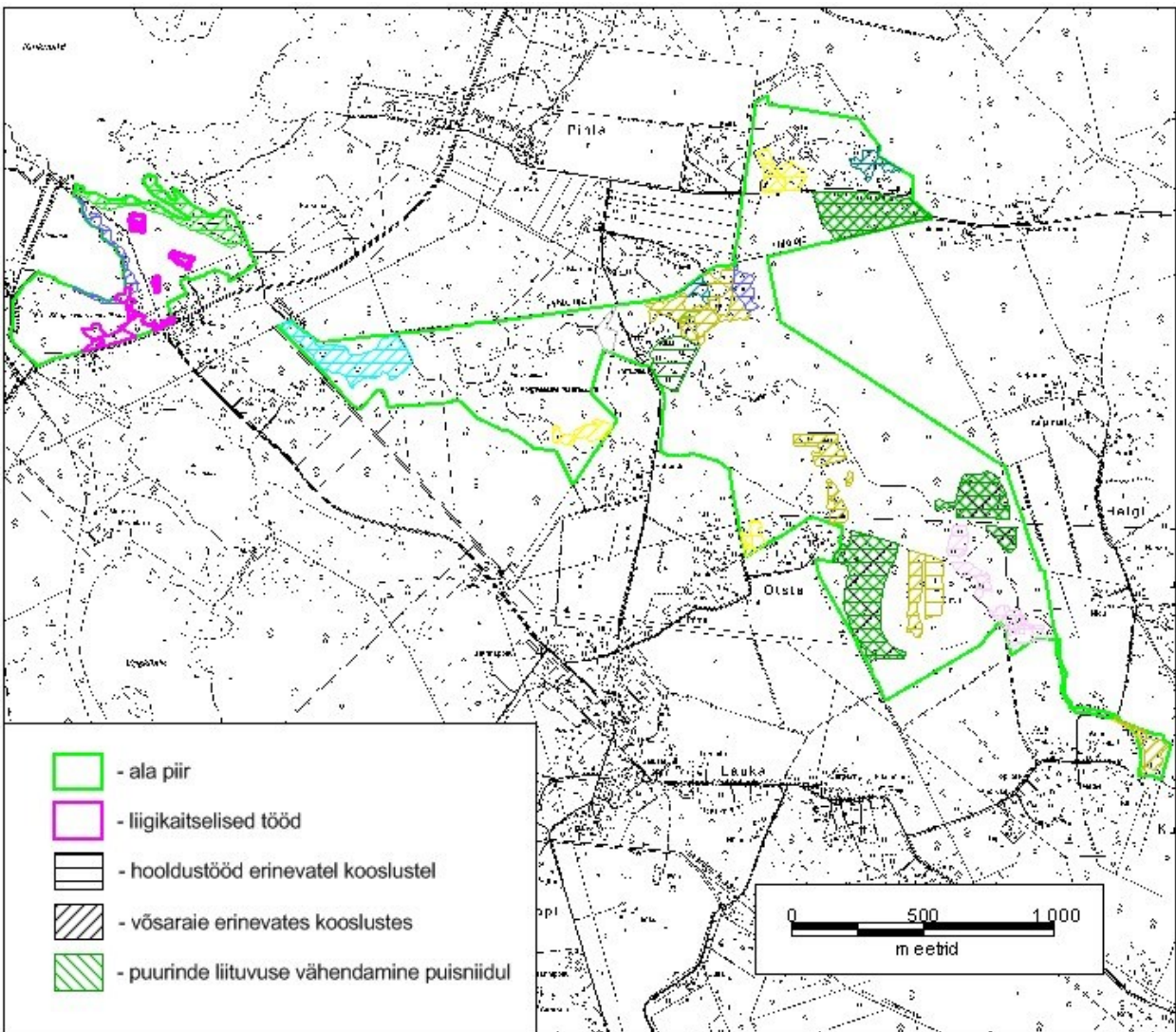
Taastamise üldnõuded

- poollooduslike koosluste taastamine tuleb kooskõlastada Keskkonnaametiga, kuna enne taastamistoid peab veenduma, kas taastataval alal on kaitsealuseid liike, mis vajavad taastamise eritingimusi ning taastamiseks antakse kooslusepõhiseid juhiseid
- taastamise käigus raiutavad puud ja põõsad tuleb alalt ära viia või eelnevalt kooskõlastatud kohas põletada. Korduvtaastamise puhul ei tohi lõkkekohti alatasa muuta

Hooldamise üldnõuded

- niita tuleb servast serva või keskelt lahku meetodil (et niidul elavad loomad niidetud ala keskele niiduki ette lõksu ei jääks)
- niitmise sagedus on üks kord vegetatsiooniperioodi jooksul. Peale niitmist võib ädalal mõõdukalt loomi karjatada. Tihedalt angervaksastunud aladel võib taastamistöona käsitsi niita ka kaks korda suve jooksul (koos igakordse niite ärakoristamisega) ja 20. juunist varasema algusajaga
- niidetud hein tuleb kokku koguda ja alalt ära viia (et vältida mulla viljakuse suurenemist ja sellest tulenevat koosluse muutumist ning taimeliikide arvu kahanemist)
- hooldada ei tohi hekseldamisega (nt muruniidukiga, murutraktoriga või muu hekseldajaga), kui hekseldist ära ei koristata
- karjatamisperioodi lõpuks peab elustikule soodsate tingimuste tagamiseks karjamaa olema ülepinnaaliselt vähemalt 50% ulatuses madalmurusaks söödud
- sobiv karjatamiskoormus tuleb valida vastavalt karjamaa suurusele ja karjamaa koosseisus paiknevatele kooslustele

Hooldus- ja taastamistöödest annab skemaatilise ülevaate joonis 5 järgmisel lehel.

Joonis 5. Liikide ja koosluste hooldamis- ning taastamistööd (aluskaart: Maa-amet).

4.2.1. LÄÄNE-SÕRMKÄPA KASVUKOHA TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.2.1 seatud eesmärkide saavutamiseks ja toetab ptk-s 2.1.2.6 käsitletud loodusväärtuse (kärbesõie) head seisundit. Lääne-sõrmkäpa ainus populatsioon Eestis kasvab Kõrgessaares ja selle säilimiseks on vaja tagada liigi elupaiga soodne seisund. Esmatähtis on niita maha liigi kasvualal 2012. a tehtud taastamistööde järel kasvanud kännuvõsud eramaal (kokku 1,09 ha) ja liigile sobiva elupaiga riigimaale jääval osal (seal on samuti tehtud taastamistööd ja hoolduse puudumisel võtavad võimust kännuvõsud; 0,11 ha). Kuna kord aastas niites kännuvõsud ei hävi, tuleb neid esimestel aastatel niita mitu korda suve jooksul, kui võsud on täisjõus ja kõige lopsakamad. Oluline on hoida paremat seotust erinevate elupaigalaikude vahel, mistõttu tuleb kindlasti uuesti võsast puhastada 2012. a taastatud levikukoridorid. Ka need alad on planeeritud kännuvõsude lõikamise ja edaspidise hoolduse alade sisse.

Liigi uuemas kasvukohas teetammist põhjapool (esmaleid 2012. a) on vaja veel kord männikut hõrendada (0,26 ha). Väikesed männid on sealt välja raiutud ja veidi vanemaid harvendatud 2012.

a, kuid valgustingimuste parandamiseks ja niitmise võimaldamiseks on vaja veel välja raiuda vähemalt 50% mändidest.

Liigi ruuduseire algsel alal (0,03 ha) on kaitsekorraldusperioodi esimesel aastal vaja ära koristada mahavajunud puud ja raiuda maha paar kuuske.

Kindlasti tuleb paralleelselt taastamistööga lääne-sõrmkäpa kasvualal kord aastas ka heina niita ja nii niide kui ka raiejätmed põletada vanadel lõkkeasemetel või alalt eemaldada. Tulevikus tuleb tiigi läänekaldal taastada liigile sobiv elupaik laiemal alal, mis ulatub kuni Köönaaugu (Künaaugu) lõunakaldani ja hõlmab vähemalt rannaniidu laiema osa. Tegu on kitsa niiduga, mille karjatamine ei ole otstarbekas, sest siis tuleks rajada väga pikk aed, samas kui hooldatav pind on väike. Läänesõrmkäpa kasvukoha laiendusel tuleb hõrendada puurinnet liituvuseni 0,4–0,5 ja ära raiuda kogu alusvõsa vähemalt 0,22 ha-l. Lisaks tuleb hõrendada puurinnet liituvuseni 0,4–0,5 juba varem taastatud alal (0,17 ha).

Arvestades üle 1,5 m kõrgusest hõredast (liituvusega 0,2–0,4) võsast puhastamise määraks 340 eurot hektari kohta, on esimese võsaraie maksumuseks 1,2 ha-l 408 eurot. Arvestades kuni 1,5 m kõrgusest hõredast võsast puhastamise määraks 245 eurot hektari kohta, on järgmiste võsaraiete maksumuseks 1,2 ha-l 294 eurot. Kuna võsaraiet tuleb teha vähemalt kaks korda suve jooksul, on esimesel aastal (2016. a) töö arvestuslikuks maksumuseks eramaal (1,09 ha) 637,65 eurot ja kahel järgneval aastal 534,1 eurot aastas ning riigimaal (0,11 ha) vastavalt 64,35 ja 53,9 eurot aastas. Koosluste taastamistööde määrad on siin ja edaspidi võetud keskkonnaministri 01.06.2004 määruse nr 62 „Loodushoiutoetuse taotlemise, taotluse läbivaatamise ja toetuse maksmise kord, nõuded toetuse maksmiseks ja toetuse määrad” 01.04.2015 uuendatud versioonist (RT I, 02.04.2015,17).

Arvestades niitmise maksumuseks 450 eurot hektari kohta, lisandub võsaraiele eramaal (1,09 ha) arvestuslikult 490,5 eurot aastas ja riigimaal (0,11 ha) 49,5 eurot aastas. Koosluste hooldamistööde (niitmine, karjatamine) määrad on siin ja edaspidi võetud maaeluministri 22.04.2015 määrusest nr 38 „Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus” (RT I, 24.04.2015, 7).

Arvestades puurinde liituvuse 3 kuni 4 liituvusastme võrra vähendamise maksumuseks 340 eurot hektari kohta, on 2016. aastaks kavandatud puurinde harvendamise ja mahalangenud puude ärakoristamise arvestuslikuks maksumuseks (0,03 ha) 10,2 eurot ja 2017. aastaks kavandatud puurinde harvendamise ja mahalangenud puude ärakoristamise arvestuslikuks maksumuseks (0,26 ha) 88,4 eurot.

Arvestades üle 1,5 m kõrgusest keskmise tihedusega (liituvusega 0,5–0,7) võsast puhastamise määraks 460 eurot hektari kohta, on elupaiga laiendamise (taastamise) maksumuseks 0,22 ha-l, kus tuleb harvenda puurinnet (3–4 astet) ja eemaldada kogu alusvõsa, 176 eurot. Elupaiga laiendamise (taastamise) maksumuseks 0,17 ha-l, kus tuleb harvenda peamiselt puurinnet (3–4 astet), on 57,8 eurot.

Prioriteet: I (kännuvõsude ja heina niitmine; 1,2 ha; eramaal 3177,35 € ja riigimaal 320,65 €),

II (männi harvendamine ja mahalangenud puude koristamine, elupaiga laiendamine)

Teostamise aeg: 2016–2018 (kännuvõsude ja heina niitmine; 3 x 1,2 ha; kokku 3498 €),

2016 ja 2017 (männi harvendamine ja mahalangenud puude koristamine; 0,03 ha ja 0,26 ha; kokku 98,6 €),

2020 (elupaiga laiendamine; 0,39 ha; 233,8 €)

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 3830,4 EUR

4.2.2. LÄÄNE-SÕRMKÄPA KASVUKOHA HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.2.1 seatud eesmärkide saavutamiseks ja toetab ptk-s 2.1.2.6 käsitletud loodusväärtuse (kärbesõie) head seisundit. Peale taastamist tuleb lääne-sõrmkäpa elupaika edasi hooldada, kokku 1,2 ha-l. Kui igal aastal peale lääne-sõrmkäpa viljumist heina niita ja see alalt ära koristada, ei tohiks ka noor võsa taastuda ja liigi elupaik püsib soodsas seisundis. Oluline on hein niita ja ära koristada ka riigimaal, kuigi seni on seal eelistatud vaid kannuvõsude niitmist.

Arvestades niitmise maksumuseks 450 eurot hektari kohta, on niitmise maksumuseks eramaal (1,09 ha) 490,5 eurot ja riigimaal (0,11 ha) 49,5 eurot aastas. Alates 2021. aastast lisandub eramaal hooldusse 0,22 ha arvestusliku hooldusmaksumusega 99 eurot aastas.

Prioriteet: I (heina niitmine ja ära koristamine; 1,2 ha; eramaal 3433,5 €, riigimaal 346,5 €)

III (heina niitmine ja ära koristamine elupaiga laiendusel 2021–2025; 0,22 ha; 495 €)

Teostamise aeg: 2019–2025

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 4275 EUR

4.2.3. KÄRBESÕIE JA HARILIKU MUGULJUURE KASVUKOHA TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.2.6 seatud eesmärkide saavutamiseks ja toetab ptk-s 2.1.2.4 käsitletud loodusväärtuse (hariliku muguljuure) head seisundit. Eramaal kattub kärbesõie elupaik suures osas lääne-sõrmkäpa omaga, mille taastamistööd ja hooldus on planeeritud ptk-des 4.2.1 ja 4.2.2.

Väikese osa eramaal taastamist ja hooldamist vajavast II kaitsekategooria käpaliste elupaigast moodustavad riigimaaga külgnevad niidulaigud (eramaal 0,14 ha), mida on otstarbekas taastada ja hooldada koos lääne-sõrmkäpa elupaikade taastamis- ja hooldustöödega. Eramaale jäävat põhjapoolset lahustükki on kunagi hooldatud ja 2011. a on seal ka võsa võetud, mistõttu tuleb seal jätkata kannuvõsude ja heina niitmist. Lõunapoolsel lahustükil (endine lasketiiru ala) tehti 2009. a paiku Kõrgessaare valla poolt KIK-i projekti raames kunagise KKK eelnõus planeeritud liikide

elupaiga taastamistõid, kuid suurem osa legendikust on peaaegu aastaringi liigniiske ja praeguseks on selle lääneserv jälle tihedat pajuvõsa täis. 2015. a leiti niidu idaservas kärbesõit, soo-neiuvaipa, kahkjaspunast sõrmkäppa, harilikku käoraamatut, rohekat käokeelt, tumepunast neiuvaipa ja suurt käöpõlle. Kuigi kogu ulatuses pole kunagise taastatud ala hooldus ehk otstarbekas, tuleb eemaldada kännuvõsud ja taastada hooldus käpaliste teadaolevas elupaigas. Kuna leitud liigid paiknesid suures osas just riigimaale jääva niidu idaservas, on vaja ka seal võsa raiuda ja seejärel alustada iga-aastast hooldamist, sest muidu hävib elupaik veel kiiremini kui ilma taastamistöödeta.

Ülejäänud riigimaale jäävatel kärbesõie aladel on RMK poolt suuremad taastamistööd juba tehtud, kuid jätkuvalt tuleb niita kännuvõsusid (riigimaal kokku 0,45 ha-l), mille kasvujõud pole mitme aasta jooksul raugenud. Põhjuseks on senine hõre niitmistsükkel. Põhjapoolsel lahustükil on sanglepa võsa väga elujõuline ja jõuab mõne aastaga (senisel hooldustööde vahelisel ajal) kasvada tihedaks ja kõrgeks. 2015. a juulis oli see üle 1,5 m kõrge ja katvusega üle 50%. Kännuvõsude hävitamiseks on mõistlik neid vähemalt paaril aastal niita 2–3 korda suve jooksul. Taastamistööde käigus tuleb liigi elupaikades niita ka heina, sest taastamisjärgselt muutub rohustu valgustingimuste paranemise tõttu kõrgemaks ja tihedamaks.

Arvestades üle 1,5 m kõrgusest hõredast (liituvusega 0,2–0,4) võsast puhastamise määraks 340 eurot hektari kohta, on esimese võsaraie maksumuseks 0,59 ha-l 200,6 eurot. Arvestades kuni 1,5 m kõrgusest hõredast võsast puhastamise määraks 245 eurot hektari kohta, on järgmiste võsaraiete maksumuseks 0,59 ha-l 144,55 eurot. Kuna võsaraiet tuleb teha vähemalt kaks korda suve jooksul, on esimesel aastal (2016. a) töö arvestuslikuks maksumuseks eramaal (0,14 ha) 81,9 eurot ja kahel järgneval aastal 68,6 eurot aastas ning riigimaal (0,45 ha) vastavalt 263,25 ja 220,5 eurot aastas.

Arvestades niitmise maksumuseks 450 eurot hektari kohta, lisandub võsaraiele eramaal (0,14 ha) arvestuslikult 63 eurot aastas ja riigimaal (0,45 ha) 202,5 eurot aastas.

Prioriteet: I (riigimaal; 0,45 ha; 1311,75 €)

II (eramaal; 0,14 ha; 408,1 €)

Teostamise aeg: 2016–2018

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 1719,85 EUR

4.2.4. KÄRBESÕIE JA HARILIKU MUGULJUURE KASVUKOHA HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.1.2.6 seatud eesmärkide saavutamiseks ja toetab ptk-s 2.1.2.4 käsitletud loodusväärtuse (hariliku muguljuure) head seisundit. Peale taastamist tuleb jätkata ka kärbesõie ja hariliku muguljuure elupaiga hooldamist. Igal aastal tuleb hein niita ja see alalt ära koristada (kokku 0,59 ha-l), et ei taastuks võsa ja rohurinne ei muutuks liiga kõrgeks ning lopsakaks. Mõnel aastal tuleb niita varem, juba juuni keskpaigas, et vältida suurekasvuliste rohundite vohamist.

Arvestades niitmise maksumuseks 450 eurot hektari kohta, on niitmise maksumuseks eramaal (0,14 ha) 63 eurot aastas ja riigimaal (0,45 ha) 202,5 eurot aastas.

Prioriteet: I (riigimaal; 0,45 ha; 1417,5 €)

II (eramaal; 0,14 ha; 441 €)

Teostamise aeg: 2019–2025

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 1858,5 EUR

4.2.5. PILLIROO JA VÕSA TÕRJE RANNANIIDUL (1630*)

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.1 seatud eesmärkide saavutamiseks Kõrgessaare SKV-s. Rannaniidu taastamisel ja hooldamisel tuleb lähtuda rannaniitude hoolduskavast¹⁷ (Lotman 2009–2011). Eramaal on vaja taastada 0,65 ha rannaniitu ja riigi ning jätkuvalt riigi omandis oleval maal 3,39 ha rannaniitu. Arvestades üle 1,5 m kõrgusest hõredast (liituvusega 0,2–0,4) võsast puhastamise määraks 250 eurot hektari kohta, on eramaal (0,65 ha) asuva rannaniidu ühekordse taastamise maksumuseks 162,5 eurot ja riigimaal (3,39 ha) 847,5 eurot. Kuna pinnas on liigniiske, ei saa karjatamiskoormust oluliselt suurendada ja lehtpuuvõsa ning pilliroog kipuvad uuesti võimust võtma, mistõttu tuleb pilliroo ja võsa tõrjet vähemalt igal viiendal aastal korrata. Niidetud roog ja võsa tuleb kaitsealalt eemaldada või põletada võsast või roost puhastatud alal, kus muu taimestik puudub.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2018, 2023

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 2020 EUR

4.2.6. RANNANIIDU (1630*) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.1 seatud eesmärkide saavutamiseks Kõrgessaare SKV-s. Rannaniidu hooldamisel tuleb lähtuda rannaniitude hoolduskavast. Eramaal vajab hooldamist 0,65 ha rannaniitu ja riigi ning jätkuvalt riigi omandis oleval maal 3,39 ha rannaniitu. Arvestades karjatamise määraks 150 eurot hektari kohta, on eramaal (0,65 ha) asuva rannaniidu hooldamise maksumuseks 97,5 eurot ja riigimaal (3,39 ha) 508,5 eurot aastas. Enamasti on lagedamate niitude hooldamiseks võimalik lisaks taotleda ühtset pindala toetust (edaspidi *ÜPT*), mis on aastati erinev,

---

¹⁷ Hoolduskava on alla laaditav Keskkonnaameti kodulehelt
http://www.keskkonnaamet.ee/public/PLK/Lisa_1_Rannaniitude_hoolduskava_2011.pdf

kuid suurusjärgus umbes 100 eurot hektari kohta aastas. Esmatähtsa elupaigatüübi hooldamise jätkamine on I prioriteedi tegevus.

Prioriteet: I

Teostamise aeg: 2016, 2017, 2019–2022, 2024, 2025

Korraldaja: KeA, riigimaal ka RMK

Maksumus: 4848 EUR

4.2.7. KUIVADE NIITUDE LUBJARIKKAL MULLAL (6210) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.3 seatud eesmärkide saavutamiseks. Kuivade niitude lubjarikkal mullal taastamisel ja hooldamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast¹⁸ (Mesipuu 2011). Eramaal vajab hõredast alla 1,5 m kõrgusest võsast taastamist 0,44 ha ja hõredast üle 1,5 m kõrgusest võsast taastamist 1,24 ha aruniitu. Riigimaal vajab hõredast üle 1,5 m kõrgusest võsast taastamist 1,10 ha aruniitu. Jätkuvalt riigi omandis oleval maal vajab hõredast alla 1,5 m kõrgusest võsast taastamist 0,19 ha ja keskmise tihedusega üle 1,5 m kõrgusest võsast taastamist 0,13 ha aruniitu. Arvestades kuni 1,5 m kõrgusest hõredast (liituvusega 0,2–0,4) võsast puhastamise määraks liigirikkal aruniidul 245 eurot hektari kohta ja üle 1,5 m kõrgusest hõredast võsast puhastamise määraks 340 eurot hektari kohta, on taastamistööde maksumuseks eramaal (1,68 ha) 529,4 eurot. Arvestades eeltoodut ja seda, et liigirikaste aruniitude puhastamisel keskmise tihedusega (liituvusega 0,5–0,7) üle 1,5 m kõrgusest võsast on toetuse määraks 460 eurot hektari kohta, on riigimaal ja JRO-1 (kokku 1,42 ha) taastamistööde maksumuseks 480,35 eurot. Kauem hoolduseta olnud ja keskmise tihedusega võsaga kattunud ning seetõttu liigivaesemaks jäänud aruniidu taastamine on III prioriteedi, paremas seisundis aruniidu taastamine II prioriteedi tegevus.

Prioriteet: II (2,97 ha; 949,95 €)

III (JRO-1; 0,13 ha; 59,8 €)

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 1009,75 EUR

4.2.8. KADASTIKUST KUIVA NIIDU LUBJARIKKAL MULLAL (6210) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.3 seatud eesmärgi saavutamiseks. Taastamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Eramaal asuvast 0,52 ha suuruselt kadastikust on looduskaitseks otstarbekas taastada niit ja viia kadakate liituvus alla 0,3 (ehk katvuse alla 30%).

---

¹⁸ Hoolduskava on alla laaditav Keskkonnaameti kodulehelt
http://www.keskkonnaamet.ee/public/PLK/Aru_ja_soostunud_niitude_hoolduskava_2012.pdf

Arvestades liigirikaste aruniitude puhastamisel keskmise tihedusega (liituvusega 0,5–0,7) üle 1,5 m kõrgusest võsast toetuse määraks 460 eurot hektari kohta, on taastamistöö maksumuseks 239,2 eurot.

Prioriteet: III

Teostamise aeg: 2019

Korraldaja: KeA

Maksumus: 239,2 EUR

4.2.9. KUIVADE NIITUDE LUBJARIKKAL MULLAL (6210) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.3 seatud eesmärkide saavutamiseks. Kuivade niitude lubjarikkal mullal hooldamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Kohe pärast niitude hooldamiskõlblikuks taastamist tuleb neid hooldama hakata kas karjatamise või niitmise teel. Arvestades hoolduse keskmiseks määraks 150 eurot hektari kohta aastas (ja jättes arvestamata võimaliku ÜPT), on eramaal asuvate niitude (2,20 ha) hoolduse maksumus 330 eurot, riigimaal (1,10 ha) 165 eurot ja JRO-I (0,32 ha) 48 eurot aastas. Hõreda ja madala võsaga kaetud aruniidu hooldamine on I prioriteedi, kauem hoolduseta olnud aruniidu hooldamine on II prioriteedi ning kadastikust taastatud niidu hooldamine on III prioriteedi tegevus.

Prioriteet: I (eramaal; 0,44 ha; 528 €)

II (2,66 ha; 3192 €)

III (eramaal; 0,52 ha; 468 €)

Teostamise aeg: 2018–2019 (3,1 ha; 930 €)

2020–2025 (3,62 ha; 3258 €)

Korraldaja: KeA, riigimaal ka RMK

Maksumus: 4188 EUR

4.2.10. LIIGIRIKASTE NIITUDE LUBJAESEL MULLAL (6270*) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.4 seatud eesmärkide saavutamiseks. Liigirikaste niitude lubjavesel mullal taastamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Eramaal vajab hõredast üle 1,5 m kõrgusest võsast taastamist kokku 5,49 ha ja keskmise tihedusega üle 1,5 m kõrgusest võsast 0,81 ha aruniitude lubjavesel mullal. Jätkuvalt riigi omandis oleval maal vajab hõredast üle 1,5 m kõrgusest võsast taastamist 0,89 ha aruniitu. Arvestades üle 1,5 m kõrgusest hõredast (liituvusega 0,2–0,4) võsast puhastamise määraks 340 eurot hektari kohta ja keskmise tihedusega (liituvusega 0,5–0,7) üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamise määraks 460 eurot hektari kohta, on

taastamistööde maksumuseks eramaal 2205,2 eurot. JRO-1 (0,89 ha) on taastamistööde arvestuslikuks maksumuseks 302,6 eurot. Kauem hooldamata ja seetõttu keskmise tihedusega võsaga kaetud ning vähenenud liigirikkusega niidu taastamine on III prioriteedi, hõreda võsaga niidu taastamine II prioriteedi tegevus.

Prioriteet: II (6,38 ha; 2169,2 €)

III (0,81 ha; 372,6 €)

Teostamise aeg: 2017 (JRO-1; 0,89 ha; 302,6 €)

2018 (eramaal; 5,49 ha; 1866,6 €)

2019 (eramaal; 0,81 ha; 372,6 €)

Korraldaja: KeA, riigimaal (JRO-1) RMK

Maksumus: 2541,8 EUR

4.2.11. KADASTIKUST LIIGIRIKKA NIIDU LUBJAVESEL MULLAL (6270*) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.4 seatud eesmärgi saavutamiseks. Jätkuvalt riigi omandis oleval maal asuvast 0,15 ha suurusest kadastikust on looduskaitsele otstarbekas taastada niit ja viia kadakate liituvus alla 0,3 (ehk katvuse alla 30%). Arvestades liigirikaste aruniitude puhastamisel keskmise tihedusega (liituvusega 0,5–0,7) üle 1,5 m kõrgusest võsast toetuse määraks 460 eurot hektari kohta, on taastamistöö maksumuseks 69 eurot.

Prioriteet: III

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: RMK

Maksumus: 69 EUR

4.2.12. LIIGIRIKASTE NIITUDE LUBJAVESEL MULLAL (6270*) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.4 seatud eesmärkide saavutamiseks. Liigirikastest niitudest lubjaveasel mullal (6270*) ei vaja suuremat taastamist 2,79 ha ja nende hooldamist tuleb kindlasti jätkata ja see on I prioriteedi tegevus. Hooldamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Pärast teiste niitude hooldamiskõlblikuks taastamist tuleb neidki kohe uuesti hooldama hakata kas karjatamise või niitmise teel. Arvestades hoolduse keskmiseks määraks 150 eurot hektari kohta aastas (ja jättes arvestamata võimaliku ÜPT), on eramaal asuvate korrastatud niitude (2,79 ha) hoolduse maksumus 418,5 eurot, eramaal taastatud niitude (6,30 ha) hoolduse maksumus 945 eurot ja JRO-1 taastatud niidu (1,04 ha) hoolduse maksumus 156 eurot aastas.

Kurisu neeluaugust kagus (ja osaliselt üksikobjekti kaitsevööndis) oleva ning kõige kauem hoolduseta olnud, nüüdseks keskmise tihedusega võsaga kaetud ja vähenenud liigirikusega niidu hooldamine on taastamisjärgselt III prioriteedi tegevus. See kunagine niit jääb hoiuala ja üksikobjekti kaugemasse serva, kuid sellegi niidu taastamine ning hooldamine toetab üksikobjekti ja hoiuala kaitsmise eesmärki. Mujal, sh Kurisu neeluaugu ja maantee vahelisel alal, on liigirikaste niitude lubjavaesel mullal hooldamine II prioriteedi tegevus.

Prioriteet: I (eramaal; 2,79 ha; 4185 €)

II (6,43 ha; 7012,5 €)

III (eramaal; 0,81 ha; 729 €)

Teostamise aeg: 2016–2017 (eramaal; 2,79 ha; 837 €)

2018 (3,83 ha; 574,5 €)

2019 (9,32 ha; 1398 €)

2020–2025 (10,13 ha; 9117 €)

Korraldaja: KeA, riigimaal ka RMK

Maksumus: 11 926,5 EUR

4.2.13. SINIHELMIKAKOOSLUSTE (6410) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.5 seatud eesmärkide saavutamiseks. Sinihelmikakoosluste taastamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Nii Kõrgessaare SKV-s kui ka hoiualal eramaal asuvad sinihelmikakooslused vajavad enne hooldamise taasalustamist taastamist. Arvestades keskmise tihedusega (liituvusega 0,5–0,7) üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamise määraks 340 eurot hektari kohta, on taastamistööde maksumuseks (2,13 ha) 724,2 eurot (ilma liigikaitsete töödeta Kõrgessaare SKV-s, mida käsitletakse ptk-s 4.2.1).

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2018

Korraldaja: KeA

Maksumus: 724,2 EUR

4.2.14. SINIHELMIKAKOOSLUSTE (6410) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.5 seatud eesmärkide saavutamiseks. Kohe pärast sinihelmikaniitude hooldamiskõlblikuks taastamist tuleb neid hooldama hakata kas karjatamise või niitmise teel. Hooldamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Arvestades hoolduse keskmiseks määraks 150 eurot hektari kohta aastas (ja jättes arvestamata võimaliku ÜPT), on

sinihelmikakoosluste (2,13 ha) hoolduse maksumus 319,5 eurot aastas. (Kui koosluse hooldamine piisavalt tõhusalt toimima hakkab, saab tulevikus loobuda liigikaitselistest hooldustöödest sinihlemikakoosluste elupaigatüübis ning hooldatava koosluse pindala suureneb pindalani 2,52 ha, kuid käesolevas kavas esialgu sellega veel ei arvestata.)

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2019–2025

Korraldaja: KeA

Maksumus: 2236,5 EUR

4.2.15. AAS-REBASESABA JA ÜRT-PUNANUPUGA NIITUDE (6510) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.6 seatud eesmärkide saavutamiseks. Aas-rebasesaba ja ürtpunanupuga niitude taastamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Seda tüüpi aruniitudest on hooldatav vaid 0,63 ha, ülejäänud osa tuleb enne uuesti hooldama hakkamist taastada. Eramaal vajab hõredast üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamist 0,95 ha ja keskmise tihedusega üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamist 0,78 ha. Riigimaal vajab keskmise tihedusega üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamist 0,75 ha. Arvestades üle 1,5 m kõrgusest hõredast (liituvusega 0,2–0,4) võsast puhastamise määraks 340 eurot hektari kohta ja keskmise tihedusega (liituvusega 0,5–0,7) üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamise määraks 460 eurot hektari kohta, on taastamistööde maksumuseks eramaal 681,8 eurot ja riigimaal 345 eurot. Eramaal asuva keskmise tihedusega võsaga kaetud ja seetõttu vähenenud liigirikkkusega niidu taastamine on III prioriteedi, teiste niitude taastamine on II prioriteedi tegevus.

Prioriteet: II (1,70 ha; 668 €)

III (eramaal; 0,78 ha; 358,8 €)

Teostamise aeg: 2017 (riigimaal; 0,75 ha; 345 €)

2018 (eramaal; 0,95 ha; 323 €)

2019 (eramaal; 0,78 ha; 358,8 €)

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 1026,8 EUR

4.2.16. AAS-REBASESABA JA ÜRT-PUNANUPUGA NIITUDE (6510) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.6 seatud eesmärkide saavutamiseks. Aas-rebasesaba ja ürtpunanupuga niitudest ei vaja suuremat taastamist 0,63 ha ja selle niidu hooldamist tuleb

kindlasti jätkata, see on I prioriteedi tegevus. Hooldamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Pärast teiste niitude hooldamiskõlblikuks taastamist tuleb neidki kohe uuesti hooldama hakata kas karjatamise või niitmise teel. Arvestades hoolduse keskmiseks määraks 150 eurot hektari kohta aastas (ja jättes arvestamata võimaliku ÜPT), on riigimaal asuvate korras niitude (0,63 ha) hoolduse maksumus 94,5 eurot, eramaal taastatud niitude (1,73 ha) hoolduse maksumus 259,5 eurot ja riigimaal taastatud niidu (0,75 ha) hoolduse maksumus 94,5 eurot aastas.

III prioriteedi tegevuseks on eramaal asuva ammu hooldamata, keskmiselt võsastunud ja seetõttu vähenenud liigirikkusega niidu taastamisjärgne hooldamine.

Prioriteet: I (riigimaal 0,63 ha; 945 €)

II (1,70 ha; 1897,5 €)

III (0,78 ha; 702 €)

Teostamise aeg: 2016–2017 (0,63 ha; 189 €)

2018 (1,38 ha; 207 €)

2019 (2,33 ha; 349,5 €)

2020–2025 (3,11 ha; 2799 €)

Korraldaja: KeA, riigimaal ka RMK

Maksumus: 3544,5 EUR

4.2.17. PUISNIITUDE (6530*) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.7 seatud eesmärkide saavutamiseks. Puisniidud on hoiuala suurim väärtus. Kahjuks on hoiualal inventeeritud 18,7 hektarist puisniidust viimastel aastatel enamvähem hooldatud vaid 9,5 ha. Ka hooldatud puisniitudest vajab suurem (7 ha) puurinde hõrendamist 3 kuni 4 liituvusastme võrra ning sellele järgneval aastal kannuvõsude eemaldamist. Puisniitude puurinde liituvuse vähendamisel tuleb taastada puistu grupiline struktuur. Säilitada tuleb põlispuid ja liikidest eeskätt kõvalehtpuid, laialehiseid puid ning haabu. Samas tuleb jälgida, et säiliks liikide mitmekesisus, ehk ühtegi puu- või põõsaliiki ei tule lõplikult välja raiuda. Säilitada tuleb ka põõsaid. Just liikide, puude vanuse ja valgustingimuste mitmekesisus on põhjus, miks puisniite loodusliku mitmekesisuse seisukohast nii oluliseks peetakse. Täpsemad soovitused ja juhised puisniitude taastamiseks ning hooldamiseks on kirjas puisniitude ja puiskarjamaade hoolduskavas¹⁹ (Talvi 2010).

Kõigepealt on vaja eemaldada 3,82 ha-l (sh 0,16 ha-l riigimaal) hõre üle 1,5 m kõrgune võsa enne puurinde liituvuse vähendamist. Seejärel on 16,21 ha-l (sh 0,16 ha-l riigimaal) vaja vähendada

---

¹⁹ Hoolduskava on alla laaditav Keskkonnaameti kodulehelt
http://www.keskkonnaamet.ee/public/PLK/Lisa_3_Puisniitude_puiskarjamaade_hoolduskava_2011.pdf

puurinde liituvust 3–4 astet. Pärast puurinde liituvuse vähendamist on järgmisel aastal vaja 10,81 ha-l (sh 0,16 ha-l riigimaal) raiuda hõredat kuni 1,5 m kõrgust võsa (peamiselt kannuvõsused) ja 5,40 ha-l hõredat üle 1,5 m kõrgust võsa (sh ka madalamaid kannuvõsused). Raidmed tuleb puisniidult ära vedada või põletada kannustikel, taimestumata kohtades.

Arvestades puisniidul hõredast (liituvusega 0,2–0,4) üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamise määraks 340 eurot hektari kohta, on selle maksumuseks 3,82 ha kohta 1298,8 eurot. Arvestades puisniidul puurinde liituvuse vähendamisel puistu grupilise struktuuri taastamise eesmärgil 3 kuni 4 liituvusastme võrra toetusemääraks 340 eurot hektari kohta, on selle maksumuseks 16,21 ha kohta 5511,4 eurot. Arvestades hõreda kuni 1,5 m kõrguse võsa raie määraks 245 eurot hektari kohta, on puurinde liituvuse vähendamise järgse madalama võsaraie maksumuseks 10,81 ha-l 2648,45 eurot. Puurinde liituvuse vähendamise järgse kõrgema võsaraie maksumuseks 5,40 ha-l on eeltoodu põhjal 1836 eurot.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2016 (3,82 ha, sh 0,16 ha riigimaal; hõreda üle 1,5 m kõrguse võsa raie enne puurinde liituvuse vähendamist; 1298,8 eurot)

2017 (16,21 ha, sh 0,16 ha riigimaal; puurinde liituvuse vähendamine 3–4 astet; 5511,4 eurot)

2018 (16,21 ha, sh 0,16 ha riigimaal; hõreda kuni ja üle 1,5 m kõrguse võsa raie pärast puurinde liituvuse vähendamist; 4484,45 eurot)

Korraldaja: KeA, riigimaal RMK

Maksumus: 11 294,65 EUR

4.2.18. PUISNIITUDE (6530*) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-des 2.1.2.7 ja 2.2.1.7 seatud eesmärkide saavutamiseks. Hooldamisel tuleb lähtuda puisniitude ja -karjamaade hoolduskavast. Puisniitude peamine hooldamisviis on niitmine ja niite ära koristamine. Niite ärakoristamine on eriti oluline, et vältida toitainete kuhjumist ja sellest tulenevat viljaka kasvukoha taimede vohamist ning liigirikkuse vähenemist. Niitma võib hakata alates 10. juulist, kuid kohtades, kus kipuvad vohama viljaka kasvukoha taimed, näiteks harakputk või angervaks, tuleb niita juba varem, isegi maikuus. Pärast heinakoristust võib puisniidul ka loomi karjatada, kuid väikese koormusega. Oksi, lehisvihtu ja võsa võib kogu aeg lõigata ning koristada, kuid soovitatavalt väljaspool lindude kevadist pesitsusaega, ehk enne 15. aprilli ja pärast 10. juulit. Mõistlik on oksi koristada varakevadel, kui need hästi silma torkavad, sest hiljem on need raskemini märgatavad ja võivad segada niitmist.

Kaarli (2,53 ha) ja Laoniidi (6,99 ha) maaüksusel asuvaid puisniite tuleb jätkuvalt edasi niita, see on I prioriteedi tegevus. Lisaks väärtuslikule kooslusele, on seal kaitse-eesmärgiks seatava II kaitsekategooria liigi jumalakäpa (*Orchis mascula*) kasvukoht. Laoniidi puisniidul, kus veel hiljuti

kasvas teinegi II kaitsekategooria liik tõmmu käpp (*Orchis ustulata*), on vahepeal (2017.– 2018. a) vaja puurinde harvendust ja seejärel kännu- ning muu võsa tõrjet. Teistel puisniitudel (9,22 ha, sh 0,16 ha riigimaal) saab hooldamisega taasalustada pärast taastamistöid (alates 2019. a). Toetuse ühikumäär ühe hektari kohta kalendriaastas on puisniidu niitmise korral 450 eurot.

Prioriteet: I (9,52 ha; 36 549 eurot)

II (9,22 ha; 29 043 eurot)

Teostamise aeg: 2016 (9,52 ha; 4284 eurot)

2017–2018 (2,53 ha; 2277 eurot)

2019–2025 (18,74 ha, sh 0,16 ha riigimaal; 59 031 eurot)

Korraldaja: KeA, riigimaal ka RMK

Maksumus: 65 592 EUR

4.2.19. PUISKARJAMAADE (9070) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.8 seatud eesmärkide saavutamiseks. Mõlemad puiskarjamaatükid vajavad osaliselt võsast puhastamist. Taastamisel tuleb lähtuda puisniitude ja -karjamaade hoolduskavast. Arvestades hõredast (liituvusega 0,2–0,4) üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamise määraks 250 eurot hektari kohta, on puiskarjamaade (1,41 ha, sh JRO-l 0,03 ha) taastamistööde maksumuseks 352,5 eurot.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: KeA, riigimaal (JRO-l) ka RMK

Maksumus: 352,5 EUR

4.2.20. PUISKARJAMAADE (9070) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.1.8 seatud eesmärkide saavutamiseks. Mõlemaid puiskarjamaatükke võib hooldada juba enne taastamistöid, kuid siis pole kindel, kas tulemus on nõuetele vastav ja hooldamist riiklikult rahastatakse. Pärast taastamistöid (võsaraiet) peaks need puiskarjamaad olema toetusõiguslikud. Hooldamisel tuleb lähtuda puisniitude ja -karjamaade hoolduskavast. Arvestades, et toetuse ühikumäär ühe hektari kohta kalendriaastas on puiskarjamaa karjatamise korral 250 eurot, on 1,41 ha (sh 0,03 ha JRO-l) hooldamise maksumus 352,5 eurot aastas.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2018–2025

Korraldaja: KeA, riigimaal (JRO-l) ka RMK

Maksumus: 2820 EUR

4.2.21. LIIGIRIKASTE MADALSOODE (7230) TAASTAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.2.3 seatud eesmärkide saavutamiseks. Kõrgessaare SKV-s asuvaid madaloolaike (kokku 0,55 ha) taastatakse ja hooldatakse liigikaitsetööde raames (vt ptk 4.2.1–4.2.4), sest need soolaigud on väga liigirikkad, kuid nendele poollooduslikele kooslustele ei ole seni püsivat maahooldajat leitud. Pihla allikate SKV-s olevad madalsood on ulatuslikumad (kokku 5,1 ha) ning neid on liigikaitsetööde raames taastada ja hooldada keerukam. Mitte väga ammu karjatati Pihla allikate SKV-s loomi ja sealne suurem madalsoo (4,80 ha) oli hooldatud. Väiksem madalsoo (0,29 ha) asub nüüdseks vana loodusmetsa (9010*) keskel ning tuleb jätta looduslikule arengule. Suuremat madalsood on otstarbekas taastada ja hiljem hooldada riigimaale jäävas osas (4,64 ha). Taastamisel ja hooldamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast.

Arvestades hõreda (liituvusega 0,2–0,4) üle 1,5 m kõrgusest võsast puhastamise määraks 250 eurot hektari kohta, on taastamistööde maksumuseks 1160 eurot.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: RMK

Maksumus: 1160 EUR

4.2.22. LIIGIRIKASTE MADALSOODE (7230) HOOLDAMINE

Tegevus on vajalik ptk-s 2.2.2.3 seatud eesmärkide saavutamiseks. Kuni Kõrgessaare SKV-s asuvatele madaloolaikudele (kokku 0,55 ha) maahooldajat ei leita, hooldatakse neid võimalust mööda liigikaitsetööde raames. Pihla allikate SKV-s asuvat suuremat madalsood tuleb pärast taastamistööd (võsaraiet) kohe taas hooldama, soovitavalt karjatama hakata. Hooldamisel tuleb lähtuda aru- ja soostunud niitude hoolduskavast. Arvestades ühikumääraks 150 eurot ühe hektari kohta kalendriaastas (ja jättes arvestamata võimaliku ÜPT), on 4,64 ha karjatamise korral hooldamise maksumus 696 eurot aastas.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2018–2025

Korraldaja: KeA, RMK

Maksumus: 5568 EUR

4.2.23. KURISU NEELUAUGU HOOLDUS

Tegevus on vajalik ptk-des 2.3.1 ja 3.2 seatud eesmärkide saavutamiseks. Kaitstav looduse üksikobjekt (KKR-s koodiga KLO4000540) Kurisu neeluaug on aastaringelt külastatav objekt,

sest sealne karstinähtus pakub paljudele suurt huvi. Vähemalt kaks korda suve jooksul (juuni algul ja augusti algul) on vaja niita rada Lauka–Heigi maanteest neeluauguni, raiuda neeluaugu servalt nooremat võsa ning ära koristada niide, raidmed ja vajadusel küllastajatest jäänud praht. Arvestades hooldamist vajava ala pindalaks 0,14 ha ja ühekordse niitmise ühikumääraks 450 eurot hektari kohta, on töö maksumuseks 126 eurot aastas. Kuna Keskkonnaamet korraldab üksikobjektide hooldamist (nende soodsa seisundi säilitamise eesmärgil) maksimaalselt igal kolmandal aastal, võib kahel vahepealsel aastal objekti hooldamist selle tutvustamise eesmärgil korraldada Hiiu Vallavalitsus või teised huvilised. Maaomanikul või mõnel teisel huvilisel on Kurisu neeluaugu ümbrust võimalik hooldada ka kui poollooduslikku kooslust, täpsemalt liigirikast niitu lubjavaesel mullal (6270*).

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2016–2025

Korraldaja: KeA, KOV, huvilised

Maksumus: 1260 EUR

4.3. TARISTU

Olemasoleva ja kavandatava taristu paiknemisest annab ülevaate joonis 6.

4.3.1. KURISU NEELUAUGU JUURDE PUHKEKOHA RAJAMINE

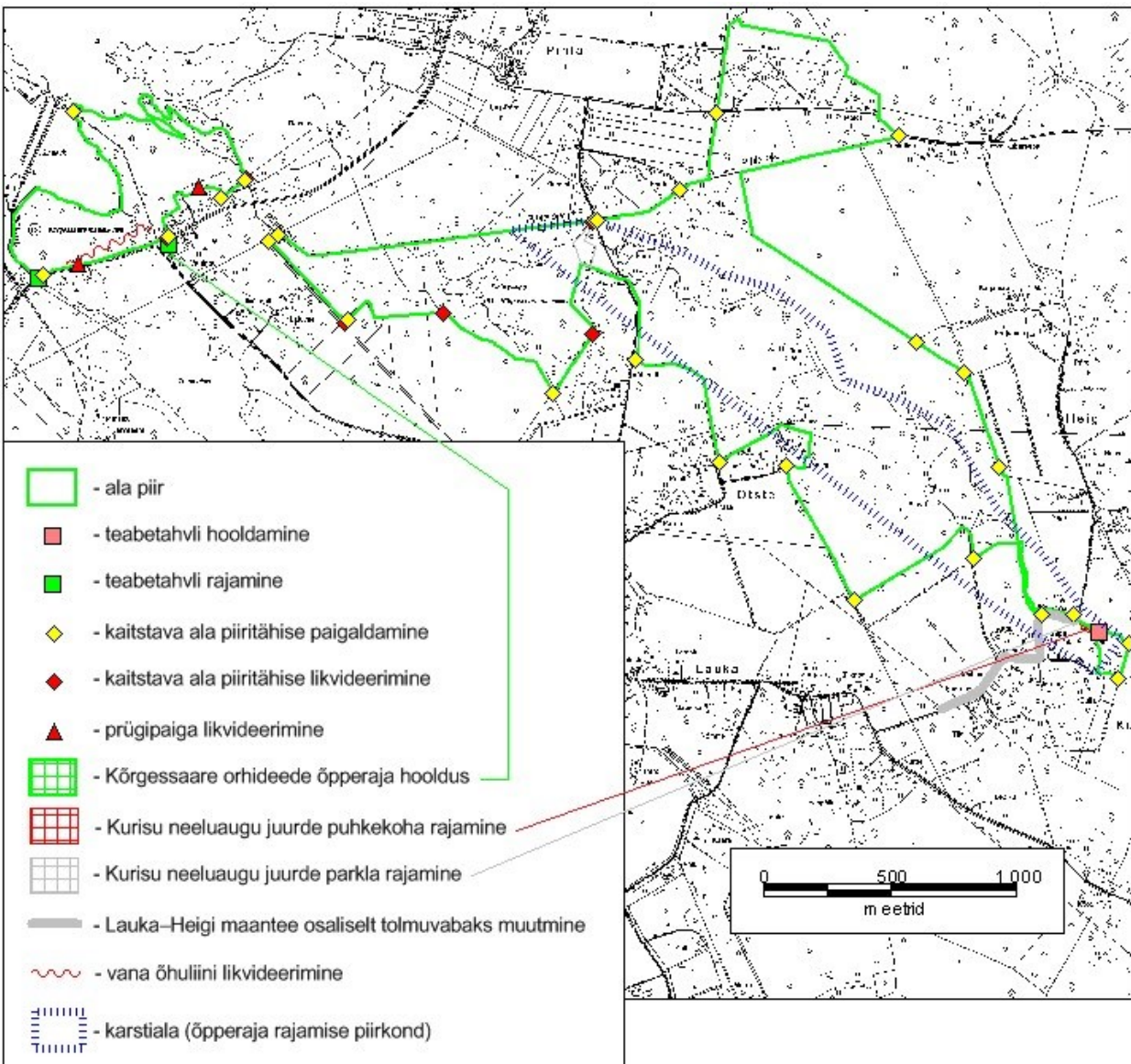
Tegevus toetab ptk-s 2.2.1.4 seatud eesmärgi saavutamist. Kurisu neeluaug on üks külalastatavamaid loodusobjekte Hiiumaal. Arvestades külalastuskoormuse suurust, peaks koht olema varustatud vastava taristuga ja asuma väljapool hoiuala. Taristusse võiks kuuluda piknikulaud, prügikastid ja kuivkäimla (DC). Tegevus eeldab eelneva kokkuleppe saavutamist maaomanikuga. Otstarbekas on puhkekoht rajada pärast parkla rajamist (vt ptk 4.3.7).

Prioriteet: III

Teostamise aeg: 2018

Korraldaja: KOV, huvilised

Maksumus: 3000 EUR

Joonis 6. Olemasoleva ja kavandatava taristu paiknemine (aluskaart: Maa-amet).

4.3.2. KARSTINÄHTUST TUTVUSTAVA ÕPPERAJA RAJAMINE

Teadaolevalt on piirkonnas kokku 13 neeluauku. Kuna karstiaugud on oma erineva vanuse ja ilme tõttu väga huvitavad, on põhjust ja huvi rajada siia vastav õpperada. Karstinähtuse tutvustamine ja selgitamine võimaldab tõsta inimeste teadlikkust puhta vee kaitsmise vajadusest.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: huvilised

Maksumus: 3500 EUR

4.3.3. KÕRGESSAARE ORHIDEEDE ÕPPERAJA HOOLDUS

Õpperada piirab puidust tara (120 m) ja rajast endast on 100 m laudrada. Rajal on suur infotahvel, 5 väikest infoalust ja 2 pinki, laudraja ümber olev niidetav ala on 0,13 ha. Raja taristu vajab hooldamist ja rada ise ning selle ümbrus niitmist. Vajadusel tuleb amortiseerunud taristu osad vahetada või parandada. Niita tuleb suve jooksul mitu korda, kusjuures säilitama peab orhideed, et need õitseda ja viljuda saaksid. Niide tuleb alalt eemaldada, et vältida maapinna kulustumist. Õpperada asub suuremalt jaolt Maanteeameti hallataval riigimaal ja ülejäänud osas jätkuvalt riigi omandis oleval maal. Hoolduskuluks on arvestuslikult 500 eurot aastas.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2016–2025

Korraldaja: RMK

Maksumus: 5000 EUR

4.3.4. TEABETAHVLI PAIGALDAMINE ARMIJÕE KERGLIIKLUSSILLA JUURDE

Armijõgi (-oja) on kevadel ülipopulaarne koht kalastajate seas. Paraku kõik kalastajad ei käitu looduses piisavalt loodussõbralikult, vaid prügistavad või teevad lõket ja telgivad selleks mitte ette nähtud kohas, sh sihtkaitsevööndis. Kalastajate, aga ka teiste kergliiklussilla kasutajate teadlikkuse tõstmiseks ja looduskaitsealal olemise teadustamiseks tuleb Armijõe kergliiklussilla juurde riigimaale paigaldada Kõrgessaare looduskaitseala loodusväärtusi ja kaitsekorda tutvustav teabetahvel. Teabetahvli sisu koostab KeA (vt ptk 4.5.1), teabetahvli teostuse ja paigaldamise korraldab RMK.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: RMK

Maksumus: 800 EUR

4.3.5. PIIRKONNA LOODUSKAITSELISI ALASID LAIEMALT TUTVUSTAVA TEABETAHVLI PAIGALDAMINE ORHIDEEDE ÕPPERAJA JUURDE

Kuna Kõrgessaare LKA sihtkaitsevöönditesse külastajate suunamine ohustab kaitseala loodusväärtusi, sh kaitse-eesmärke, on otstarbekas kaitseala tutvustada ja mõningaid kaitsealalgi esinevaid loodusväärtusi (kõvalisi e orhideid) eksponeerida kaitseala vahetus naabruses.

Orhideede õpperada asub teede ristis, kus on ka parkimisvõimalus. Suure tõenäosusega huvitab orhideehuvilisi piirkonna loodus laiemalt ning orhideede õpperaja juurde parklasse riigimaale

paigaldatav teabetahvel võimaldab külastajatel saada ühest kohast rohkem ja laialdasemat teavet. Teabetahvli sisu koostab KeA (vt ptk 4.5.2), teabetahvli teostuse ja paigaldamise korraldab RMK.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: RMK

Maksumus: 800 EUR

4.3.6. KURISU NEELUAUGU TÄHISE JA TEABETAHVLI HOOLDUS

Kaitsealuse looduse üksikobjekti juures on tähis ja suurem karstinähtust skemaatiliselt ja eesti ning inglise keeles selgitav teabetahvel. Teabetahvel on juba aastaid vana ja vajab aeg-ajalt hooldust. Üksikobjekti tähis on uus, metallpostil ja lähiaastail hooldust ei vaja, kui ei esine vandalismiakte.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2016–2025

Korraldaja: RMK

Maksumus: –

4.3.7. PARKLA RAJAMINE KURISU NEELUAUGU JUURDE

Tegevus toetab ptk-s 2.2.1.4 seatud eesmärgi saavutamist. Hiiumaa kõige atraktiivsema kurisu külastamine on seni oluliselt takistatud ja kohalikke elanikke ning maaomanikke häiriv, sest teeserva hästi parkima ei mahu, eriti suuremad bussid, keerukas on sõidukit ümber pöörata ja mõningad juhid kipuvad sõitma suisa kurisuni välja. Sõidukitega sõitmise ja parkimisega kahjustatakse lisaks üksikobjekti kaitsevööndi pinnasele ka hoiualal asuvat elupaigatüüpi liigirikkad niidud lubjavesel mullal (6270*). See elupaigatüüp on hoiuala üheks kaitseesmärgiks. Probleemi võimalikuks lahenduseks on parkla või parkimistasku rajamine väljapoole hoiuala. Tegevus eeldab eelneva kokkuleppe saavutamist maaomanikuga. Parkimistasku rajamise hinnanguline maksumus on 7000 eurot.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: KOV, huvilised

Maksumus: 7000 EUR

4.3.8. KAITSE- JA HOIUALA PIIRI TÄHISTAMINE

Teavitamiseks inimesi jõudmast looduskaitsele objektile, tuleb kaitse- ja hoiuala piir tähistada keskkonnaministri 03.06.2004. a määruses nr 65 „Kaitstava loodusobjekti tähistamise kord ja tähised” (RTL 2004, 78, 1255) ettenähtud viisil. Kaitsealale tuleb paigaldada viis tähist

Kõrgessaare SKV piirile, viis tähist Pihla allikate SKV piirile ja 16 tähist hoiuala piirile. Tähised on keskmise suurusega. Arvestades tähise keskmiseks maksumuseks 75 eurot ja paigaldamiseks 35 eurot, on 10 tähise maksumus 750 eurot (hoiuala tähised on juba olemas, kuid paigaldamata) ja 26 tähise paigaldamise maksumus samuti 910 eurot.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: RMK

Maksumus: 1660 EUR

4.3.9. KAITSEALA VANADE PIIRITÄHISTE LIKVIDEERIMINE

Kaitseala piiril on veel säilinud kaheksa vana tähist, millel on vaid vööndi nimi, kuid puudub kaitseala nimi ja mis on puitpostil. Vanad tähised on otstarbekas ära koristada samal ajal uute tähiste paigaldamisega. Arvestades tähise ära koristamise maksumuseks 35 eurot, on kaheksa tähise likvideerimise maksumus 280 eurot.

Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: RMK

Maksumus: 280 EUR

4.4. KAVAD, EESKIRJAD

4.4.1. KAITSEKORRALDUSKAVA VAHEHINDAMINE

Tegevus on ette nähtud keskkonnaministri 20.10.2009. a määruse nr 60 „Kaitsekorralduskava koostamise ja kinnitamise kord ning kaitsekorralduskava kinnitaja määramine” (RTL 2009, 81, 1174) § 4 lõikega 2.

Kaitsekorralduskavas planeeritud tööde tegemise ning selle mõju selgitamiseks kaitseväärtuste säilimisele on vajalik tehtud tööde vahehindamine. Selle käigus tuleb hinnata tehtud tööde mahte ja vastavust planeeritule ning selgitada kaitseväärtuste seisukord vastavalt kaitsekorralduskavas toodud kriteeriumitele (vt ptk 5 ja lisa 3). Vahehindamise tulemuseks on hinnang kaitstava ala

seisundi kohta ja ettepanekud vajalike tegevuste täpsustamiseks või uute tegevuste lisamiseks kaitsekorralduskavva, et tagada kaitseväärtuste säilimine.

Prioriteet: I

Teostamise aeg: 2020

Korraldaja: KeA

Maksumus: –

4.4.2. UUE KAITSEKORRALDUSKAVA KOOSTAMINE

Kaitsekorraldusperioodi lõpus 2025. aastal on vaja koostada uus kaitsekorralduskava järgmiseks perioodiks. Selle käigus tuleb analüüsida käesoleva kava elluviimise edukust ja mõju kaitseväärtuste säilimisele ning planeerida kaitseväärtuste säilimist tagavad tegevused järgmiseks perioodiks.

Prioriteet: I

Teostamise aeg: 2025

Korraldaja: KeA

Maksumus: 5000 EUR

4.4.3. KAITSEKORRA MUUTMINE

Tegevus on vajalik ptk-des 2.1 ja 2.2 seatud eesmärkide saavutamiseks. Vaja on muuta kaitseeesmärkide loetelu. Mitme kaitse-eesmärgiks seatud väärtuse kohta kaitse- või hoiualal info puudub, samas kui mitu alal teadaolevat loodusväärtust on kaitse-eesmärkide hulgast puudu. Lisaks vajab muutmist kaitsekord, mis praegu välistab kaitsealal igasuguse telkimise, sh maaomanikul omal maal isegi looduskaitsete tööde tegemiseks. Muutmist vajavad siseriiklike looduskaitsete objektide piirid. Ilmselt on otstarbekas praeguse Kõrgessaare looduskaitseala Kõrgessaare SKV, mis asub Kõrgessaare-Mudaste linnu- ja loodusosal, jätta eraldi kaitsealaks, ning Pihla allikate SKV, mis asub Pihla-Kurisu loodusosal, liita samal loodusosal asuva PihlaKurisu hoiualaga ning moodustada nende baasil Pihla-Kurisu maastikukaitseala. Sealhulgas on oluline, et 2009. a siseriikliku kaitseta jäänud hoiu- ja kaitseala vahel olev loodusala osa uuesti siseriikliku kaitse alla saaks. Samuti tuleb tagada euroopa naaritsa kaitse Pihla jõe mõlemal kaldal Kärdda–Luidja maanteest põhjas. Täpsemalt on KKK koostamise käigus tehtud kaitsekorra ja piiride muutmise ettepanekud koondatult kirjas lisis 2.

Prioriteet: I

Teostamise aeg: 2020

Korraldaja: KeA

Maksumus: –

4.5. KAITSEALA TUTVUSTAMINE JA KESKKONNAHARIDUS

4.5.1. TEABETAHVLI KOOSTAMINE ARMIJÕE KERGLIIKLUSSILLA JUURDE

Armijõgi (-oja) on kevadel ülipopulaarne koht kalastajate seas. Paraku kõik kalastajad ei käitu looduses piisavalt loodussõbralikult, vaid prügistavad või teevad lõket ja telgivad selleks mitte ette nähtud kohas, sh sihtkaitsevööndis. Kalastajate, aga ka teiste kergliiklussilla kasutajate teadlikkuse tõstmiseks ja looduskaitsealal olemise teadvustamiseks tuleb Armijõe kergliiklussilla juurde paigaldada Kõrgessaare looduskaitseala loodusväärtusi ja kaitsekorda tutvustav teabetahvel. Teabetahvli sisu koostab KeA, teabetahvli teostuse ja paigaldamise korraldab RMK (vt ptk 4.3.4).
Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: KeA

Maksumus: –

4.5.2. PIIRKONNA LOODUSKAITSELISI ALASID LAIEMALT TUTVUSTAVA TEABETAHVLI KOOSTAMINE ORHIDEEDE ÕPPERAJA JUURDE

Kuna Kõrgessaare LKA sihtkaitsevöönditesse küllastajate suunamine ohustab kaitseala loodusväärtusi, sh kaitse-eesmärke, on otstarbekas kaitseala tutvustada ja mõningaid kaitsealalgi esinevaid loodusväärtusi (käpalisi e orhideid) eksponeerida kaitseala vahetus naabruses. Orhideede õpperada asub teederistis, kus on ka parkimisvõimalus. Suure tõenäosusega huvitab orhideehuvilisi piirkonna loodus laiemalt ning orhideede õpperaja juurde parklasse paigaldatav teabetahvel võimaldab küllastajatel saada ühest kohast rohkem ja laialdasemat teavet. Teabetahvli sisu koostab KeA, teabetahvli teostuse ja paigaldamise korraldab RMK (vt ptk 4.3.5).
Prioriteet: II

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: KeA

Maksumus: –

4.6. MUU

4.6.1. PRÜGIPAIGA LIKVIDEERIMINE RIIGIMAAL

Kõrgessaare SKV-s on varasemast ajast jäänud mõned prügipaigad. Suurem, peamiselt majapidamisjätmeid, sh olmejätmeid, metalli ja klaasi sisaldav, mitmest prüghunnikust

koosnev prügipaik asub 2013. a riigiomandisse vormistatud maal. Prügipaikade asukohti vaata jooniselt 6. Prioriteet: III

Teostamise aeg: 2017

Korraldaja: RMK

Maksumus: –

4.6.2. TALGUTE KORRALDAMINE PRÜGIPAIGA JA VANA ÕHULIINI LIKVIDEERIMISEKS ERAMAAL

Kõrgessaare SKV-s on eramaal vanas kaevikus üsna Kärkla–Luidja maantee ääres peamiselt klaaspudeleid sisaldav väiksem prügipaik ning samas lähedal umbes 370 m pikkune kunagine õhuliin (vt joonist 6). Õhuliini puitpostid on ümber kukkunud ja ära kõdunemas, kuid metalltraadid on jätkuvalt alles ning risustavad maapinda ja takistavad liikumist. Sihtkaitsevööndisse sobimatu prügipaik tuleb likvideerida ning vanad metalltraadid kokku kerida ja kaitsealalt eemaldada. Ilmselt on maaomanikul seda kõige otstarbekam teha talgukorras.

Prioriteet: III

Teostamise aeg: 2016

Korraldaja: huvilised

Maksumus: 100 eurot

4.7 EELARVE

Eelarve tabelisse 4 on koondatud eelnevate analüüsidenä esitatud tööd, mis on täitmiseks käesoleva kaitsekorralduskavaga ettenähtud perioodi jooksul.

Tabelis 4 on tegevused jaotatud vastavalt tegevuse olulisusele järgmistesse prioriteetsusklassidesse:

- 1) esimene prioriteet – hädavajalik tegevus, millela kaitse-eesmärkide täitmine planeeritavas ajavahemikus on võimatu, see on väärtuste säilimisele ja toimiva ohuteguri kõrvaldamisele suunatud tegevus; kaitsekorralduse tulemuslikkuse hindamiseks vajalik tegevus;
- 2) teine prioriteet – vajalik tegevus, mis on suunatud väärtuste taastamisele, eksponeerimisele ja potentsiaalsete ohutegurite kõrvaldamisele;
- 3) kolmas prioriteet – soovituslik tegevus ehk tegevus, mis aitab kaudselt kaasa väärtuste säilimisele ja taastamisele ning ohutegurite kõrvaldamisele.

Tabelis 4 on „X”-ga märgitud tegevused, mis toimuvad üleriigiliselt ja mitte alapõhiselt (nt riiklik seire) või on korraldaja eelarveline tööülesanne ning ei vaja KKK elluviimiseks eraldi rahastust.

Tabel 4. Kaitsekorralduse eelarve 2016–2025

Ptk	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Korraldaja	Prioriteet	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Maksumus kokku
					Sadades eurodes										
Inventuurid, seired, uuringud															
4.1.4	kaitse-eesmärgiks seatud linnuliikide inventuur neile sobivates elupaikades	Inventuur	KeA	II		5									5
4.1.5	linnustikuinventuur	Inventuur	Huvilised	III		6									6
4.1.6	elupaigatüüpide inventuur	Inventuur	KeA	II		10									10
4.1.1	ohustatud soontaimede seire	Riiklik seire	KAUR	I		X	X	X		X	X		X		0
4.1.2	euroopa naaritsa (Mustela lutreola) seire	Riiklik seire	KAUR	I	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	0
4.1.3	kaitsealuste taimede tulemusseire	Tulemusseire	KeA	I		X							X		0
Hooldus, taastamine ja ohjamine															
4.2.1	lääne-sõrmkäpa kasvukoha taastamine (eramaal; 1,09 ha)	Liigi elupaiga taastamistöö	KeA	I	11	10	10								31
4.2.1	lääne-sõrmkäpa kasvukoha taastamine (riigimaal; 0,11 ha)	Liigi elupaiga taastamistöö	RMK	I	1	1	1								3
4.2.1	lääne-sõrmkäpa kasvukoha taastamine (eramaal; 0,03 ha; 0,26 ha; 0,22+0,17 ha)	Liigi elupaiga taastamistöö	KeA	II	1	1			2						4
4.2.3	kärbesõie ja hariliku muguljuure kasvukoha taastamine (riigimaal; 0,45 ha)	Liigi elupaiga taastamistöö	RMK	I	5	4	4								13
4.2.3	kärbesõie ja hariliku muguljuure kasvukoha taastamine (eramaal; 0,14 ha)	Liigi elupaiga taastamistöö	KeA	II	1	1	1								3
4.2.2	lääne-sõrmkäpa kasvukoha hooldamine (eramaal; 1,09 ha)	Liigi elupaiga hooldustöö	KeA	I				5	5	5	5	5	5	5	35
4.2.2	lääne-sõrmkäpa kasvukoha hooldamine (riigimaal; 0,11 ha)	Liigi elupaiga hooldustöö	RMK	I				1	1	1	1	1	1	1	7

4.2.2	lääne-sõrmkäpa kasvukoha hooldamine (eramaal; 0,22 ha)	Liigi elupaiga hooldustöö	KeA	III							1	1	1	1	1	5
-------	--	---------------------------	-----	-----	--	--	--	--	--	--	---	---	---	---	---	---

Ptk	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Korraldaja	Prioriteet	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Maksumus kokku
					Sadades eurodes										
4.2.4	kärbesõie ja hariliku muguljuure kasvukoha hooldamine (riigimaal; 0,45 ha)	Liigi elupaiga hooldustöö	RMK	I				2	2	2	2	2	2	2	14
4.2.4	kärbesõie ja hariliku muguljuure kasvukoha hooldamine (eramaal; 0,14 ha)	Liigi elupaiga hooldustöö	KeA	II				1	1	1	1	1	1	1	7
4.2.5	pilliroo ja võsa tõrje rannaniidul (riigimaal; 3,39 ha)	Koosluse taastamistöö	RMK	II			8					8			16
4.2.5	pilliroo ja võsa tõrje rannaniidul (eramaal; 0,65 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	II			2					2			4
4.2.7	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) taastamine (eramaal; 1,68 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	II		5									5
4.2.7	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) taastamine (riigimaal ja JRO-I; 1,29 ha)	Koosluse taastamistöö	RMK	II		4									4
4.2.7	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) taastamine (JRO-I; 0,13 ha)	Koosluse taastamistöö	RMK	III		1									1
4.2.8	kadastikust kuiva niidu lubjarikkal mullal (6210) taastamine (eramaal; 0,52 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	III				2							2
4.2.10	liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*) taastamine (eramaal; 5,49 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	II			19								19
4.2.10	liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*) taastamine (JRO-I; 0,89 ha)	Koosluse taastamistöö	RMK	II		3									3

4.2.10	liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*) taastamine (eramaal; 0,81 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	III					4							4
4.2.11	kadastikust liigirikka niidu lubjavaesel mullal (6270*) taastamine (JRO-I; 0,15 ha)	Koosluse taastamistöö	RMK	III		1										1

Ptk	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Korraldaja	Prioriteet	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Maksumus kokku
					Sadades eurodes										
4.2.13	sinihelmikakoosluste (6410) taastamine (eramaal; 2,13 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	II			7								7
4.2.15	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) taastamine (eramaal; 0,95 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	II			3								3
4.2.15	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) taastamine (riigimaal; 0,75 ha)	Koosluse taastamistöö	RMK	II		3									3
4.2.15	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) taastamine (eramaal; 0,78 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	III				4							4
4.2.17	puisniitude (6530*) taastamine (3,82 ha; 16,21 ha; 16,21 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	II	13	55	45								113
4.2.19	puiskarjamaade (9070) taastamine (1,41 ha, sh JRO-I 0,03 ha)	Koosluse taastamistöö	KeA	II		4									4
4.2.21	liigirikaste madalsoode (7230) taastamine	Koosluse taastamistöö	RMK	II		12									12
4.2.6	rannaniidu (1630*) hooldus (riigimaal; 3,39 ha)	Koosluse hooldustöö	RMK	I	5	5		5	5	5	5		5	5	40
4.2.6	rannaniidu (1630*) hooldus (eramaal; 0,65 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	I	1	1		1	1	1	1		1	1	8

4.2.9	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) hooldamine (eramaal; 0,44 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	I			1	1	1	1	1	1	1	1	8
4.2.9	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) hooldamine (eramaal; 1,24 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II			2	2	2	2	2	2	2	2	16
4.2.9	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) hooldamine (riigimaal; 1,10 ha)	Koosluse hooldustöö	RMK	II			2	2	2	2	2	2	2	2	16

Ptk	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Korraldaja	Prioriteet	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Maksumus kokku
					Sadades eurodes										
4.2.9	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) hooldamine (JRO-I; 0,32 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II			1	1	1	1	1	1	1	1	8
4.2.9	kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210) hooldamine (eramaal; 0,52 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	III					1	1	1	1	1	1	6
4.2.12	liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*) hooldamine (eramaal; 2,79 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	I	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40
4.2.12	liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*) hooldamine (eramaal; 5,39 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II				8	8	8	8	8	8	8	56
4.2.12	liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*) hooldamine (JRO-I; 1,04 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II			2	2	2	2	2	2	2	2	16
4.2.12	liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*) hooldamine (eramaal; 0,81 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	III					1	1	1	1	1	1	6
4.2.14	sinihelmikakoosluste (6410) hooldamine (eramaal; 2,13 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II				3	3	3	3	3	3	3	21

4.2.16	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) hooldamine (riigimaal; 0,63 ha)	Koosluse hooldustöö	RMK	I	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
4.2.16	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) hooldamine (riigimaal; 0,75 ha)	Koosluse hooldustöö	RMK	II			1	1	1	1	1	1	1	1	8
4.2.16	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) hooldamine (eramaal; 0,95 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II				1	1	1	1	1	1	1	7
4.2.16	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) hooldamine (eramaal; 0,78 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	III					1	1	1	1	1	1	6

Ptk	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Korraldaja	Prioriteet	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Maksumus kokku
					Sadades eurodes										
4.2.18	puisniitude (6530*) hooldamine	Koosluse hooldustöö	KeA	I	43	11	11	43	43	43	43	43	43	43	366
4.2.18	puisniitude (6530*) hooldamine	Koosluse hooldustöö	KeA	II				41	41	41	41	41	41	41	287
4.2.20	puiskarjamaade (9070) hooldamine (1,41 ha, sh JRO-I 0,03 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II				4	4	4	4	4	4	4	32
4.2.22	liigirikaste madalsoode (7230) hooldamine (riigimaal; 4,64 ha)	Koosluse hooldustöö	KeA	II				7	7	7	7	7	7	7	56
4.2.23	Kurisu neeluaugu hooldus	Üksikobjekti ja selle piiranguvööndi hooldus- ja taastamistöö	KeA, KOV, Huvilised	II	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
Taristu															
4.3.1	Kurisu neeluaugu juurde puhkekoha rajamine	Radade, külastuskeskuste ja puhkekohtade rajamine	KOV	III				30							30

4.3.2	karstinähtust tutvustava õpperaja rajamine	Radade, külustuskeskuste ja puhkekohtade rajamine	Huvilised	II		35										35
4.3.3	Kõrgessaare orhideede õpperaja hooldus	Radade, külustuskeskuste ja puhkekohtade hooldamine	RMK	II	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	50
4.3.4	teabetahvli paigaldamine Armijõe kergliiklussilla juurde	Infotahvlite rajamine	RMK	II		8										8
4.3.5	piirkonna looduskaitsealasi alasid laiemalt tutvustava teabetahvli paigaldamine orhideede õpperaja juurde	Infotahvlite rajamine	RMK	II		8										8

Ptk	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Korraldaja	Prioriteet	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Maksumus kokku
					Sadades eurodes										
4.3.6	Kurisu neeluaugu tähise ja teabetahvli hooldus	Infotahvlite hooldamine	RMK	II	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	0
4.3.7	parkla rajamine Kurisu neeluaugu juurde	Muu taristu rajamine	KOV	II		70									70
4.3.8	kaitse- ja hoiuala piiri tähistamine	Kaitsealuste objektide tähistamine	RMK	II		17									17
4.3.9	kaitseala vanade piiritähiste likvideerimine	Tähiste likvideerimine	RMK	II		3									3
Kavad, eeskirjad															
4.4.1	kaitsekorralduskava vahehindamine	Tegevuskava	KeA	I					X						0
4.4.2	uue kaitsekorralduskava koostamine	Tegevuskava	KeA	I										50	50

4.4.3	kaitsekorra muutmine	Kaitsekorra muutmine	KeA	I						X							0
Kaitseala tutvustamine ja keskkonnaharidus																	
4.5.1	teabetahvli koostamine Armijõe kergliiklussilla juurde	Trükiste väljaandmine ja infotahvlite koostamine	KeA	II		X											0
4.5.2	piirkonna looduskaitsealasi alasi laiemat tutvustava teabetahvli koostamine orhideede õpperaja juurde	Trükiste väljaandmine ja infotahvlite koostamine	KeA	II		X											0
MUU																	
4.6.1	prügipaiga likvideerimine riigimaal	Muu	RMK	III		X											X
4.6.2	talgute korraldamine prügipaiga ja vana õhuliini likvideerimiseks eramaal	Muu	Huvilised	III	1												1
					Kokku	93	295	172	152	147	146	146	150	146	196		1643

5. KAITSEKORRALDUSE TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

Kaitsekorralduslike tegevuste edukuse hindamiseks saab kasutada järgmiseid indikaatoreid ja kriteeriume (vt tabelit 5), mille saavutamisel võib kaitsekorralduskava rakendamist pidada õnnestunuks.

Tabel 5. Kaitsekorralduse tulemuslikkuse hindamise indikaatorid ja kriteeriumid

Jrk	Ptk	Väärtus	Indikaator (mõõtühik)	Kriteerium (lävend)	Tulemus (kkp-i lõpuks)	Selgitus (teabeallikas)
1.	2.1.1.12	euroopa naarits (<i>Mustela lutreola</i> *)	pesakond	1	1	riiklik seire
2.	2.1.2.1	lääne-sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza praetermissa</i>)	isend	17	20	
			kasvukoha pindala (ha)	0,2	1,4	
3.	2.1.2.2	kaunis kuldking (<i>Cypripedium calceolus</i>)	võsu	5500	5500	tulemusseire
			kasvukoha pindala (ha)	0,7	0,7	
4.	2.1.2.6	kärbesõis (<i>Ophrys insectifera</i>)	isend	50	100	
			kasvukoha pindala (ha)	0,5	1,3	
5.	2.1.2.7	jumalakäpp (<i>Orchis mascula</i>)	isend	500	500	poollooduslike koosluste hoolduse kontroll
			kasvukoha pindala (ha)	2,3	2,3	
6.	2.2.1.1	rannaniidud (1630*)	pindala (ha)	3,8	4,0	
			esinduslikkus	B	B	
7.	2.2.1.3	kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210)	pindala (ha)	3	3,5	
			esinduslikkus	C	C	

8.	2.2.1.4	liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*)	pindala (ha)	9,9	10		
			esinduslikkus	B	B		
Jrk	Ptk	Väärtus	Indikaator (mõõtühik)	Kriteerium (lävend)	Tulemus (kkp-i lõpuks)	Selgitus (teabeallikas)	
9.	2.2.1.5	sinihelmikakooslused (6410)	pindala (ha)	1,5	1,5	poollooduslike koosluste hoolduse kontroll	
			esinduslikkus	C	C		
10.	2.2.1.6	aas-rebasesaba ja ürt- punanupuga niidud (6510)	pindala (ha)	2,5	3		
			esinduslikkus	C	C		
11.	2.2.1.7	puisniidud (6530*)	pindala (ha)	18	18		
			esinduslikkus	B	B		
12.	2.2.1.8	puiskarjamaad (9070)	pindala (ha)	1,4	1,4		
			esinduslikkus	D	C		
13.	2.2.2.2	allikad ja allikasood (7160)	pindala (ha)	6	6		elupaikade inventuur, ortofoto, paikvaatlus
14.	2.2.2.3	liigirikkad madalsood (7230)	pindala (ha)	5	5		
15.	2.2.3.1	vanad loodusmetsad (9010*)	pindala (ha)	3	3		
16.	2.2.3.2	vanad laialehised metsad (9020*)	pindala (ha)	2,3	2,3	ortofoto	
			esinduslikkus	C	C		
17.	2.2.3.3	rohunditerikkad kuusikud (9050)	pindala (ha)	21	21	elupaikade inventuur, ortofoto	
			esinduslikkus	D	C		
18.	2.2.3.4	soostuvad ja soolehtmetsad (9080*)	pindala (ha)	50	50		
			esinduslikkus	D	C		
19.	2.2.3.5	lammi-lodumetsad (91E0*)	pindala (ha)	0,3	0,3	paikvaatlus	
			esinduslikkus	B	B		
20.	2.3.1	Kurisu neeluauk	karstinähtuse toimimine	toimib	toimib		

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aasma, T., Müür, R., Tuulik, T. 2005. Kõrgessaare maastikukaitseala kaitsekorralduskava aastateks 2005-2014 (eelnõu), Tallinn.
2. Aul, J., Ling, H., Paaver, K. 1957. Eesti NSV imetajad. Tallinn: Eesti riiklik kirjastus, 349 lk.
3. Helm, A. 2011. Eesti loopealsed ja kadastikud. Juhend koosluste hooldamiseks ja taastamiseks, koostatud Keskkonnaameti tellimusel.
4. Lotman, S. 2009–2011. Rannaniitude hoolduskava. Juhendmaterjal Keskkonnaameti maahoolduse spetsialistidele ja maa hooldajatele, koostatud Keskkonnaameti tellimusel. Matsalu.
5. Maran, T., Pitsal, S., Põdra, M. 2013–2015. Euroopa naaritsa (*Mustela lutreola*) seirearuanded. Hiiumaa – 2013–2015.
6. Maran, T., Põdra, M., 2009. Euroopa naaritsa *Mustela lutreola* tegevuskava (2010–2014). SA Lutreola. Tallinn.
7. Mesipuu, M. 2011. Aru- ja soostunud niitude hoolduskava. Kinnitatud Keskkonnaameti peadirektori 28.05.2012 käskkirjaga nr 1-4.1/12/264.
8. Paal, J. 2004. Euroopas väärtustatud elupaigad Eestis. Keskkonnaministeerium.
9. Paal, J. 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Keskkonnaministeerium, Tallinn.
10. Palo, A. 2010. Loodusdirektiivi metsaelupaikade inventeerimise juhend. Tartu.
11. Talvi, T. 2010. Eesti puisniidud ja puiskarjamaad. Hooldamiskava, Keskkonnaameti tellimusel koostatud juhendmaterjal, Viidumäe.

LISAD

Lisa 1

Kaitseala kaitse-eeskiri, väljavõtte hoiuala määrusest ja looduskaitseadusest (§-d 14 ja 32)

Lisa 2

Kaitsekorralduskava koostamise käigus tehtud kaitsekorra ja piiride muutmise ettepanekute koond

Lisa 3

Väärtuste koondtabel

Lisa 4

Olulisemad taimeliigid ja nende seisund

Lisa 5

Avaliku kaasamiskoosoleku protokoll

**LISA 1. KAITSEALA KAITSE-EESKIRI, VÄLJAVÕTE HOIUALA MÄÄRUSEST JA
LOODUSKAITSESEADUSEST (§-D 14 JA 32)**

Vabariigi Valitsuse määrus

Kõrgessaare looduskaitseala kaitse-eeskiri

Vastu võetud 09.04.2009 nr 63

RT I 2009, 21, 135 jõustumine

24.04.2009

Määrus kehtestatakse «Looduskaitseaduse» § 10 lõike 1 alusel.

1. peatükk

ÜLDSÄTTED

§ 1. Kõrgessaare looduskaitseala kaitse-eesmärk

(1) Kõrgessaare looduskaitseala (edaspidi *kaitseala*) eesmärk on kaitsta:

1) elupaigatüüpe, mida nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta nimetab I lisas. Need on rannaniidud (1630*)², kuivadel lubjarikastel muldadel paiknevad niidud (6210), allikad ja allikasood (7160), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (9010*), rohundirikkad kuusikud (9050) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*);

2) nende liikide elupaiku, mida nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ nimetab II lisas. Need on liigid, mis on ühtlasi I ja II kategooria kaitsealused liigid;

3) nende liikide elupaiku, mida nõukogu direktiiv 79/409/EMÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta nimetab I lisas, ja I lisast puuduvate rändlinnuliikide elupaiku. Need on jõgitiir (*Sterna hirundo*), randtiir (*Sterna paradisaea*), väiketiir (*Sterna albifrons*), hüüp (*Botaurus stellaris*), sookurg (*Grus grus*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), täpikhuik (*Porzana porzana*), rukkirääk (*Crex crex*), punaselg-õgija (*Lanius collurio*), mudatilder (*Tringa glareola*) ja vöötsaba-vigle (*Limosa lapponica*).

(2) Kaitseala maa-ala jaguneb vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele kaheks sihtkaitsevööndiks.

(3) Kaitsealal kehtivad «Looduskaitseaduses» sätestatud piirangud selles määruises ettenähtud erisustega.

§ 2. Kaitseala asukoht

(1) Kaitseala asub Hiiu maakonnas Kõrgessaare vallas Kõrgessaare alevikus ja Otste külas.

(2) Kaitseala välispiir on esitatud kaardil määruse lisas³.

§ 3. Kaitseala valitseja

Kaitseala valitseja on Keskkonnaamet.

2. peatükk

KAITSEALA KAITSEKORD

§ 4. Sihtkaitsevööndi määratlus

(1) Kaitseala sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks.

(2) Kaitsealal on kaks sihtkaitsevööndit:

1) Kõrgessaare sihtkaitsevöönd;

2) Pihla allikate sihtkaitsevöönd.

§ 5. Sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk

(1) Kõrgessaare sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on kaitsealuste taimeliikide elupaikade ning haruldaste koosluste – rannaniitude, soostunud niitude, loometsade ja soostunud metsade – kaitse.

(2) Pihla allikate sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on kaitsealuste taimeliikide elupaikade ning allikate, allikasooide, liigirikaste madalsoode, vanade loodusmetsade, rohundirikaste kuusikute ning soostuvate ja soo-lehtmetsade kaitse.

§ 6. Lubatud tegevus

(1) Inimestel on lubatud viibida ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal.

(2) Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal on viibimine lubatud «Asjaõiguseaduses» ja «Looduskaitseaduses» sätestatud arvestades.

(3) Kaitsealal on lubatud kuni 25 osalejaga rahvaürituste korraldamine. Rohkem kui 25 osalejaga rahvaürituste korraldamine on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul.

(4) Kaitsealal on lubatud jahipidamine, välja arvatud 50 m kaugusel vooluveekogu veepiirist, jahipidamine surmavate püünisraudadega maapinnal ja kuni 1 m kõrgusel maapinnast.

(5) Kaitsealal on lubatud kalapüük.

(6) Kaitseala teedel on lubatud jalgrattaga sõitmine. Muu sõiduki ja maastikusõidukiga sõitmine on lubatud vaid järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, valitsemisega ja kaitse korraldamisega seotud töödel ja kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel.

(7) Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud:

1) kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ning poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik tegevus;

2) koosluste kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, kusjuures kaitseala valitsejal on õigus esitada nõudmisi tööde tegemise aja ja tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning koosluse koosseisu ja täiuse suhtes;

3) lõkke tegemine koosluste hooldustööde käigus kaitseala valitsejaga kooskõlastatud kohtades;

4) olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd;

5) olemasolevate teede ja rajatiste hooldustööd; 6) pilliroo varumine.

§ 7. Keelatud tegevus

(1) Kaitsealal on keelatud:

1) majandustegevus;

2) loodusvarade kasutamine;

3) telkimine;

4) uute ehitiste püstitamine, välja arvatud rajatiste rajamine kaitseala tarbeks; 5) adru varumine.

(2) Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud:

1) muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja kõlviku sihtotstarvet;

- 2) koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid;
- 3) väljastada metsamajandamiskava;
- 4) kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut.

§ 8. Vajalik tegevus

Kaitseala poollooduslike koosluste ja looduslike rohumaade esinemisaladel on vajalik niitmine ja karjatamine koosluste ilme ja liigikoosseisu säilimise tagamiseks.

§ 9. Tegevuse kooskõlastamine

- (1) Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis vajab kaitse-eeskirja kohaselt kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit.
- (2) Kui tegevust ei esitatud kaitseala valitsejale kooskõlastamiseks või tegevuses ei arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt «Haldusmenetluse seadusele» õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse suhtes.
- (3) Keskkonnaministeeriumil või Keskkonnaametil on keskkonnamõju hindamise järelevalvajana õigus määrata kaitseala kaitseks keskkonnanõudeid, kui kavandatav tegevus võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit.

3. peatükk

RAKENDUSSÄTE

§ 10. [käesolevast tekstist välja jäetud].

¹ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50) ja nõukogu direktiiv 79/409/EMÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (EÜT L 103, 25.04.1979, lk 1–18).

² Sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50) I lisale. Tärniga (*) on tähistatud esmatähtsad elupaigatüübid.

³ Kaitseala välispiir ja võõndite piirid on määruse lisas esitatud kaardil märgitud Eesti põhikaardi (mõõtkava 1:10 000) alusel, kasutades maakatastri andmeid seisuga jaanuar 2009. Ala kaardiga saab tutvuda Keskkonnaametis, Keskkonnaministeeriumis, keskkonnaregistris ning maainfosüsteemis (www.maaamet.ee).

Vabariigi Valitsuse määrus

Hoiualade kaitse alla võtmine Hiiu maakonnas¹

Vastu võetud 08.09.2005 nr 233

RT I 2005, 51, 401 jõustumine

01.10.2005

Määrus kehtestatakse «Looduskaitseeaduse» § 10 lõike 1 alusel ning lähtudes «Looduskaitseeaduse» § 11 lõikes 1 sätestatust.

§ 1. Hiiu maakonnas kaitse alla võetavad hoiualad ja kaitse alla võtmise eesmärk

(1) Hiiu maakonnas võetakse kaitse alla järgmised hoiualad:

...

8) Pihla-Kurisu hoiuala, mille kaitse-eesmärk on EÜ nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ I lisas nimetatud elupaigatüüpide – lubjarikkal mullal esinevate kuivade niitude (6210,* – orhideede oluliste kasvualade), lubjavaesel mullal esinevate liigirikaste niitude (6270*), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510), puisniitude (6530*), puiskarjamaade (9070), soostuvate ja soolehtmetsade (9080) ja vanade laialehiste metsade (9020*) kaitse;

...

(2) Lõikes 1 nimetatud hoiualade piirid sätestatakse kaartidel määruse lisas³.

§ 2. Hoiualade valitseja

Paragrahvi 1 lõikes 1 nimetatud hoiualade valitseja on Keskkonnaamet.

¹ EÜ nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50; C 241, 29.08.1994, lk 175; L 305, 8.11.1997, lk 42–65; L 236, 23.09.2003, lk 667–702; L 284, 31.10.2003, lk 1–53) ja EÜ nõukogu direktiiv 79/409/EMÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (EÜT L 103, 25.04.1979, lk 1–18; L 291, 19.11.1979, lk 111; L 319, 7.11.1981, lk 3–15; L 233, 30.08.1985, lk 33–41; L 302, 15.11.1985, lk 218; L 100, 16.04.1986, lk 22–25; L 115, 8.05.1991, lk 41–55; L 164, 30.06.1994, lk 9–14; C 241, 29.08.1994, lk 175; L 223, 13.08.1997, lk 9–17; L 236, 23.09.2003, lk 667–702).

² Sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt EÜ nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ I lisale. Tärniga (*) on tähistatud esmatähtsad elupaigad.

³ Hoiualade piirid on märgitud määruse lisas esitatud kaardil Eesti põhikaardi (mõõtkava 1:10 000) alusel (välja arvatud Hiiu madala hoiuala, mis on põhikaardi puudumise tõttu kantud baaskaardile (mõõtkava 1:50 000)), kasutades Lamberti koonilist Euref EST 92 projektsiooni, kinnitatud kaitsealade välispiire ja maakatastri andmeid seisuga juuni 2004. a.

Alade kaartidega saab tutvuda Keskkonnaametis, Keskkonnaministeeriumis, keskkonnaregistris ning maainfosüsteemis (www.maaamet.ee).

Riigikogu seadus

Looduskaitseseadus¹

Vastu võetud 21.04.2004

RT I 2004, 38, 258 jõustumine

10.05.2004

...

§ 14. Üldised kitsendused

(1) Kaitsealal, hoiualal, püsielupaigas ja kaitstava looduse üksikobjekti kaitsevööndis ei või ilma kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekuta:

- 1) muuta katastriüksuse kõlvikute piire ega kõlviku sihtotstarvet;
- 2) koostada maakorralduskava ja teostada maakorraldustoiminguid;
- 3) [kehtetu - RT I, 18.04.2013, 1 - jõust. 01.05.2013]
- 4) [kehtetu - RT I 2007, 25, 131 - jõust. 01.04.2007]
- 5) kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut;

- 6) lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda; [RT I, 23.03.2015, 3 - jõust. 01.07.2015]
- 7) anda projekteerimistingimusi;
- 8) anda ehitusluba;
- 9) rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatist; [RT I, 23.03.2015, 3 - jõust. 01.07.2015]
- 10) jahiulukeid lisasööta. [RT I, 18.04.2013, 1 - jõust. 01.05.2013]

(2) Kaitstava loodusobjekti valitseja ei koosõlasta käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tegevust ja muud tegevust, mis vajab kaitse-eeskirja kohaselt kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitstava loodusobjekti kaitse eesmärgi saavutamist või kaitstava loodusobjekti seisundit.

(3) Kaitstava loodusobjekti valitseja võib käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tegevuste ja muude tegevuste, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajavad kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekut, koosõlastamisel kirjalikult seada tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitstava loodusobjekti kaitse eesmärgi saavutamist või kaitstava loodusobjekti seisundit.

(4) Kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tegevusi ei esitatud kaitstava loodusobjekti valitsejale koosõlastamiseks või tegevustes ei arvestatud käesoleva paragrahvi lõike 3 alusel seatud tingimusi, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

(5) [Kehtetu - RT I, 23.03.2015, 6 - jõust. 01.07.2015]

...

§ 32. Hoiuala

(1) Hoiuala moodustatakse loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku soodsa seisundi tagamiseks, kui see ei ole tagatud muul käesoleva seadusega sätestatud viisil.

(2) Hoiualal on keelatud nende elupaikade ja kasvukohtade hävitamine ja kahjustamine, mille kaitseks hoiuala moodustati ning kaitstavate liikide oluline häirimine, samuti tegevus, mis seab ohtu elupaikade, kasvukohtade ja kaitstavate liikide soodsa seisundi.

(3) Hoiualal on metsaraie keelatud, kui see võib rikkuda kaitstava elupaiga struktuuri ja funktsioone ning ohustada elupaigale tüüpiliste liikide säilimist.

(4) Metsaseaduse kohase metsateatise menetlemisel tuleb arvestada hoiuala kehtestamise eesmärki. Hoiuala valitseja võib kohustada:

1) tegema kavandatavat metsaraiet kindlaks määratud ajal;

2) kasutama kavandatava raie korral kindlaks määratud tehnoloogiat.

(4¹) Kui kavandatav uuendusraie on kooskõlas käesoleva paragrahvi lõigetega 2 ja 3, on hoiualal lubatud lageraie langi suurus kuni kaks hektarit ja laius kuni 30 meetrit ning turberaie langi suurus kuni viis hektarit. [RT I 2009, 53, 359 - jõust. 21.11.2009]

(5) Hoiualal kavandatava tegevuse mõju elupaikade ja liikide seisundile hinnatakse keskkonnamõju hindamise käigus või käesoleva seaduse §-s 33 sätestatud korras.

...

¹ EÜ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50); Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–25); EÜ Nõukogu direktiiv 90/313/EMÜ keskkonnainfole juurdepääsust (EÜT L 158, 23.06.1990, lk 56–58). [RT I, 18.04.2013, 1 - jõust. 01.05.2013]

LISA 2. KAITSEKORRALDUSKAVA KOOSTAMISE KÄIGUS TEHTUD KAITSEKORRA JA PIIRIDE MUUTMISE ETTEPANEKUTE KOOND

1. Kaaluda Pihla allikate SKV ja Pihla-Kurisu HA liitmist ning nende baasil Pihla-Kurisu kaitseala moodustamist. Siis oleks Natura 2000 võrgustiku Pihla-Kurisu loodusala kaitstud siseriiklikult ühe kaitstava loodusobjektina. Praegu on Pihla-Kurisu loodusala siseriiklikult kaitstud kahe kaitstava alana, kusjuures Kõrgessaare LKA on lisaks Pihla-Kurisu loodusalale ka osa Kõrgessaare-Mudaste linnu- ja loodusalast.
2. Tagada siseriiklik kaitse 2009. a Kõrgessaare maastikukaitsealast Kõrgessaare looduskaitseala moodustamisel ja kaitseala piiri korrigeerimisel siseriikliku kaitseta jäänud Pihla-Kurisu loodusala osale (0,7 ha).
3. Muuta euroopa naaritsa Pihla jõe (oja) püsielupaiga piiri nii, et mõlemal kaldal oleks tagatud euroopa naaritsale sobiv kaitsekord. Praegu on Kõpu teest (Heltermaa–Kärdla–Luidja tugimaanteest) põhja pool Pihla jõe vasak kallas 100 m pikkuselt väljaspool kaitstavaid loodusobjekte (püsielupaika, kaitseala ja hoiuala) ja ka väljaspool loodusala. Vastavalt muuta ka Pihla-Kurisu loodusala piiri.
4. Kui uuringud ei tuvasta Kõrgessaare looduskaitseala olulisust järgmiste liikide jaoks, kaaluda nende liikide eemaldamist Kõrgessaare LKA kaitse-eesmärkide hulgast:
  - 1) hüüp (*Botaurus stellaris*),
  - 2) roo-loorkull (*Circus aeruginosus*),
  - 3) rukkirääk (*Crex crex*),
  - 4) sookurg (*Grus grus*),
  - 5) punaselg-õgija (*Lanius collurio*),
  - 6) vöötsaba-vigle (*Limosa lapponica*),
  - 7) täpikhuik (*Porzana porzana*),
  - 8) väiketiir (*Sterna albifrons*),
  - 9) jõgitiir (*Sterna hirundo*),
  - 10) randtiir (*Sterna paradisaea*),
  - 11) mudatilder (*Tringa glareola*).

5. Lisada Pihla-Kurisu HA kaitse-eesmärkide hulka järgmised kaitsealused liigid:
  - 1) euroopa naarits (*Mustela lutreola**), I kat, loodusdirektiivi II ja IV lisa esmatähtis liik;
  - 2) jumalakäpp (*Orchis mascula*), II kat.
6. Lisada Pihla-Kurisu HA kaitse-eesmärkide hulka järgmised loodusdirektiivi I lisa elupaigatüübid:
  - 1) karstijärved ja -järvikud (3180*),
  - 2) sinihelmikakooslused (6410),
  - 3) rohunditerikkad kuusikud (9050), 4) lammi-lodumetsad (91E0*).
7. Lisada Kõrgessaare LKA kaitse-eesmärkide hulka järgmised kaitsealused liigid:
  - 1) lääne-sõrmkäpp (*Dactylorhiza praetermissa*), I kat;
  - 2) kärbesõis (*Ophrys insectifera*), II kat;
8. Kaaluda Kõrgessaare LKA Kõrgessaare SKV-s väikese piiranguvööndi moodustamise võimalust, sh eramaal, või telkimise võimalust liigikaitseliste tööde tegemisel. Praegu puudub maaomanikul oma maal ööbimise võimalus, isegi liigikaitseliste tööde tegemise ajal.

LISA 3. VÄÄRTUSTE KOONDTABEL

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
Elustik					
2.1.1.1	hüüp (<i>Botaurus stellaris</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.2	roo-loorkull (<i>Circus aeruginosus</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.3	rukkirääk (<i>Crex crex</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.4	sookurg (<i>Grus grus</i>)	–	–	(linnustiku inventuur)	
2.1.1.5	punaselg-õgjija (<i>Lanius collurio</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.6	vöotsaba-vigle (<i>Limosa lapponica</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.7	täpikhuik (<i>Porzana porzana</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.8	väiketiir (<i>Sterna albifrons</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.9	jõgitiir (<i>Sterna hirundo</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.10	randtiir (<i>Sterna paradisaea</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.11	mudatilder (<i>Tringa glareola</i>)	–	–	–	(eemaldada kaitseeesmärkide hulgast)
2.1.1.12	euroopa naarits (<i>Mustela lutreola</i>)	vähemalt üks pesakond naaritsaid	looduslikust foonist kõrgem suremus	elupaiga säilitamine: maaparandustööde, metsamajanduse ja arendustegevuse vältimine püsielupaiga kaldavööndi lähedal	vähemalt üks pesakond naaritsaid

				elupaiga mitmekesisuse suurendamine (teostatakse liigi kaitse tegevuskava alusel)	
--	--	--	--	---	--

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
			osa liigi elupaigast (Pihla jõest ja selle kaldast) ei ole kaitse all	kaitstava ala piiri muutmine	
2.1.1.13	saarmas (<i>Lutra lutra</i>)	–	–	–	–
2.1.2.1	lääne-sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza praetermissa</i>)	vähemalt 30 isendit, hooldatud elupaik koos levikukoridoridega pindalaga vähemalt 1,4 ha	liigi elupaik võsastub ja kulustub, mistõttu liigi arvukus on langenud	võsa eemaldamine ja heina niitmine iga-aastaselt vähemalt 1,4 ha suurusel alal liigi elupaigas	vähemalt 20 isendit, hooldatud elupaik koos levikukoridoridega pindalaga vähemalt 1,4 ha
			valgusolud halveneivad	puude harvendamine tiigiäärses kasvukohas ja mändide tugev hõrendamine teetammist põhjas oleval elupaigalaigul	
2.1.2.2	kaunis kuldking (<i>Cypripedium calceolus</i>)	vähemalt 5500 võsu 0,7 ha-l	tallamiskoormus (mis seni ei ole liiga suur) võib kasvades hakata mõjutama liigi seisundit	jätkata liigi seiret ja vajadusel rakendada meetmeid külustuskoormuse vähendamiseks	vähemalt 5500 võsu 0,7 ha-l
			valgustingimused võivad tulevikus halveneda	jätkata liigi seiret ja vajadusel tõrjuda võsa või harvendada puurinet	
2.1.2.3	Russowi sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza russowii</i>)	–	–	–	–
2.1.2.4	harilik muguljuur (<i>Herminium monorchis</i>)	–	–	–	–
2.1.2.5	väike käopõll (<i>Listera cordata</i>)	–	–	–	–

2.1.2.6	kärbesõis (<i>Ophrys insectifera</i>)	vähemalt 100 isendit 1,3 ha-l	hoolduse lakkamisel elupaiga võsastumine	taastamis- ja hooldustööd kõikjal liigi elupaikades kaitsealal	vähemalt 100 isendit 1,3 ha-l
---------	---	----------------------------------	---	--	----------------------------------

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
2.1.2.7	jumalakäpp (<i>Orchis mascula</i>)	vähemalt 500 isendit 2,3 ha-l Pihla küla puisniidul	hoolduse lakkamisel elupaiga võsastumine ja rohustu muutumine jumalakäpa jaoks liiga kõrgeks	puisniidu (kasvukoha) hooldamise jätkamine	vähemalt 500 isendit 2,3 ha-l Pihla küla puisniidul
2.1.2.8	tõmmu käpp (<i>Orchis ustulata</i>)	–	–	–	–

Kooslused

2.2.1.1	rannaniidud (1630*)	elupaigatüübi pindala on vähemalt 4 ha ja esinduslikkus on A	servaalade kinnikasvamine sanglepaga	pilliroo ja võsa tõrje	elupaigatüübi pindala on vähemalt 4 ha ja esinduslikkus on B
			koosluse võsastumine hoolduse lakkamisel	hooldamise jätkamine	
			muutused veerežiimis	riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine	
2.2.1.2	kadastikud (5130)	–	–	–	–
2.2.1.3	kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210)	elupaigatüübi pindala on 3,5 ha ja esinduslikkus on B	võsastumine	koosluse taastamis- ja hooldamistööd, kadastikust (0,5 ha) niidu taastamine	elupaigatüübi pindala on vähemalt 3,5 ha ja esinduslikkus on C
			ehitamine	elupaigatüübil, sh kadastikuks inventeeritud alal, ehitamise keelamine	
2.2.1.4	liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*)	elupaigatüübi pindala on 10 ha ja esinduslikkus on B	võsastumine	koosluse taastamis- ja hooldamistööd, kadastikust (0,2 ha) niidu taastamine	elupaigatüübi pindala on 10 ha ja esinduslikkus on B

			ehitamine	elupaigatüübil, sh kadastikuks inventeeritud alal, ehitamise keelamine
--	--	--	-----------	--

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
2.2.1.5	sinihelmikakooslused (6410)	elupaigatüübi pindala on 2,5 ha ja esinduslikkus on B	võsastumine	koosluse taastamis- ja hooldamistööd	elupaigatüübi pindala on 2,5 ha ja esinduslikkus on C
			ehitamine	elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka	
				elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.1.6	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510)	elupaigatüübi pindala on 3 ha ja esinduslikkus on B	võsastumine	koosluse taastamis- ja hooldamistööd	elupaigatüübi pindala on 3 ha ja esinduslikkus on C
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.1.7	puisniidud (6530*)	elupaigatüübi pindala on vähemalt 18 ha ja sellest 12 ha esinduslikkus on A	võsastumine	koosluse taastamis- ja hooldamistööd	elupaigatüübi pindala on vähemalt 18 ha ja esinduslikkus on vähemalt B
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.1.8	puiskarjamaad (9070)	elupaigatüübi pindala on vähemalt 1,4 ha ja esinduslikkus on B	võsastumine	koosluse taastamis- ja hooldamistööd	elupaigatüübi pindala on vähemalt 1,4 ha ja esinduslikkus on C
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.2.1	karstijärved ja järvikud (3180*)	karstinähtuse ilming on säilinud	neeluaugu risustamine ehitiste või prahiga	Kurisu neeluaugu iga-aastane hooldus	karstinähtuse ilming on säilinud

				Kurisu neeluaugus ja selle serval ehitamise keelamine	
2.2.2.2	allikad ja allikasood (7160)	elupaigatüüp on säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal	muutused veerežiimis	elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmine elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine	elupaigatüüp on säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
				riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine	
			ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks	kaitseala elupaikade inventuur	
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.2.3	liigirikkad madalsood (7230)	elupaigatüüp on säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal	võsastumine	koosluse taastamis- ja hooldamistööd	
			muutused veerežiimis	elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmine elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine	elupaigatüüp on säilinud inventuuri tulemusel täpsustatud pindalal

				riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine	
			ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks		kaitseala elupaikade inventuur

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.3.1	vanad loodusmetsad (9010*)	elupaigatüüp on säilinud teadaoleval pindalal	muutused veerežiimis	elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmine elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine	elupaigatüüp on säilinud vähemalt 3 ha-l

			ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks (kaitseala metsad on inventeerimata või inventeeritud üle 10 a tagasi)	kaitseala elupaikade inventuur
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine
			varasem tugev inimõju kaitseala metsades	kujundusraie potentsiaalsetes vanades loodumetsades (meede on rakendatav vajadusel pärast kaitseala elupaikade inventuuri).
				vana õhuliini likvideerimine Kõrgessaare SKV-s

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
2.2.3.2	vanad laialehised metsad (9020*)	elupaigatüübi pindala on vähemalt 2,3 ha ja esinduslikkus on B	raie	raie keelamine elupaigatüübil	elupaigatüübi pindala on vähemalt 2,3 ha ja esinduslikkus vähemalt C
			laialehiste puuliikide osakaalu vähenemine puistu koosseisus	vajadusel kujundusraie	
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.3.3	rohunditerikkad kuusikud (9050)	elupaigatüübi pindala on vähemalt 21 ha ja esinduslikkus on B	ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks	kaitseala elupaikade inventuur	elupaigatüübi pindala on vähemalt 21 ha ja esinduslikkus on C

			raie	elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka raie keelamine elupaigatüübil	
			ehitamine	elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka ehitamise keelamine elupaigatüübil	
2.2.3.4	soostuvad ja soolehtmetsad (9080*)	elupaigatüübi pindala on vähemalt 50 ha ja esinduslikkus on B	raie	raie keelamine elupaigatüübil	elupaigatüübi pindala on vähemalt 50 ha ja esinduslikkus on C
			muutused veerežiimis	elupaigatüüpi mõjutavate kraavide looduslikule arengule jätmise	
				elupaigatüüpi mõjutada võivate uute kraavide rajamise keelamine riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Pihla jõgi (oja) hooldamisel elupaigatüübi kaitseks tingimuste seadmine, nt madala sügavuse ja laugete kallaste kujundamine, kaldavallide kujunemise vältimine	

Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
			ebapiisav teave elupaigatüüpi puudutavate kaalutusotsuste tegemiseks	kaitseala elupaikade inventuur	
			ehitamine	elupaigatüübil ehitamise keelamine	
2.2.3.5	lammi-lodumetsad (91E0*)	elupaigatüübi pindala on 0,3 ha ja esinduslikkus on A	raie	elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka raie keelamine elupaigatüübil	elupaigatüübi pindala on 0,3 ha ja esinduslikkus on B

			muutused veerežiimis	elupaigatüüpi mõjutava Kurisu jõe (oja) looduslikule arengule jätmine	
			ehitamine	elupaigatüübi lisamine hoiuala kaitse-eesmärkide hulka ehitamise keelamine elupaigatüübil	
Üksikobjekt					
2.3.1	Kurisu neeluauk	Kurisu neeluauk kui karstinähtuse ilming on säilinud ja eksponeeritud	neeluauk ja selle ümbrus võsastub ning neeluauk ei paista enam välja ega ole enam vaadeldav	neeluaugu ja selle juurdepääsu ning ümbruse iga-aastane hooldus. (Ümbruse hooldus on osaliselt kaetud poollooduslike koosluste hooldustöödega.)	Kurisu neeluauk kui karstinähtuse ilming on säilinud ja eksponeeritud
			muutused veerežiimis	planeeringute ja projektide keskkonnamõju hindamisel karstiala ja Kurisu neeluauguga arvestamine	
Väärtuste tutvustamine					
3.1	Kõrgessaare orhideede õpperada	Kaitstaval alal viibijad on teadlikud oma viibimisest looduskaitsealal. Külastuskoormus on koondunud kaitstava ala naabruses oleva orhideede õppepeenra (ehk -raja) juurde, kus on		õpperaja hooldus piirkonna looduskaitsealal lasid laiemalt käsitleva teabetahvli paigaldamine	On loodud kodulehekül, kuhu on koondatud kokku info, mida kaitstava ala külastaja võiks teada. See koduleht on lihtsalt leitav ja kättesaadav kõigile soovijatele. Kaitstaval
3.2	Kurisu neeluauk			neeluaugu ja selle juurdepääsu ning ümbruse iga-aastane hooldus	
Ptk	Väärtus	Pikaajaline eesmärk	Ohutegur	Meede	Lähem eesmärk
		teabetahvel piirkonna looduskaitsealade kohta laiemalt. Armijõe kergliiklussilla juures on		teabetahvli hooldus ja vajadusel (nt õpperaja rajamisel) ajakohastamine parkla rajamine	alal viibijad on teadlikud oma viibimisest looduskaitsealal. Külastuskoormus on

		<p>teabetahvel kaitstava ala kohta, teavitamaks kalastajaid ja kergliiklejaid. Kaitstava ala naabruses on välja arendatud Kõrgessaare teadmuskeskus. Kurisu neeluaugu juurde on välja arendatud külastuskoormusele vastav taristu. Üksikobjekti küllastavad inimesed saavad täpselt aru, kuidas seal parkida ja liikuda</p>		<p>taristu (puhkekoha, käimla, liikluskorraldusvahendite (piirete, teekattemärgistuse, suunaviitade, liiklusmärke jne)) rajamine</p> <p>Lauka–Heigi maantee osaliselt tolmuvabaks muutmine</p> <p>neeluaukusid (karstinähtust) tutvustava õpperaja rajamine</p>	<p>koondunud kaitstava ala naabruses oleva orhideede õppepeenra juurde, kus on teabetahvel piirkonna looduskaitsealade kohta laiemalt. Armijõe kergliiklussilla juures on teabetahvel kaitstava ala kohta, teavitamaks kalastajaid ja kergliiklejaid</p>
--	--	---	--	---	--

LISA 4. OLULISEMAD TAIMELIIGID JA NENDE SEISUND

Jrk	Liik	Kaitsekategooria	Seisund
1.	lääne-sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza praetermissa</i>)	I	populatsioon on arvukuse madalseisus
2.	kaunis kuldking (<i>Cypripedium calceolus</i>)	II	elujõuline, rohkelt paljunev populatsioon, kasvutingimused head
3.	balti sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza baltica</i>)	II	leitud korduvalt, kuid üksikisenditena Köönaaugu (Künaaugu) ida- ja kaguranna lähedalt, alal leidub mujalgi sobivaid elupaiku
4.	Russowi sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza russowii</i>)	II	leitud ühel korral, üksikisendina
5.	harilik muguljuur (<i>Herminium monorchis</i>)	II	kasvab kaitsealal kahe kogumina, arvukus püsinud stabiilsena
6.	väike käopõll (<i>Listera cordata</i>)	II	mõnekümne kuni saajaisendiline populatsioon kasvab ca 10x20 m suurusel alal kauni kuldkinga populatsiooni keskel
7.	kärbesõis (<i>Ophrys insectifera</i>)	II	arvukus on oluliselt langenud kasvukohtade võsastumise ja metsseakahjustuste tõttu
8.	vööthuul-sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza fuchsii</i>)	III	leitud üksikisendeid Kõrgessaare SKV-s
9.	kahkjaspunane sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza incarnata</i>)	III	esineb üle ala
10.	tumepunane neuuvaip (<i>Epipactis atrorubens</i>)	III	esineb hajusalt Kõrgessaare SKV loometsades ja –kadastikes, jalgradade ääres

Jrk	Liik	Kaitsekategooria	Seisund
11.	laialehine neuuvaip (<i>Epipactis helleborine</i>)	III	leitud üksikisendina Pihla allikate SKV-s
12.	soo-neiuvaip (<i>Epipactis palustris</i>)	III	esineb Kõrgessaare SKV-s lookadastikus ja rannaniidul
13.	harilik käoraamat (<i>Gymnadenia conopsea</i>)	III	kasvab Kõrgessaare SKV-s lookadastikes, loometsade häiludes ja jalgradade ääres
14.	tihedaõieline käoraamat (<i>Gymnadenia conopsea subsp. densiflora</i>)	III	esineb üksikisenditena Kõrgessaare SKV loometsas, kadastikus ja jalgraja servas
15.	suur käopõll (<i>Listera ovata</i>)	III	kasvab üle kogu ala, massiliselt Kõrgessaare SKV-i lookuusikus
16.	mets-õunapuu (<i>Malus sylvestris</i>)	III	esineb üksikute noorte, aga ka juba viljuvate isenditena Kõrgessaare SKV-s Kõõnaaugu (Künaaugu) muldtammide piirkonnas
17.	harilik porss (<i>Myrica gale</i>)	III	esineb üle kaitseala madalsoodes, soostunud niitudel ja rannaniitudel
18.	pruunikas pesajuur (<i>Neottia nidus-avis</i>)	III	kasvab loometsas kuldkinga peamise kasvukoha läheduses
19.	hall käpp (<i>Orchis militaris</i>)	III	kasvab Kõrgessaare SKV-s peamiselt lookooslustes, juhuslikult ka soostunud metsades, jalgradade ääres, rannaniidul; tavaline, kuid arvukus on vähenenud

20.	kahelehine käoheel (<i>Platanthera bifolia</i>)	III	esineb kogu alal metsades, kadastikes ja niitudel, sagedam Kõrgessaare SKV-s
-----	---	-----	--

Jrk	Liik	Kaitsekategooria	Seisund
21.	rohekas käoheel (<i>Platanthera chlorantha</i>)	III	Kõrgessaare SKV-s sobivatel kasvukohtadel (lookadastikud, loometsad, jalgrajad jt.) tavaline ja arvukas, Pihla allikate SKV-s vähearvukalt pärisaruniidul ja palumännikus
22.	lodukannike (<i>Viola uliginosa</i>)	III	kasvab kohati Pihla allikate SKV-s soostunud metsades
23.	pääsusilm (<i>Primula farinosa</i>)	(PR4)	kasvab niisketel loorohumaadel, madalsoodes, soostunud ja rannaniitudel kogu alal, kuid ei ole arvukas

LISA 5. AVALIKU KAASAMISKOOSOLEKU PROTOKOLL

Kõrgessaare looduskaitseala ja Pihla-Kurisu hoiuala kaitsekorralduskava koostamise avalikkuse kaasamise koosolek

PROTOKOLL nr 1-2.5/15/96

Kõrgessaare Vaba Aja Keskus (Tööstuse tee 25)

24.08.2015

Algus kell 11.00, lõpp kell 13.00

Juhatas: Andres Miller, Keskkonnaameti (KeA) Hiiu-Lääne-Saare regiooni kaitse planeerimise spetsialist, kaitsekorralduskava koostaja

Protokollis: Helian Maivel

Võtsid osa: Velli Barinov, Rein Espenberg, Liisi Mäeumbaed, Ellen Petjärvi, Kadri Randmaa, Mai Sinilaid, vt registreerumislehte

1. Sissejuhatus ja tervitussõnad: Andres Miller

Tervitas ja tänas kohalolijaid. Pärast enese tutvustamist teavitas osalejaid koosoleku eesmärgist, milleks oli Kõrgessaare looduskaitseala ja Pihla-Kurisu hoiuala kaitsekorralduskava (KKK) tutvustamine, selle üle arutamine ning selle kohta parandus- ja täiendus ettepanekute saamine. Toimus kohalolijate tutvustusring.

2. KKK koostamisest: Andres Miller (AM)

KKK ei ole õigusakt, vaid kaitstava ala kaitseväärtuste kaitseks koostatav tööplaan, eelkõige Keskkonnaametile, aga ka RMK-le ja teistele asjalistele, ning selle kinnitab KeA peadirektor. KKK kinnitatakse üldjuhul kümneks aastaks. Hoiualadel ei ole kaitse-eeskirja, nagu on kaitsealadel. Hoiualade kaitsekord on määratletud looduskaitseadusega, hoiualade kaitse-eesmärgid ja piirid aga Vabariigi Valitsuse määrustega maakondade kaupa. KKK koostamise raames saab teha ettepanekuid kaitsekorra muutmiseks.

Praegune on kolmas katse koostada KKK Kõrgessaare kaitsealale. 2004. a koostatud KKK jäi mingil põhjusel kinnitamata. 2010. a alustatud KKK ajakohastamine peatus olulisemate tööülesannete tõttu. Kuna Kõrgessaare looduskaitseala (LKA) Pihla allikate sihtkaitsevöönd moodustab koos Pihla-Kurisu hoiualaga ühe Natura 2000 võrgustikku kuuluva loodusala, siis otsustati kaitsealale ja hoiualale koostada ühine KKK. KKK koostamiseks vajaliku eeltööna inventeeriti 2010. a elupaigatüübid hoiuala piires ja seda rahastati Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF-i) vahenditest. Kuna Kõrgessaare LKA Kõrgessaare sihtkaitsevöönd jääb üleeuroopalise looduskaitsealade võrgustikku Natura 2000 kuuluvale suurele Kõrgessaare-Mudaste linnu- ja loodusalale, siis võib-olla on otstarbekas kaitseala tulevikus kaheks jagada ja Kõrgessaare sihtkaitsevöönd liita praeguse Kõrgessaare-Mudaste hoiualaga ning Pihla allikate sihtkaitsevöönd liita Pihla-Kurisu hoiualaga ja moodustada näiteks Pihla-Kurisu maastikukaitseala.

AM tutvustas sõnas ja pildis KKK praegust eelnõu ning ühtlasi alustas kohe ka arutelu selle eelnõu üle.

3. Arutelu

AM: kas on Pihla allikad või Tilga allikad?

Velli Barinov (VB) kinnitas, et need on ikka Pihla allikad.

AM: huvigrupiks on ka maaomanikud, kas teil oleks ettepanekuid ümber sõnastamiseks?

Rein Espenbergi (RE) sõnul pole maaomanikel soodsaid ehitustingimusi, ta ei saa oma maad kasutada ja isegi telkida ei tohi. Need on huvid, mida ei lubata teha. Piirangud tema maal on nii loodus- kui ka muinsuskaitsealad. Toetusraha makstakse maa eest, mille pealt pole tulu saanud ja selle pealt peab veel tulumaksu maksma – nii palju kui võimalik võetakse ära.

AM kommenteeris, et maaomanikul on õigus oma maad müüa, aga esmane ostja on riik. Sel aastal on vähemalt 5 maaomanikku saanud oma maa riigile müüa. Ministeeriumi poolt on suunis, et 5 aasta jooksul peaks tehingud tehtud saama. Ta lisas, et Rein Espenbergi maa puhul on tegemist sihtkaitsevööndiga ja seega on see maamaksust vaba. Tülikas on vaid see, et igal aastal tuleb esitada taotlus Natura metsa toetuse saamiseks.

Murekohaks on liigikaitsealade hooldamine. See toimub üleriigilise hankena ja on seetõttu kohmakas ja aeganõudev. Hanke koordineerija töötab Keskkonnaameti peakontoris Tallinnas ega pruugi alati teada või arvestada sellega, missugune töö on kohapealt vaadates hädavajalikum. Hankemenetlus on reglementeeritud ja kõiki vajalikuna tunduvaid muudatusi ei saa sellesse jooksvalt sisse viia.

RE soovib, et Keskkonnaamet informeeriks maaomanikku maahooldajast. Temale laekus kiri, et hooldaja on olemas, aga tööd ära ei tehtud. Sellisel juhul ei pea uut hanget tegema, vaid tuleb võtta järgmine pakkumine.

AM: üheks KKK-s kajastatud huvigrupiks Hiiu Vallavalitsus – kas valla huvi vajaks täiendamist?

Vallaesindajate poolt kohapeal kommentaare ei tulnud, kuid ettepanekuid on võimalik esitada ka hiljem.

RE: probleemiks on kalastajad, kes käivad Pihla oja ääres ja tallavad eramaal porised rajad sisse.

AM: kas õigem on Köönaauk või Künaauk?

RE: Köönaauk oli vanadel kaartidel.

VB: kohalikud ütlevad Künaauk.

VB on mures Kurisu neeluaugu pärast. Koht on turistide seas populaarne, aga pole korralikku ligipääsuteed ega parkimiskohta. Sõidetakse heinamaa peale. Parkimistasku tegemine oli Kõrgessaare valla arengukavas kirjas, aga praeguse Hiiu valla kohta ei oska öelda. Ta teadis veel rääkida, et neeluauke on tegelikult rohkem ja võiks isegi suuremalt seda karstiaala eksponeerida. Kõige tähtsam on siiski, et ala oleks hooldatud, aga oma kuludega ei jaksa seda teha.

RE soovitas, et heinamaa omanik võiks tee äärde panna eravalduse sildi.

Liisi Mäeumbaed (LM) pakkus välja, et tema võib Kurisu neeluaugu juures õppeprogrammi välja mõelda, kui kohalikud on huvitatud objekti eksponeerimisest.

AM lisas, et kui on plaanis mingeid projekte teha, siis võiks need kõik kaitsekorralduskavas ära märkida.

AM: paaris kohas on probleeme prügiga, sh sellega, mida jätavad endast maha kalamehed, aga ühes teeäärses vanas kaitsekraavis on juba aastaid hunnik pudeleid.

RE: need pudelid on seal juba kümmekond aastat vedelenud. Temalt nõutakse, et ta hoiaks oma maa puhtana, aga midagi ehitada ei lubata, et oma maal silma peal hoida.

AM soovitas prügi probleemiga pöörduda kohaliku omavalitsuse poole.

RE: minu maal asub muinsuskaitsealune kivitamm, millel on sõitmine keelatud. Väidetavalt on seal igal aastal autojäljed.

AM: võib-olla piisaks, kui tammi mahasõidu otsa tammil sõitmist keelav tähis panna?

LM: võiks tõkke (kivid vms) ette panna ja see tegevus tuleks ka kaitsekorralduskavas ära märkida.

AM toonitas kaitseala olulisust I kaitsekategooria liigi lääne sõrmkäpa ainsa kasvukohana Läänemere idakaldal. Liigi kasvukoha hooldamisest sõltub, kas liik suudab siin püsima jääda. Kaitsealal on Hiiumaa kõige esinduslikum kauni kuldkinga populatsioon. Pihla oja ehk jõgi on

elupaigaks vähemalt ühele euroopa naaritsa pesakonnale. Kuid kõige töömahukam on hoiualal olevate puisniitude jätkuv hooldamine. Hoiualal on Hiiumaa suurimad ja ilusamad puisniidud. Kahjuks vajab neist enamus juba taastamist. Puisniitude puhul on oluline, et neid niidetaks ja niide ka ära koristataks. Puisniidud on oma liigirikkusega unikaalsed. Kui karjatama hakata, siis liigirikkus väheneb, kuigi koosluse struktuur jääb enam-vähem endiseks. Siis on tegu juba puiskarjamaaga, mis on ka oluline elupaigatüüp, kuid siiski vähemolulisem kui puisniit, mis on loodusdirektiivi järgi esmatähtis elupaigatüüp.

Otsustati:

1. Andres Miller saadab samal päeval (24.08.2015) koosolekul osalenutele koosolekul tutvustatud KKK eelnõu täiendamiseks.
2. Küsimused ja ettepanekud (vähemalt esialgsed) KKK kohta saata kirjalikult Andres Millerile (e-post andres.miller@keskkonnaamet.ee) nädala (35. nädala) lõpuks.
3. Andres Miller saadab koosolekul osalenutele koosoleku protokoll eelnõu (pärast selle vormistamist) täiendamiseks ja hiljem, pärast selle kinnitamist, uuesti ning siis ka teistele asjalistele.

/allkirjastatud digitaalselt/

Andres Miller
koosoleku juhataja

/allkirjastatud digitaalselt/

Helian Maivel
protokollija